

**T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**TERÖR ÖRGÜTÜ PKK'NIN DİN ALGISI VE
ABDULLAH ÖCALAN'IN DİN SÖYLEMİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Kaan ÖZYİĞİT

**Danışman:
Yrd. Doç.Dr. Salih AYDEMİR**

ŞANLIURFA - 2013

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

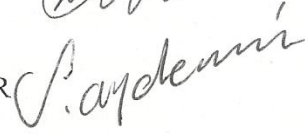
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda 105227004 numaralı Kaan ÖZYİĞİT'in hazırladığı "Terör Örgütü PKK'nın Din Algısı ve Abdullah Öcalan'ın Din Söylemi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 25/06/ 2013 tarihinde, saat 14:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

25/06/ 2013

Sınav Komisyonu Başkanı
Prof.Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye
Doç.Dr. Celil ABUZER

Üye (Danışman)
Yrd.Doç.Dr. Salih AYDEMİR

Bu Tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

04 07 2013

Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılarının, çizelge, şekil ve fotoğraflarının kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Enstitünüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalına bağlı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Terör Örgütü PKK'nın Din Algısı ve Abdullah Öcalan'ın Din Söylemi” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

27/06/2013

Kaan ÖZYİĞİT

YAZIŞMA ADRESİ:

Şanlıurfa İl Emniyet Müdürlüğü 2. Kat Şanlıurfa

Tlf. Kod. (0. 505) 5436143

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye'nin uzun yıllar karşı karşıya kaldığı ayrılıkçı terörizmin sosyo-politik boyutunun anlaşılabilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Türkiye'de terör ve şiddet olaylarının odağında olan PKK terör örgütünün, Kürtlerin sosyal dokusuyla yaşadığı çatışma, çalışmanın genel perspektifini oluşturmaktadır. Bu perspektif çerçevesinde araştırma konusu olarak incelenen Kürtlerin din algısı ile örgütsel yapının dine yaklaşımı arasındaki farklılıklar, örgüt ve toplum arasındaki uyumsuz amaçların ve çatışmanın anlaşılmasına yardımcı olması açısından önem taşımaktadır. Kürtlerin tarihsel süreçte İslamiyet ile yaşadığı özdeşleşme ve buna bağlı olarak oluşan asabiyet duygusu, İslamiyet'e karşı cephe alan PKK'nın toplumsal taban ile yaşadığı doku uyumsuzluğunun başlıca nedenleri arasındadır.

Bu çalışmada PKK'nın ve Kürtlerin İslamiyet algıları ayrı ayrı ele alınmıştır. İslamiyet'in kolektif aksiyon etkisinin PKK ile Kürtler arasındaki çatışmanın temel nedenlerinden birisi olduğu ve örgütün bu durum karşısında din politikasında değişimlere gittiği görülmüştür. Çalışmada bir yandan Kürtlerde İslamiyet'in oluşturduğu birliktelik ve kolektif aksiyon etkisi araştırılırken, bir yandan da PKK'nın kuruluşundan günümüze din ve İslamiyet algısı araştırılmıştır. Bu iki boyutlu araştırmalar neticesinde PKK ve toplumsal yapının din algısındaki çatışma ve uyumsuz amaçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmış, konu hakkındaki ikincil verilerden faydalanılmıştır.

Çalışmamın hazırlık sürecinde her türlü desteğini yanımda hissettiğim, kaynakların temin edilmesinde, çalışmamın planlanması ve yazılması aşamasında hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Salih AYDEMİR'e ve yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgilerinden istifade ettiğim kıymetli hocalarıma şükranlarımı bildiririm.

Haziran 2013

Kaan ÖZYİĞİT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
TABLO LİSTESİ	VI
TÜRKÇE ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN ALANI VE KAPSAMI	4
1. Problem	4
2. Araştırmanın Amacı	6
3. Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları	7
4. Yöntem	8
4.1. Araştırmanın Metodu ve Tekniği	8
4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	8
4.3. Karşılaşılan Güçlükler	9

1. BÖLÜM

DİN TANIMLARI VE TOPLUMSAL FONKSİYONLARI

1.1. Etimolojik Çerçeve de Din	10
1.2. Din Toplum İlişkisi	12

2. BÖLÜM

KÜRTLERDE DİN ALGISI

2.1. Bölgedeki Dini Yapının Genel Görünümü	17
2.2. İslamiyet'in Kürt Etnisite Üzerindeki Etkileri	22
2.3. Şeyhlik-Seyitlik Kimliğinin Kürtler Üzerindeki Etkileri	26
2.4. Cemaatler ve Tarikatların Kürtlerin İslam Bilincinin Oluşumunda Etkileri	28
2.4.1. Nakşibendilik	30

2.4.2. Kadirilik	32
2.4.3. Nurculuk	33
2.5. Kürtlerde Dini Hassasiyet Ve Dini Bilinç Arasındaki Çelişki	34

3. BÖLÜM

ABDULLAH ÖCALAN'IN DİN SÖYLEMİ VE PKK'NIN DİN ALGISININ KONJONKTÜREL EVRİMİ (ÜST YAPI KURUMUNDAN ARAÇSALLIĞA)

3.1. PKK'nın Marksist-Leninist İdeoloji Çerçevesinde Dine Yaklaşımı	39
3.1.1. Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm Ekseninde Marksist-Leninist İdeolojinin Din Algılaması	39
3.1.2. PKK Öncesi Kürt Solunun Marksist-Leninist İdeoloji Çerçevesinde Şekillenmesi	46
3.1.3. Abdullah Öcalan'ın ve Etnik Kürt İdeolojinin Sosyalizm Algısının Gelişimi	52
3.1.4. Abdullah Öcalan'ın Marksist-Leninist İdeoloji Çerçevesinde Dine İndirgemeci Yaklaşımı	54
3.1.5. Sömürgeciliğin Ajan Kurumu Teziyle Dinin Ötekileştirilmesi	70
3.1.6. PKK'nın Marksist-Leninist Çizgideki İslamiyet Algısının Kürtler Üzerine Yansımaları	77
3.2. Öcalan'ın Dine İnkarcı Yaklaşımından İslami Değerler Odaklı Yaklaşımın Evrimi ve Nedenleri / Dini Araçsallaştırma Dönemi	81
3.2.1. Hizbullah Terör Örgütünün Hızla Taban Kazanması ve Örgütün Özel Savaş Stratejisi Aygıtı Olarak Kullanıldığı Tezi	83
3.2.2. Öcalan'ın İslamiyet'i Araçsallaştırma Stratejisi Doğrultusunda Revize Ettiği Din Söylemi	87
3.3. PKK'nın Dini Araçsallaştırma Faaliyetleri	93
3.3.1. PKK'nın İslami/Dini Alanda Örgütlenme Faaliyetleri	95
3.3.1.1. Kürdistan Yurtsever İmamlar Birliği	97
3.3.1.2. Kürdistan İslami Hareketi	98
3.3.1.3. Kürdistan İslam Toplumu	101
3.3.2. PKK'nın Yakın Dönem Dini Örgütlenme Modeli ve İslami İbadetlerin Araçsallaştırılması	103

4. BÖLÜM
PKK’NİN İSLAMİYET DIŞINDAKİ DİN VE İNANÇ ÖĞELERİ İLE İLGİSİ
VE ARAÇSALLAŞTIRMA FAALİYETLERİ

4.1. PKK’nın Alevilik Algısı	110
4.2. Vatikan-Öcalan Yakınlaşması, Öcalan’ın Hristiyanlığı Araçsallaştırması	114
4.3. Milli Din İnşası Çerçevesinde Zerdüştlüğün Araçsallaştırılması	119
SONUÇ	129
KAYNAKÇA	133

KISALTMALAR

ADA-DER	Anadolu Din Adamları Derneği
AKGC	Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANF	Fırat Haber Ajansı
ARGK	Kürdistan Ulusal Kurtuluş Ordusu (Arteşe Rızgariya Gele Kurdistan)
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
Bkz.	Bakınız
CİK	Kürdistan İşlam Toplumu (Ciwaka İşlamiya Kürdistan)
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DDKD	Devrimci Doğu Kültür Dernekleri
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DEV-GENÇ	Devrimci Gençlik
DİAY-DER	Din Âlimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
DTK	Demokratik Toplum Kongresi
DTP	Demokratik Toplum Partisi
Ed.	Editör
ERNK	Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi (Eniya Rızgariya Netawiya Kürdistan)
FKF	Fikir Kulüpleri Federasyonu
HPG	Halk Savunma Gçleri (Hezen Parastina Gel)
İDİAY-DER	İstanbul Din Âlimleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği Koma Ciwaken Kurdistan
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi
KİH/HİK	Kürdistan İşlami Hareketi (Hareketa İşlamiya Kürdistan)
KKK	Kürdistan Demokratik Konfederalizm (Koma Komalen Kürdistan)
KYİB	Kürdistan Yurtsever İmamlar Birliği
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması rgt (North Atlantic Treaty Organization)
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kurdistan)
RP	Refah Partisi

S.	Sayı
s.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDN	Turkish Daily News
TEV-SAL	Kürdistan Ulusal Haber Alma Örgütü (Tevgera Saloxtariya Netewa Kurdistan)
THKO	Türkiye Halkın Kurtuluş Ordusu
THKP/C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi
T-KDP	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TKP/ML	Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist
TM	Türkiye Meclisi
TÜDEK	Türkiye Demokratik Ekolojik Toplum Koordinasyonu
UTSAM	Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi
YEK-KOM	Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu (Yekitiya Komalen Kurd Lı Elmanya)

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1.	Bölgedeki Dini Yapının Genel Görünümü	18
Tablo 2.2.	Bölgenin Mezhepsel İnanış Dağılımı	18
Tablo 2.3.	Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki İllerin Mezhepsel Yapısı	19
Tablo 2.4.	Bölge İllerinde Mezhebi Şafii Olanların Oranı	19
Tablo 2.5.	Bölge İllerinde Mezhebi Hanefi Olanların Oranı	20
Tablo 2.6.	Bölge İllerinde Alevi İnanca Sahip Olanların Oranı	20
Tablo 2.7.	Bölge İllerinde Caferi Olanların Oranı	21
Tablo 2.8.	Bölgede Hristiyan Olanların Oranı	22

ÖZET

Marksist-Leninist ideolojiyi esas alarak kurulan PKK terör örgütünün, kendi meşruiyeti ve kitle desteğini artırabilmek amacıyla her yolu denediği ve dini argümanları kullandıkları bilinmektedir. PKK kuruluşundan itibaren bütün ideolojik eğitim temelini materyalist bir felsefe temelinde oluşturmuş ve tüm konuları bu çerçevede yorumlamıştır.

Bölücü örgüt zaman zaman diğer sol örgütleri dahi Marksizm'in gereklerini yeterince yerine getirememekle suçlarken, Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra da sosyalizmin tek savunucusu olduğunu tüm yapılarına işlemiştir. Ancak Marksizm'in "Din afyondur" felsefesini temel alan ideolojik söylemleri yıllarca kullanan terör örgütünün günlük pratik faaliyetlerine göre değişik hamleler belirledikleri bilinmektedir.

Bununla birlikte İslamiyet özelinde din olgusu, Kürtler için birliktelik saiklenmelerinin başında gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Şark bölgeleri, dinlerin ortaya çıktığı ve din ekseninde mücadelelerin yaşandığı bir bölge olma özelliği göstermiştir. Buna paralel olarak, din, bölge insanının birincil tutunum öğeleri arasında her zaman başı çekmiştir.

Kürtler açısından sosyal bir gerçeklik olan İslamiyet'in PKK tarafından tehdit olarak görülmesi, sosyal tabanda örgüte karşı bir tepkinin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum örgüt-toplum ilişkilerinde algı çatışmasının ve uyuşmaz amaçların oluşmasına zemin oluşturmuştur. PKK Marksist bir ideoloji ile şark bölgelerinde amaçlarını tesis etmeye çalışırken, toplum ile yaşadığı bu algı çatışmasını aşabilmek amacıyla din konusunda strateji değişikliğine gitmiştir. Yeni stratejisinde PKK, dini veya İslamiyet'i araçsal bir öge olarak kullanmaya çalıştığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: PKK, Abdullah Öcalan, Din, İslamiyet, Zerdüştlük

ABSTRACT

It is known that PKK terrorist organization, which is based on Marxist-Leninist ideology, tries every way and uses religious arguments to increase its legitimacy and public support. PKK sees the world and analyses the events from the perspective of materialist philosophy, as its ideology is founded on that philosophy. PKK accuses other leftist groups of ignoring the Marxism and claims that it is the only true representative of socialism after the collapse of the Soviet empire.

Although PKK openly calls religion as ‘opium’, it turns to it when necessary and religious expressions have been used to keep the unity of its members. It is well known that in the historical process, religion played a major role in the Eastern part of Anatolia and religion is still the primary concern of the people of this region.

The fact that PKK considers Islam as a threat has caused Kurdish public to develop a response against the terrorist organization. This has caused conflicts of perception and purposes in the relations between the terrorist organization and the public. In order to overcome this, PKK has changed its strategy of religion. In its new strategy, PKK employs religious terms, and Islam as a tool in order to be able to pursue its aims in the region.

Key Words: PKK, Abdullah Ocalan, Religion, Islam, Zoroastrianism

GİRİŞ

Birey ve toplum ilişkilerinde karşılıklı etkileşim bireyselliğin ne ölçüde gelişkin olduğu ile yakından bağlantılıdır. Modern toplumlarda bireysellik güçlü bir zemine sahipken, premodern dönemde bulunan, ilkel veya feodal dönemin etkileri devam eden toplumlarda ise kolektif şuur ve asabiyet etken faktördür. Kan ve nesep bağı ilkel-feodal toplumlarda asabiyet algısının zeminini oluşturmaktadır. Kan bağının yanı sıra din faktörü de asabiyet algısını oluşturan sosyal olgulardan birisidir.

Din algısının sosyal yapıda işlevsel bir fonksiyona sahip olması beraberinde dinin meşruiyet merkezi haline gelmesine kapı aralamaktadır. Bu durum Kürtlerin İslamiyet algısında kendisini açıkça gösteren bir durumdur. Kürtler tarih boyunca kan bağının yanı sıra din bağı ile sosyal ve siyasal tercihlerini belirlemişlerdir. Dinin siyasal alandaki gücünün zayıfladığı dönemlerde ise sosyal tabandaki işlevsel yönü ön plana çıkmıştır. Kürtlerde etnik bilincin tepkisel bir gelişim zeminine sahip olmasının yanında, İslamiyet algısı toplumun genetik kodlarında varlığını sürdüren asli bir tutunum ögesi olarak her dönem gücünü korumuştur.

Kürtlerin geçmişten günümüze yaşadıkları coğrafya, beşeri ve semavi dinlerin ortaya çıktığı, şekillendiği ve zamanla kesiştiği kritik bir bölge olarak görülebilir. Dinler tarihinin şekillendiği bu coğrafyada Kürtler, dini değerler ile derin bir özdeşleşme yaşamışlardır.

İslamiyet bölge insanının dinsel tutunum öğelerinin başında gelmektedir. İslamiyet ve feodal yapı şark beldelerinde birincil bağılıkların oluşumunu sağlayan iki temel argüman olarak görülmektedir. Birincil bağılıklar Kürtlerde, aile reisi, aşiret ağası/reisi ve şeyh-din adamlarına yöneliktir. Kürtlerin birincil bağılıklara olan eğilimi, sosyal dayanışmanın, toplumsal bağlılığın ve sonuç olarak amaç karabetinin gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Kürtler arasında İslamiyet'in yayılma süreci ile Kürt milliyetçiliğinin ortaya çıkış ve gelişim süreci iki ayrı döneme denk gelmektedir. Kürt milliyetçi ideolojinin merkezinde şekillenen Kürt etno-politiği 1980'lerden sonra PKK ile birlikte anılmaya başlanmıştır. Bu dönemde İslamiyet feodal yapının ilkel inancı olarak

gösterilmeye başlanmış, PKK ve benzer oluşumlarca ötelenen bir konuma çekilmiştir.

PKK hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte bölgede inanç algılarının önemi yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Zira toplumsal algılarla örgütsel algıların derin bir çatışma yaşadığının anlaşılması dinin bölgedeki işlevsel gücünün farkına varılmasını sağlamıştır. Örgütün tutunum ögesi olan Marksist ideolojinin din ile yaşadığı çatışmanın örgüte yansması, 1990 sonrası dönemde PKK'nın çözümsüzlüğe girmesine yol açmıştır. Bu durum karşısında örgütün kurucusu olan Öcalan'ın din konusunda strateji değişikliğine gitmesi, dinin yeni dönemde araçsallaştırılmasını ve söylemsel boyutta örgütsel amaçlara kanalize edilmesinin nedeni olarak görülebilir. Dini ve İslamiyet'i üstyapı kurumu olarak gören Öcalan yeni stratejisinin de dini araçsal bir öge olarak değerlendirmiştir. Bu anlamda PKK'nın dine yaklaşımını üstyapı kurumundan araçsallığa doğru bir evrimleşme olarak ifade etmek mümkündür.

İslamiyet'in gelinen noktada PKK ve Kürtler için hangi algısal argümanları temsil ettiği, Kürtlerde İslamiyet'in etki boyutları ve işlevselliğinin anlaşılmasıyla açıklanabilir. Bu anlamda PKK yeni dönemde şark bölgelerinde din üzerinden yeni bir fay hattı oluşturmaya çalışmakta ve bunu sağlayabilmek için İslami argümanları farklı nosyonlar altında toplumsal tabana işlemeye çalışmaktadır.

Bu çalışmada Kürtlerin ve PKK'nın din algısı arasındaki çatışmanın anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde; Giriş bölümde; çalışmanın metodolojisi ve yöntemi yer almaktadır. Bu bölümde Kürtlerin ve PKK'nın uyuşmaz amaçları tespit edilmeye çalışılmış ve PKK'nın din yaklaşımının dönemselleşme formasyonunun sebepleri sorgulanmıştır.

Birinci bölümde; din kavramı üzerinde durulmuş, etimolojik köken itibarıyla irdelenmiştir. Ayrıca ilerleyen bölümlerde hem Kürtlerin hem de PKK'nın din algısının toplumsal boyutlarının tartışılması kapsamında din toplum ilişkisi kavramsal boyutta incelenmiştir.

İkinci bölümde; Şark bölgelerinde dini inanış olgusu farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Bölgedeki dini inanç algısının gözlemlenebilmesi için, dini ve mezhepsel inanç farklılıklarını istatistiki veriler ve tablolar yardımıyla açıklama yoluna gidilmiştir. Ayrıca Kürtlerin İslamiyet'i kabulü ile birlikte sosyal ve siyasal alanda ne gibi değişimlerin yaşandığı üzerinde durulmuştur. Şark beldelerinde cemaat, tarikat ve şeyh, seyit gibi İslami olguların işlevsel yönü üzerinde durulmuştur. Kürtlerin gelinen noktada derin ve güçlü İslamiyet algısının nedenleri ve boyutlarının anlaşılabilmesi adına çok yönlü analizler ve tahlillere yer verilmiştir. Bununla birlikte Kürtlerin dine bağlılığı ile bilinçlenme düzeyi mukayese edilmiş, sonuçlarının PKK ve dini istismar eden örgütler açısından nasıl değerlendirildiği tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde; PKK'nın kuruluş sürecinde ideoloji olarak benimsenen ve örgütün din algısının temel paradigması olarak görülen Marksist-Leninist felsefenin dine yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Örgüt ve toplum arasındaki doku uyumsuzluğunun bu ideolojik perspektifin sosyal değerlere yaklaşımından kaynaklandığı üçüncü bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bölümde bir yandan Marksist ideolojinin dini üstyapı kurumu olarak gören yaklaşımının PKK tarafından benimsendiği ve bu yönde birçok söylem ve politika izlendiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca PKK'nın ve Kürtlerin algı çatışmasının nedenleri ve boyutları ortaya konulmuş, örgütün ve toplumun din bağlamında karşılıklı bakış açılarındaki uyumsuzluklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Nihai olarak PKK'nın din konusundaki strateji değişiminin nedenleri araştırılmış bu konuda örgütün din alanındaki faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgilendirme ve analizler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; PKK'nın İslamiyet dışındaki diğer din ve inanışları araçsallaştırma stratejisi ile Zerdüştlük inancının hangi amaç ve hedefler çerçevesinde örgütsel söylemlerin argümanı haline geldiği açıklanmıştır.

ARAŞTIRMANIN ALANI VE KAPSAMI

1. Problem

Terörizm olgusu, dünyada ve Türkiye’de uzun süredir tartışılan kavramların başında gelmektedir. Algısal farklılıklar ve sosyo-politik faktörler sebebiyle karmaşık bir hal almaya başlayan terörizm ve bağıl olguları, insani ve toplumsal değerleri araçsallaştırarak varlığını sürdürme gayreti içerisinde olmaktadır. Bu durum beraberinde şiddetin ve terörün ulusal ve uluslararası sistem içerisinde devamlılığına yol açmaktadır.

Terörizm, kaynağı ve türü ne olursa olsun kendisine meşruiyet alanları ve kaynakları aramaktadır. Meşruiyet alanlarını oluşturma ve sağlama, terör örgütleri için öncelikle toplumsal taban ve eleman temini ihtiyacını gerçekleştirmeye yönelik bir faaliyet olarak görülebilir. Aynı zamanda hedef alınan ülke, toplum veya sisteme karşı bir baskı unsuru oluşturabilmenin de temelini oluşturur.

Terör örgütlerinin kendilerine meşruiyet alanı olarak gördüğü sosyal öğelerin başında din ve milliyetçilik kavramları ve algıları gelmektedir. Din ve milliyetçilik bir bireyin veya bir toplumun algı dünyasını şekillendiren ve nesilden nesile aktarılan iki temel sosyal olgudur. Bu olguların terör örgütleri tarafından araçsallaştırılması veya hedef alınması toplumların ve bireylerin sosyal yaşamlarında sapma davranışların ve kutuplaşmaların oluşmasına yol açmaktadır.

Türkiye’de terör ve şiddet hareketleri tarihsel perspektif ile incelendiğinde sol, sağ ve ayrılıkçı terör örgütlerinin faaliyetleri ekseninde tasnif edilebilir. 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye’de terör ve şiddet hareketleri daha çok Marksist-Leninist fikirler ekseninde ve gençler üzerinde olumsuz etkiler göstermiştir. Masum öğrenci talep ve istekleri olarak görülen gençlik hareketleri zamanla şiddete kanalize olmuştur.

Ayrılıkçı terör örgütü PKK’nın 1970’li yılların ortalarından itibaren Marksist-Leninist eksende şekillenen dünya görüşü, 1990’lı yıllara kadar sistemli ve merkezi bir ideoloji olarak varlığını sürdürmüştür. Soğuk savaşın sona ermesi ve Doğu Bloku’nun parçalanması ile birlikte sol temelli ideolojilerin yaşadığı bunalım

karşısında PKK, ağırlıklı olarak Kürt milliyetçiliği söylemlerine yönelmiştir. Ayrıca bu dönemden itibaren daha çok örgütün kurucusu ve lideri olan Abdullah Öcalan'ın perspektifi örgütün ideolojik besin kaynağı olmuştur.

PKK'nın ideolojileri araçsallaştırma süreci 1990'lı yıllardan itibaren sistemli bir şekilde görülmeye başlanmıştır. İdeolojilerin yanı sıra örgütün kuruluşundan itibaren sürekli olarak Marksist temelli inkâr ve öteleme yaklaşımı ile “sömürgeciliğin ajan kurumu” olarak algılanan din olgusu da 1990'lardan sonra araçsallaştırılmıştır.

PKK terör ve şiddet eylemlerini 1990'lı yılların başından itibaren en üst noktaya çıkartmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen eylemler ile birlikte sosyal, siyasal, kültürel, dinsel, dilsel ve diğer beşeri öğeler sürekli olarak araçsallaştırılmıştır.

PKK'nın din karşısındaki tutumunu değerlendirebilmek için toplumun din algısının oluşumunun temellerinin araştırılması önem arz etmektedir. Kürtlerin ekseriyetinin din olarak İslamiyet'e bağlı olmaları sebebiyle din algısı konusu, İslamiyet özelinde analiz edilmesi gerekmektedir. Böylelikle PKK ve Kürtlerin din ve İslamiyet algılarındaki çatışmanın ve PKK'nın bu çatışma karşısında dini araçsallaştırma amacının anlaşılabilmesi mümkün olacaktır.

Bu tezde PKK'nın din ve özelde İslamiyet konusuna yaklaşımındaki davranış farklılığı problem olarak araştırılmıştır.

2. Araştırmanın Amacı

PKK'nın toplumsal tabanda meşruiyet kazanmak için, dini değerleri araçsallaştırmasını, pragmatist bir strateji ile dine yaklaştığını ancak din algısı açısından Kürtler ile derin bir içsel çatışma yaşadığını ortaya koyabilmek, bu tezin temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaç çerçevesinde konu hakkında ikincil verilerden ve çeşitli nicel ve nitel araştırmalardan elde edilen bilgiler ışığında aşağıda belirtilen sorulara cevaplar aranmıştır.

- a. Dinin toplumsal fonksiyonları nelerdir?
- a. Kürtlerde din algısının oluşumunda temel parametreler nelerdir?
- b. İşlevsel açıdan dinin meşrulaştırıcı gücünün Kürtler üzerindeki etkileri nelerdir?
- c. Din adamları, cemaatler ve tarikatların Kürtler üzerindeki kolektif aksiyon etkisinin parametreleri nelerdir?
- d. Kürtlerde dini bağlılık ne boyuttadır?
- e. Dinin fonksiyonel etkisinin Kürt milliyetçiliği üzerindeki etkileri nelerdir?
- f. Üstyapı kurumundan araçsallığa PKK'da dinin yeri ve önemi nedir?
- g. PKK'nın Marksist-Leninist ideoloji ekseninde din ile çatışmasında uyuşmaz amaçlar nelerdir?
- h. Din algısı açısından PKK'nın ve Kürtlerin farklılaşan yönleri ve algı çatışmalarının nedenleri ve boyutları nelerdir?
- i. Öcalan'ın söylemleri doğrultusunda PKK'nın dine yaklaşımında yaşanan değişimlerin nedenleri nelerdir?
- j. PKK'nın dini araçsallaştırma ve bu alanda örgütlenme faaliyetleri nelerdir?
- k. Öcalan'ın İslamiyet dışındaki din ve inanışlara yaklaşımı nasıldır?
- l. Zerdüştlük PKK için ne anlam ifade etmektedir, Zerdüştlüğün araçsallaştırılmasının sebepleri nelerdir?

Yukarıda belirtilen soru başlıklarına ait araştırmalar ve bulgular toplum ve örgüt arasındaki uyuşmaz amaçların ve çatışmanın ortaya çıkartılmasına yardımcı olacaktır. Yaşanan bu çatışma karşısında örgütün aradığı çıkış yollarının dini değerleri araçsallaştırma merkezli olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

3. Araştırmanın Önemi ve Sınırlılıkları

Türkiye’de PKK ile ilgili yapılan araştırmaların çoğu, PKK’nın kronolojik tarihi ve etnik terör olgusunun amaçları, stratejisi ve finans kaynakları üzerine yoğunlaşmıştır. Bunun yanında, sosyolojik analizlerin yer aldığı çalışma sayısı yeterli ölçüde değildir. Bu durum gerek PKK’nın gerekse, hedef kitlesi olan Kürtlerin sosyolojik açıdan çok boyutlu tetkik edilmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle kamuoyunda son dönemde sıkça yer almaya başlayan PKK ve din konusundaki haberlerin bilimsel bir analize tabi tutulmadığı görülmektedir. PKK ve Kürtlerin din algısı konusunda akademik alanda eser yetersizliği bu çalışmayı önemli kılan esas etmendir. PKK’nın tarihsel gelişimi ve bağıntılı konularda yapılan çak sayıda çalışma olması sebebiyle, bu çalışmada terör ve PKK tarihi gibi konular tartışılmamıştır. Bununla birlikte Öcalan’ın değişen din stratejisini kronolojik olarak ortaya koyabilmek amacıyla metin içinde tarihlere yer verilmiştir.

Dinin işlevsel rolünün anlaşılması toplumsal yapılarıdaki tutunum öğelerinin ortaya çıkartılmasına yardımcı olması açısından önem arz etmektedir. Özellikle toplumsal tabanı hedef kitle olarak gören siyasi örgütlenmelerin ideoloji-amaç ekseninde dine yaklaşımının meşruiyet zeminini şekillendirmesi din ve toplum arasındaki ilişkilerin araştırılmasını zaruri hale getirmektedir. Bu bağlamda Kürtlerin din algısının anlaşılabilmesi PKK’nın neden toplumsal taban ile doku uyumsuzluğu yaşadığını ve din konusunda strateji değişikliğine gitmeye çalıştığını anlamlandıracaktır. Kürtlerin tarih boyunca İslamiyet’e bağlılık açısından aktif bir rol üstlenmiş olması, İslamiyet ile özdeşleşme yaşamasına imkân sağlamıştır. PKK’nın ise bu özdeşleşmeye karşı toplumu farklı ideolojilere kanalize etmeye çalışmasına rağmen istediği sonuçları alamamış olması bu konunun üzerinde durulmasını önemli kılmaktadır. Bu çalışmadan çıkacak sonuçlar, Kürtlerin din algısı ile PKK’nın dine yaklaşımının mukayeseli olarak anlaşılmasına imkân sağlayacaktır. Böylelikle gerek konu hakkındaki literatür eksikliğinin giderilmesi gerekse PKK ve Kürtler arasındaki fay hatlarının ortaya çıkartılması bu araştırmaya önem kazandırmaktadır.

4. Yöntem

Kürtlerde din algısının boyutları ve PKK'nın dine yaklaşımı -üstyapı kurumu ve devamında araçsal bir öge olarak gören bakış açısı- arasındaki çatışma ve uyuşmaz amaçların problem olarak ele alındığı bu çalışmada kullanılan yöntemle ilişkin aşağıda belirtilen araştırma tekniklerine başvurulmuştur.

4.1. Araştırmanın Metodu ve Tekniği

Sosyal bilimlerde en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden birisi olan nitel araştırmalar bu çalışmada temel yöntem olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmaların sosyal, siyasal veya kültürel konularda araştırmacıya birincil ve ikincil verilerden oluşan geniş bir çalışma alanı sunuyor olması bu çalışma açısından da önemli bir avantaj oluşturmuştur. Nitel araştırma yöntemleri içerisinde ikincil verilerden faydalanma, yöntem açısından en çok bilinen ve en çok başvurulandır. Bu araştırmada da ikincil verilerden faydalanılmıştır. İkincil veriler içerisinde çok sayıda bilimsel yayın, kitap ve dergi yer almaktadır. Bununla birlikte, araştırma konusunun PKK gibi bir örgütlenmeyi içeriyor olması örgütsel dokümanların ve kaynakların da araştırma çerçevesinde kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

İkincil verilerin toplanması süreci içerisinde araştırmaya katkısı olabilecek uzmanlarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ancak bu görüşmeler, araştırma içerisine doğrudan aktarılmak yerine belirli bir görüş açısı sağlaması yönüyle değerlendirilmiştir.

4.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmada belirli bir çalışma evreni seçilmemiştir. Konunun genel bir evreni içeriyor olması ve soyut bir düzlemde araştırılması somut bir çalışma evreninin bulunmamasının nedeni olarak görülebilir. Aynı zamanda çalışma evreninin bulunmaması araştırma açısından önemli bir handikap olarak değerlendirilmektedir.

4.3. Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmada yaşanan en önemli güçlük, toplumsal yapının din algısının göreceli olarak değerlendirilebilmesi durumudur. Ayrıca konunun geniş bir genel evrene sahip olması -çalışma evreninin bulunmaması-, bireysel ve toplumsal kaygı ve önyargılar sebebiyle belirli bir örneklem grubunun -gerek PKK örgüt üyeleri, gerekse toplumsal kesim açısından- seçilmesinde zorluklarla karşılaşılması ve bu nedenle mülakat, anket gibi yöntemlerin uygulanamaması, karşılaşılan bir diğer önemli güçlüktür.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN TANIMLARI VE TOPLUMSAL FONKSİYONLARI

Din, yalın toplumlardan son derece karmaşık olanlarına, eğitimsiz insanlardan son derece iyi eğitim görmüş olanlarına, güçsüzlerden güçlülere, gençlerden yaşlılara ve çevredekilerden merkezde olan ve gücü elinde tutanlara kadar insanlık tarihinin başlangıcından günümüze insan türünün en temel özelliklerinden biri olan olgusal bir gerçekliktir. Ünlü dinler tarihçisi Ninian Smart'a göre "İnsanlık tarihini ve yaşamını anlamak için dini anlamak gerekir".¹

Bu derece önemli olan dinin anlaşılması konusunda din araştırmalarının ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren çeşitli görüş ayrılıkları olmuş ve halende olmaya devam etmektedir. Çünkü dini tanımlamaya ve onun insan yaşamındaki fonksiyonunu anlamaya çalışanlar, bunu global bir bakış açısından yola çıkarak tüm dinleri kapsayacak şekilde yapmak yerine, kendi dininden ve inancından yola çıkarak yaptıkları için, kapsayıcı din tanımlarından ziyade sınırlı ve sadece belirli bakış açılarının esas alındığı din tanımları ortaya çıkmıştır.

1.1. Etimolojik Çerçeve de Din

Din kelimesi etimolojik olarak; 1) Aslı Arapçadır ve örf, adet manasına gelir, 2) Aslı Farsçadır ve bu günkü anlama gelir, 3) Arabi ve İbrani dillerinden Arapça 'ya geçmiştir ve hüküm manasını taşır şekliyle üç ana görüş bulunmaktadır. Din; Latince de "yeniden bir araya getirip bağlayan" anlamına gelen "religare" sözcüğünden gelir.²

Menşe itibarıyla Arapça olup, kelime olarak "baş eğmek, itaat etmek, hakkını almak, ödünç almak, borç etmek, adet edinmek, baş eğdirmek, zorlamak, hesaba çekmek, idare etmek, ceza veya mükâfat vermek, hizmet etmek ve borç vermek" gibi anlamlara gelir. Teknik ve terim anlamıyla din, irade sahibi varlıkların manevi, idari,

¹ Ninian Smart, *The World's Religions*, y.y., Cambridge University Press, 1998, s.12.

² Ejder Okumuş, *Meşruiyet Ekseninde Din ve Devlet*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2003, s.17.

sosyal, İktisadi ve hissi yönleriyle hayatlarının bütünü tanzim için bilerek ve isteyerek uydukları kaideler bütünüdür.³

İslam dininde din kavramının tanımı; İlahi bir kanun olup, reşit olan kimseleri maddi ve manevi hayatlarında (dünya ve ahiret hayatlarında) doğru yola götüren bir delildir. Batıda ise din; bir cemaat haline gelmiş olan fertlerin meydana getirdikleri sosyal kurumdur.⁴ Bazı çevrelerce de din; doğaüstü güçlere, kutsal olarak nitelendirilen çeşitli varlıklara veya Tanrıya inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum olarak tanımlanmaktadır. İslamiyet'te din-devlet özdeşleşmesi yoktur. İslam dininin hükümlerinin pek çoğu kişi (kul) ile Allah arasında ve kişinin davranışlarına yönelik hükümler içermektedir. Devlet yapısı, siyasi düzen, milletler arası hukuk.. vb. konular İslam dininin hükümlerinin ancak %5'i kadar bir kısmını içermektedir. Asıl olan bireyin hem dünyada hem de ahrette huzurudur.⁵

Semavi dinlere göre ilk din, Allah'ın birliği esasına dayanan tevhit dinidir. Yeryüzüne gönderilen ilk peygamber de Hz. Adem olarak kabul edilmektedir. Günümüz dünyasında 3 bin din, 6 bin mezhep, 12 bin tarikat olduğu ileri sürülmektedir.⁶ Dinler tarihi açısından dinler iki kısım altında toplanmaktadır. Bunlar; tek tanrı inancına ve peygamber vasıtasıyla vahye dayanan “semavi dinler” ile bunun dışında kalan ve insanlar tarafından ortaya çıkartılan “beşeri dinler” şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu esaslar doğrultusunda Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi dinler semavi dinler, Totemizm, Brahmanizm, Budizm gibi inanışlar da beşeri dinler olarak örneklenebilir.⁷

³ İrfan Yılmaz , İ.Hakkı İhsanoğlu ve Selim Aydın, *Yeni Bir Bakış Açısıyla İlim ve Din*, İstanbul, Feza Gazetecilik A.Ş., 1998, c. 1, s.121.

⁴ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993, s.25-26.

⁵ Necati Alkan, *Psikolojik Harekât Terörizm ve Polis*, Ankara, TEMÜH Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2000, s.82.

⁶ Ali Kuyaksıl, *Uluslararası Sistem ve Terör, I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Huzur Sempozyumu - Bildiriler*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2000, s. 49

⁷ Pazarlı, s.31.

1.2. Din Toplum İlişkisi

Din tarihsel olarak yalnızca insanlarla ilahi bir duygu arasında bağ kurmakla kalmamış, yandaşlar arasında bir ortaklık, birliktelik duygusu da oluşturmuştur.⁸

Tarihi ve sosyolojik araştırmalar, din duygusunun insanlık tarihi ile beraber var olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, insanın var olduğu her zaman diliminde ve her yerde dine ait bulgulara rastlanmıştır. İnanılan varlık ve değerlere yönelik zaman zaman önemli farklılıklar görülse de insanlar mutlaka bir inanç sistemi içerisinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.⁹

Nitekim Durkheim, din duygusunun, toplumların hayatında çok önemli bir yer işgal ettiğini, kültürün yaratılmasında ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasında rol oynayan önemli faktörlerin başında geldiğini ileri sürmüştür. Marx, dini bir üst yapı kurumu olarak ele almış ve üretim araçlarını ellerinde bulunduranların dini “kitleleri uyuşturmada bir afyon” olarak kullandığını ifade etmiştir. Alman düşünürü Weber ise dinin, toplumsal yapının, kültürün ve özellikle de ekonominin belirleyicisi olabileceğini göstermiştir.¹⁰

Din olgusu, sosyologların ve antropologların da ortaya koyduğu gibi bireyler ve toplumlar için vazgeçilmez ihtiyaçlardan biridir.¹¹ Bu nedenle insanoğlu var olduğu günden bugüne sürekli bir şeylere inanma ihtiyacı hissetmiştir. İlk zamanlar doğadaki olağanüstü olarak nitelediği varlığa, güneşe, aya, taş, toprağa, ateşe vb. taparak gideren insanoğlu, semavi dinlerle birlikte bu ihtiyacını daha sistemli olarak gidermeye başlamıştır.

İnsanlık tarihinde de görüldüğü gibi din, bireylerin ve toplumların hayatını inşa eden, yönlendiren ve devamını sağlayan en önemli olgulardan biridir. Bu nedenle dinin olumlu ya da olumsuz, görünen ya da görünmeyen, açık ya da gizli pek çok sosyal işlevi vardır. Dinin bu sosyal işlevleri şöyle sıralanabilir:

⁸ Vamik D. Volkan, *Körü Körüne İnanç*, çev: Özgür Karaçam, İstanbul, Okyanus Yay, 2005, s.32.

⁹ Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara, DİB Yayınları, 2007, Giriş.

¹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s.13.

¹¹ Yasin Aktay vd. M. Emin Köktaş ed., *Din Sosyolojisi*, 3. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 2007, s.27.

a) Sosyalleştirme ve sosyal kontrol, b) Toplumsal bütünleşme ve çatışma, c) Değerler hiyerarşisi oluşturma, d) Devletle toplum arasındaki ilişkilerde aracılık, e) Birey ve toplum hayatında meşrulaştırma aracıdır.¹²

Din, toplumsal kurumları, hukuk ve sanat dünyasını içine alan yaşamımızın birçok alanına nüfuz eden bir olgudur.

İnsanı ve toplumları dinden ayrı düşünmek mümkün görünmemektedir.¹³ Dini inançlar, insan kaderinin en fiili ya da en etkili faktörüdür.¹⁴ Din, kültürün ilk basamaklarından başlayarak aile, oymak, kabile, boy ve millet gibi tabî birliklerle hep yakın ilişki içinde bulunmuştur.¹⁵ İnsanlarla dinin bu birlikteliği günümüze kadar şöyle ya da böyle devam etmiş ve tarihin sonuna kadar da devam edecektir, insanlığın din ile olan bu ayrılmazlığı, bizi, dinin insanın hem ferdî hem de sosyal boyutuyla ilişkisine götürmektedir.

İnsanın bireysel ve sosyal özellikleri bulunduğu göre, insanla sıkı yakınlığı olan, daha doğrusu insanın hayatını yönlendirmek için var olan ve insanın mutluluğunu hedef edinen dinin de, doğal olarak insanla hem ferdi hem sosyal ve hem özel hem de kamusal yönleri itibariyle ilişkileri olacaktır. Başka bir ifadeyle din, sadece ferdi değil aynı zamanda sosyal bir olgudur.¹⁶

Din, toplumu başta zihniyet olmak üzere çok çeşitli veçhelerden etkisi altına alarak yönlendirir ve şekillendirir.¹⁷ Teoride toplum hayatını düzenleyici esaslar getiren din, uygulamada ise toplumun içine nüfuz etmek suretiyle ona yeni bir düzen ve biçim verir.¹⁸

¹² Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s.42-55.

¹³ E. Evans Pritchard, *Sosyal Antropoloji*, çev. İrfan İnce ve Fuat Aydın, İstanbul, Birey Yayınları, 1998, s. 5-6.

¹⁴ Pitirim A. Sorokin, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Çev. M. Raşit Öymen, Ankara, KBY., 1994, c. 2, s. 185.

¹⁵ Joachim Wach, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Battal İnandı, Ankara, AÜ-İFY., 1987, s. 17-30.

¹⁶ Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun, İstanbul, İnsan Yay., 1993, s. 29-259.

¹⁷ Wach, s. 17-30.

¹⁸ Wach, s. 7.

J. Jacques Rousseau'ya (1712-1778) göre din hem kişisel yaşam hem de sosyal ve siyasal yaşam için olmazsa olmaz bir fenomendir.¹⁹ Joseph de Maistre'e (1753-1821) göre toplum ilahi bir kaynağa sahip olduğundan dolayısıyla insan doğası gereği dine yatkındır ve toplum da dinden ayrı düşünülemez.²⁰

Din olgusunu hesaba katmadan toplumları ele almak mümkün görünmemektedir. Bu tespitten olsa gerektir ki Bacon, dinin insan toplumunun en önemli bağı olduğunu söylemiştir.²¹ Aynı şekilde Durkheim, her ne kadar dini toplumun bir ürünü olarak görse de paradoksal olarak hemen hemen bütün toplumsal kurumların dinden doğmuş olduğunu, zihnin temel kalıplarının ve bunun sonucu olarak bilimin kategorilerinin, dini mahiyette olduklarını ileri sürmüştür.²² Durkheim, hiç bir toplumun dinden bigane kalamayacağını da savunmuştur.²³

Fustel Goulanges'ın görüşünde sosyal değişimde fikirlerin ve bu arada dinlerin, dinsel inançların yeri ve etkisi büyüktür.²⁴ İnanç ve fikirler, toplumsal olaylarda egemen faktördür.

Le Bon'a göre inançlar, hayatta ve tarihte gerçek faktörü ifade ederken²⁵ Benjamin Kidd'in düşüncesinde insanlık din sayesinde ilerlemektedir.²⁶

Charles A. Ellwood'un teorisinde din, en etkili toplumsal kontrol araçlarından biridir. Din toplumsal alışkanlıkları uyarır ve topluma aykırı temayülleri engeller. Ehood'a göre dinin ölümü bütün yüksek medeniyetlerin ölümü demektir.²⁷

Max Weber de genelde din-toplum ilişki ve etkileşimlerini, özelde ise din-ekonomi ilişki ve etkileşimleri olgusunu, sosyolojisinin en önemli konulan arasına sokmuştur.²⁸

¹⁹ Sorokin, s. 185-222.

²⁰ Maurice Barbier, *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, çev. Özkan Gözel, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999, s. 90.

²¹ Wach, s. 29.

²² Bryan S. Turner, *Religion and Social Theory*, 2. Ed., London, Sage Publications, 1991, s. 11

²³ Sorokin, s. 190.

²⁴ Sorokin, s. 185-188.

²⁵ Sorokin, s. 19.

²⁶ Sorokin, s. 194-197.

²⁷ Sorokin, s. 188-189.

Kısaca ifade etmek gerekirse; Peter L. Berger'in de belirttiği gibi her insan topluluğu bir dünya kurma teşebbüsüdür. Bu teşebbüste yer alan çeşitli olgu ve unsurlar arasında din özel bir yer işgal eder.²⁹ Dolayısıyla inşa edilen dünyada din ile insan arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır.

²⁸ Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Aruoba, İstanbul, Hil Yayınları, 1985, s. 125-188.

²⁹ Berger, s. 29.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRTLERDE DİN ALGISI

Yapılan araştırmalara göre Kürtlerin büyük çoğunluğu Müslüman ve Sünni'dir. Sünniliğin ise Şafii mezhebine mensuptur. Sünni Türkler ise genellikle Hanefi mezhebine mensuptur.³⁰ İran'da bu farklılıklar Sünni Kürtler ile Şii İranlılar ve Azerbaycanlılar arasında daha da belirgindir. İran'da Bahtaran (Kermansah) ve Irak'ta Analin ve Mandali bölgeleri çoğunlukla Şii'dir. Bruinessen Şii Kürtlerin PKK'ya hiçbir dönem destek vermediğini ifade etmektedir.³¹

Ortodoks İslam'ın bu iki kolu dışında Kürtler arasında İslam'dan etkilenmekle birlikte daha çok diğer dinlerin ve İran'a özgü din algılamalarının etkilerini taşıyan inanç ve ayinlere sahip çeşitli heteredoks mezhepler de bulunmaktadır. Yezidilik, Ehl-i Hak ve Türkiye'de Alevilik bunlar arasında kabul edilmektedir.³²

Kürtlerin tarihi, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarıyla ilgili kaleme alınan birçok araştırma ise, Kürtlerin Müslüman olmadan önce Zerdüştlük inancına sahip olduklarını göstermektedir.³³ Ancak, Kürtler arasında Müslümanlık yayıldıkça Zerdüştlük gittikçe zayıflayarak zaman içerisinde yok denecek kadar azalmıştır. Bugün İran ve Hindistan'da çok az sayıda Zerdüştlük yaşamaktadır.³⁴

PKK'nın faaliyet yürüttüğü Suriye, Irak ve Türkiye'de Kürtlerin büyük çoğunluğu ise Sünni ve Şafidir.³⁵ Özellikle Türkiye'de Kürt kökenli vatandaşların yaşadığı bölgelerde dinin birey ve toplum üzerindeki etkisi, diğer bölgelere göre çok daha güçlüdür.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgede gelenekler, dinî inançlar, törelere bağlılık bir hayat tarzıdır. Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet olarak yapmış olduğu ikili

³⁰ Martin Van Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s.32.

³¹ Bruinessen, s.35.

³² Bruinessen, s.42.

³³ Mehrdad Izady, *Kürtler*, İstanbul, Doz Yayınları, 2007, s.21.

³⁴ Altan Tan, *Kürt Sorunu: Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*, İstanbul, TİMAŞ Yayınları, 2010, s.42.

³⁵ İsmet Sivrekli, *Kürdistan'da Siyasal İslam*, İstanbul, Peri Yayınları, 2008, s.73.

tasnifteki cemaat yapısının tipik modeli yöremizdir. Doğudan batıya gidildikçe cemaatten cemiyete geçilmiş olunur. Dindarlaşma sürecinin yaygınlık kazandığı alan da yine Doğu ve Güneydoğu bölgemizdir. Bu oluşumda, din önemli pekiştirici bir unsurdur. Süryanî, Yezidî, Nesturi vb. küçük guruplar istisna edilirse yöre, bütünüyle Müslüman'dır. İslâmiyet en canlı biçimde burada yaşamaktadır.³⁶

Bölge halkı dindardır, ancak bu dindarlık içi bilgiyle ve bilinçle doldurulmuş bir dindarlık değildir.³⁷ Bireyler, yüzeysel ve geleneksel din bilgileri nedeniyle yerel nitelik taşıyan başta Şeyhler olmak üzere, Melle, Seyit ve Seyda gibi din adamlarına yönelmişlerdir. Bu nedenle din adamlarının etkisi ve fonksiyonu bölgede çok güçlüdür.³⁸ O kadar ki Bruinessen (2010), din alimlerine verilen önemin aşiret reislerine verilen öneme eşdeğer, hatta daha da ileri düzeyde olduğunu ifade etmektedir.³⁹ PKK, faaliyet yürüttüğü bölgelerde dinin toplumsal hayatta oynadığı bu rolü bilmesine rağmen, Marksist ideolojiden hareketle uzun yıllar görmezden gelmiştir. Zira PKK'nın hem legal hem de illegal kanadında faaliyet yürüten üst düzey mensupları Sosyalist gelenekten gelmektedir. Bu nedenle Kürt kökenli vatandaşlar ile legal/illegal Kürt siyasi hareketinde faaliyet yürüten kadrolar arasında dini inançlar bağlamında bir doku uyumsuzluğu vardır.

2.1. Bölgedeki Dini Yapının Genel Görünümü

Bölge genelinde dini yapıda İslamiyet ve Hristiyanlık dinleri ile Yezidilik inanışının ön plana çıktığı görülmektedir. Bölgedeki 23 ilden⁴⁰ alınan verilerde yaklaşık 14.179.000 Müslüman, 40.000 Hristiyan, 5000 Yezidi bulunduğu görülmüştür. Nüfusun yaklaşık %99'unu Müslüman kitle oluşturmakta, %1'lik

³⁶ Orhan Türkdoğan, *Doğu ve Güneydoğu Sorunlar Ve Çözüm Yolları*, Ankara, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2009, s.162.

³⁷ Mehmet Sadi Bilgiç ve Salih Akyürek, *Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar*, İstanbul, BILGESAM Yayınları, 2012, s.53.

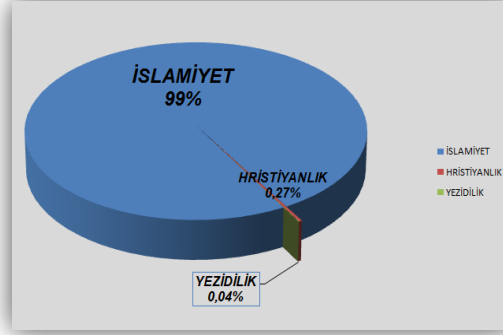
³⁸ Izady, s.44.

³⁹ Martin Von Bruinessen, *Ağa Şeyh Devlet*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.76.

⁴⁰ Adıyaman, Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Erzincan, Gaziantep, Hakkari, Iğdır, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van.

kısımda ise Hristiyanlık ve Yezidilik başta olmak üzere diğer inanışlar yer almaktadır.⁴¹

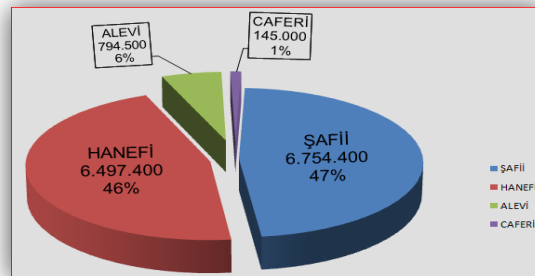
Tablo 2.1. Bölgedeki Dini Yapının Genel Görünümü

Bölgedeki Müslüman nüfusun %93'ü Sünni, %6'sı Alevi, %1'i Caferi olmak üzere, Sünni nüfusun %47'si Şafii (yaklaşık 6.5 milyon), %46'sı Hanefi (yaklaşık 6.750.000) vatandaşlarımızdan oluşmaktadır.

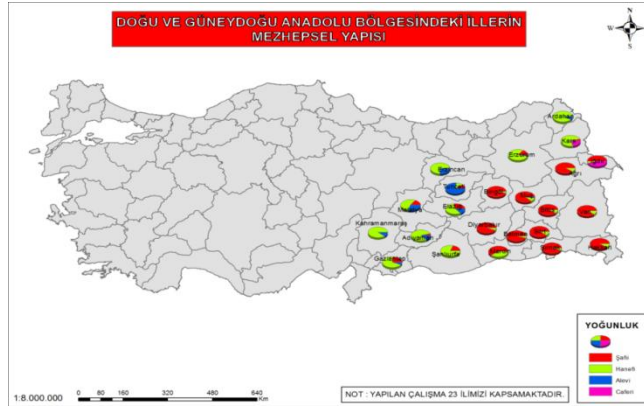
Sünni Müslümanlar bölge sathında geniş bir alana dağılmışlardır. Sünni Müslümanların bölge genelinde Şafii mezhebine mensup oldukları ancak bazı illerde de Hanefiliğin yaygın olduğu bilinmektedir. Hakkâri ve Şırnak başta olmak üzere Kürt nüfusun yoğun bulunduğu alanlarda Şafii Mezhebi etkinken, Türk nüfusun yaşadığı alanlarda Hanefilik ön plana çıkmaktadır.

Tablo 2.2. Bölgenin Mezhepsel İnanış Dağılımı

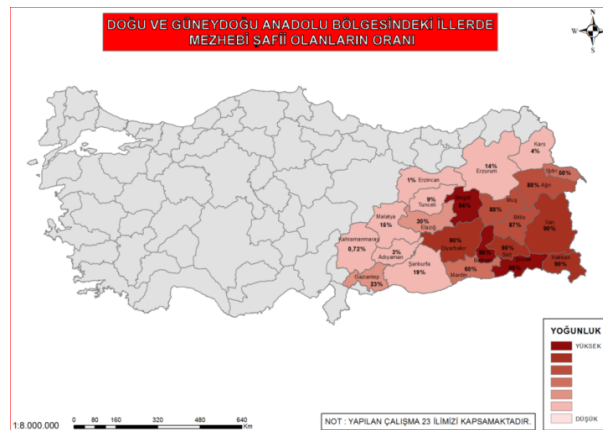
⁴¹ Bölgedeki dini yapıyla ilgili istatistik verilerde, Emniyet Genel Müdürlüğü kaynaklarından faydalanılmıştır.

Tablo 2.3. Doğu ve Güneydoğu Bölgesindeki İllerin Mezhepsel Yapısı

Diyarbakır'da 1.376.000 (%90), Van'da 931.870 (%90), Batman'da yaklaşık 489.800 (%96), Ağrı'da 477.450 (%88), Mardin'de 446.000 (%60), Şırnak'ta 408.600 (%95), Gaziantep'te 400.760 (%23), Muş'ta 356.990 (%88), Şanlıurfa'da 315.000 (%19), Bitlis'te 288.000 (%87), Siirt'te 270.000 (%90), Bingöl'de 240.000 (%94), Hakkari'de 226.170 (%90), Elazığ'da 165.080 (%30), Malatya'da 110.870 (%15), Erzurum'da 110.440 (%14), Iğdır'da 92.500 (%50), Adıyaman'da 20.000 (%3), Kars'ta 12.070 (%4), Kahramanmaraş'ta 7.500 (%0.72), Tunceli'de 7000 (%9), Erzincan'da 2250 (%1) olmak üzere bölgede **6.754.400 civarında Şafiliği (Sünnilerin %47'si)** benimseyen vatandaşımızın bulunduğu değerlendirilmektedir.

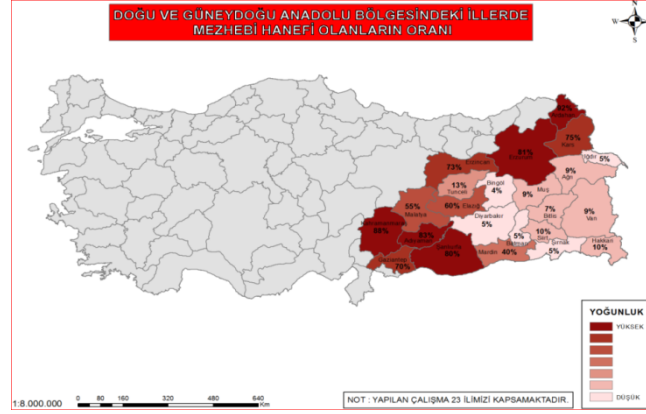
Tablo 2.4. Bölge İllerinde Mezhebi Şafii Olanların Oranı

Şanlıurfa'da (%79), Gaziantep'te (%73), Kahramanmaraş'ta yaklaşık (%89), Erzurum'da (%85), Adıyaman'da (%83), Malatya'da (%55), Elazığ'da (%60), Mardin'de (%40), Kars'ta (%75), Erzincan'da (%73), Van'da (%9), Ardahan'da

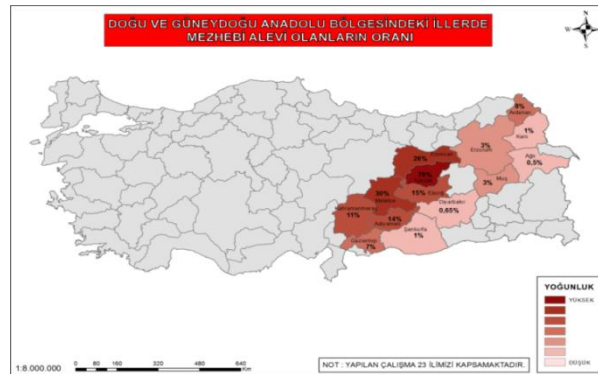
(%92), Diyarbakır'da (%5), Ağrı'da (%9), Siirt'te (%10), Hakkari'de (%10), Batman'da (%5), Bitlis'te (%7), Şırnak'ta (%5), Bingöl'de (%4), Tunceli'de (%13), Iğdır'da (%5) olmak üzere bölgede yaklaşık 6.5 milyon Hanefiliği (Sünnilerin %46'sı) benimseyen vatandaşımızın yaşadığı değerlendirilmektedir.

Tablo 2.5. Bölge İllerinde Mezhebi Hanefi Olanların Oranı

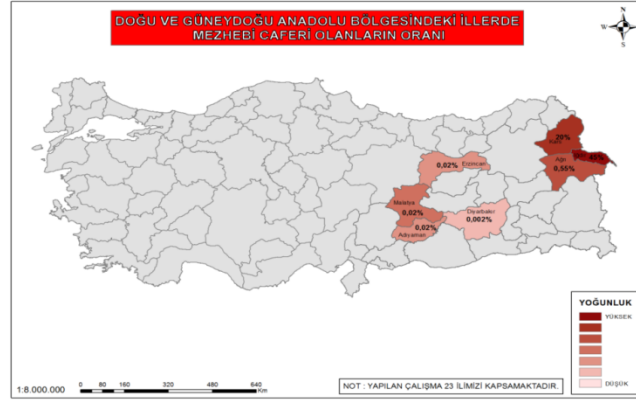
Bölgede yaklaşık 794.500 vatandaşımız Alevi olup bu sayı bölgenin toplam nüfusunun %6'sına tekabül etmektedir. Malatya'da 221.708 (%30), Kahramanmaraş'ta 112.940 (%11), Gaziantep'te 110.000 (%7), Elazığ'da 82.540 (%15), Adıyaman'da 80.000 (%14) Tunceli'de 60.000 (%78), Erzurum'da 17.730 (%3), Şanlıurfa'da 15.000 (%1), Muş'ta 12.220 (%3), Diyarbakır'da 10.000 (%0,65), Ardahan'da 8350 (%8), Kars'ta 3010 (%1) Alevi vatandaşımızın yaşadığı tahmin edilmektedir.

Tablo 2.6. Bölge İllerinde Alevi İnanca Sahip Olanların Oranı

Caferilerin ise Iğdır (81.000-%43.95), Kars (60.350-%20) ve Ağrı'da (3000-%0.35) ve bu illerin dışında Adıyaman, Erzincan, Malatya ve Diyarbakır'da az sayıda Caferi vatandaşımız bulunmaktadır. Bölge genelinde yaklaşık (145.000) Caferi vatandaşın yaşadığı tahmin edilmektedir.

Tablo 2.7. Bölge İllerinde Caferi Olanların Oranı

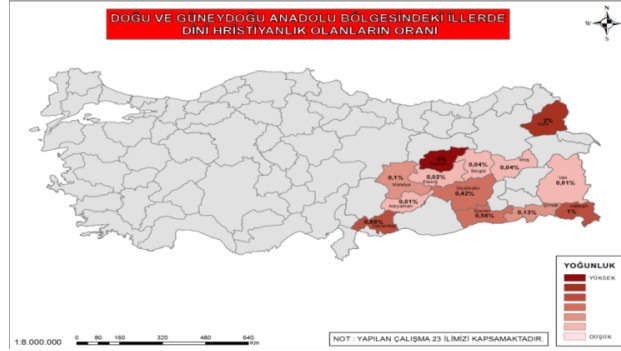

Bölgede büyük bir çoğunluğu oluşturan Müslüman kesimin dışında Hristiyanlığa mensup Ermeni ve Süryani vatandaşlarımız da bulunmaktadır. Ermeni nüfusun neredeyse tamamı Gregoryen kilisesine mensup iken, Süryaniler'den Katolik olanlara Keldani, Ortodoks mezhebine dahil olanlara ise Nasturi denilmektedir.

Adıyaman, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hakkari, Kars, Malatya, Mardin, Muş, Şırnak, Tunceli, Van illerinde çoğunluğu Ermeni olan Hristiyan nüfusun yaşadığı değerlendirilmektedir.

Bölgede en fazla Hristiyan nüfusun yaklaşık 15.000 kişi ile Gaziantep'te olduğu Gaziantep'i sırasıyla yaklaşık 6500 ile Diyarbakır, 4200 ile Mardin, 4000 ile Tunceli, 2500 ile Hakkâri, 800 ile Malatya, 550 ile Şırnak izlemektedir. Bu illerin dışında Adıyaman, Bingöl, Elazığ, Muş ve Van'da da az miktarda Hristiyan yaşadığı düşünülmektedir.

Tablo 2.8. Bölgede Hristiyan Olanların Oranı

Asıl merkezleri Irak'ın kuzeyindeki Şengal/Sincar dağları olan 12. Yüzyılda İslam içi bir sapma olarak gelişen ve giderek İslam dışı bir konuma düşen Yezidiliğin ise **Batman (5000)** ve **Mardin'de (60)** mensupları bulunmaktadır.

2.2. İslamiyet'in Kürt Etnisite Üzerindeki Etkileri

Ortadoğu ve Anadolu coğrafyasında tarihin geçmiş dönemlerinden bugüne kadar yaşayan toplumların, kendilerine has bağlılık, aidiyet ve kolektif hareket etme eğilimleri olmuştur. Bu durum, kabileleri, aşiretleri, mirlikleri ve milletleri bir araya getiren dinamik güç ve yapısal formlar olarak halen önemini korumaktadırlar. Din olgusu bu bölgede yer alan kolektif aksiyon formlarının başında gelmektedir.⁴²

Kürtlerin geçmişten günümüze yaşadıkları coğrafya, beşeri ve semavi dinlerin ortaya çıktığı, şekillendiği ve zamanla kesiştiği kritik bir bölge olarak görülebilir. Dinler tarihinin şekillendiği bu coğrafyada Kürtler, dini değerler ile derin bir özdeşleşme yaşamışlardır.⁴³ Bu özdeşleşmenin arka planının ortaya konulabilmesi için coğrafya, tarih, sosyo-politik ve teostratejik ekseninde bir değerlendirmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Geçmişten bugüne Kürtlerin bağlı oldukları devletlerle olan ilişkilerinde, coğrafyanın oluşturduğu izolasyon ve sosyal yapının kendine has özellikleri, toplum-

⁴² Bruinessen, 2006, s.71.

⁴³ Thomas Bois, *The Kurds*, Beirut, Khayat Book&Publishing Company S.A.L., 1966, s.132.

devlet ilişkilerin sağlıklı bir zeminde yürütmesine engel teşkil etmiştir.⁴⁴ Bu nedenle tüm toplumsal yapılarda olduğu gibi, Kürtlerin sosyal ve siyasal eğilimlerinde de, yaşadıkları coğrafya ve sosyal dokunun belirleyici nitelikte bir etkisi bulunmaktadır.⁴⁵

Kürtlerin tarihi süreç içerisinde yaşadıkları coğrafya Şark Beldeleri olarak isimlendirebilir.⁴⁶ Ele alınan konu ekseninde şark beldeleri; Anadolu coğrafyasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu, Irak'ın kuzeyini, İran'ın Mahabad ve çevre bölgelerini, ayrıca Suriye'de Kuzey Doğu bölgelerini içine alan coğrafyadır.⁴⁷ Şark beldeleri ifadesinin Kürtlerin yaşadığı coğrafya ile birlikte değerlendirilmesinin sebebi, geçmişten bugüne Kürtlerin sosyal, siyasal ve dini alanda varlıklarının önemli ölçüde bu bölgede şekillenmiş olmasıdır.⁴⁸

Kürtlerin coğrafi ölçekte yaşadıkları bölge olan Şark beldelerinin, Kürtlerle bütünleştiği ifade edilebilir. Türkiye ve yakın coğrafyasında Şark denilince akıllarda ilk olarak şekillenen toplumsal yapı Kürtlerdir. Bu durum sadece algı olarak değil yazılı ve sözlü ifadelerde de yerini bulmuştur.⁴⁹

Şark beldeleri, demografik yapı itibarıyla Kürtlerin yanı sıra Türklerin, Arapların ve Acemlerinde yoğun olarak yaşadıkları bir bölgedir. Ayrıca alt etnik ve dini kimliklerde unsurların varlığını sürdürdüğü, kozmopolit yapıya sahip bir coğrafyadır.⁵⁰ Bu coğrafya geçmişten bugüne, toplumsal yapının eğilimleri, bölgenin inanç sistemlerinin ve din algılamasının tesiriyle önemli ölçüde şekillenmiştir.⁵¹ Özellikle işlevsel açıdan din, bölge genelinde bireysel ve sosyal yaşamın

⁴⁴ Bayram Kodaman, *Sultan 2. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987, s. 37-38.

⁴⁵ R. P. Guiseppa Campanile, *Kürdistan Tarihi*, İstanbul, Avesta Yayınları, 2009, s.75.

⁴⁶ Izady, s.57.

⁴⁷ Bois, s.135.

⁴⁸ Mesoud Fany, *Kürtler ve Sosyal Gelişimleri*, çev. Azmi Süslü, Ankara, Tanmak Yayınları, 1993, s.122

⁴⁹ Fany, s.13-57.

⁵⁰ Abdülhaluk Çay, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, İstanbul, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1994, s. 85.

⁵¹ Carl Dahlman, *The Political Geography of Kurdistan*, National Science Foundation Award, No. 9906948. Eurasian Geography and Economics, No:43.

şekillendirici, fonksiyonel ve kolektif aksiyon sağlayan yapısal kurumlarından birisidir.⁵²

Dinin bu bölgede etkili bir sosyal olgu olmasının yanında, Kürt milliyetçiliği de bir diğer sosyal gerçeklik olarak görülebilir.⁵³ Kürt milliyetçiliği, dönem dönem Türkiye’de ve yakın coğrafyasında bulunan İran, Irak ve Suriye gibi devletlerde de varlığını hem siyasal alanda hem de sosyal alanda hissettiren bir gerçeklik haline gelmiştir.⁵⁴ Bu durum Kürtler içerisinde önemli ölçüde hissedilir noktaya gelen Kürtlük bilincinin temelini güçlendirmiştir.⁵⁵

İslamiyet ve feodal yapı şark beldelerinde birincil bağılıkların oluşumunu sağlayan iki temel argüman olarak görülmektedir.⁵⁶ Birincil bağılıklar Kürtlerde, aile reisi, aşiret ağası/reisi ve şeyh-din adamlarına yöneliktir. Kürtlerin birincil bağılıklara olan eğilimi, sosyal dayanışmanın, toplumsal bağlılığın ve sonuç olarak asabiyetin gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Kürtler arasında İslamiyet’in yayılma süreci ile Kürt milliyetçiliğinin ortaya çıkış ve gelişim süreci iki ayrı döneme denk gelmektedir.⁵⁷ Mevcut dönemde algılanan Kürt milliyetçiliği ile premodern dönemde var olan kabile ilişkileri birbirlerinin tam karşılığı olmayan iki çeşit toplumsal örgütlenme modeli olarak değerlendirilebilir. Ayrıca milliyetçiliğin büyük ölçüde modernizme bağlı gelişen bir olgu olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.⁵⁸ Bu nedenle milliyetçilik algısından önce Kürtlerin modern öncesi dönemde birincil bağılıklarının ve asabiyetlerinin (nesep/sebep) anlaşılabilmesi için Kürtlerin sosyal bağılıklarının ve din algılarının tespit edilmesi gerekmektedir.

Kürtlerin din algısı konusunda üzerinde öncelikle durulması gereken başlık, İslamiyet’in toplum üzerinde etkileri ve bu çerçevede oluşan İslam algısıdır.

⁵² Necati Alkan, *Özgürlükten Araçsallığa PKK’da Kadınlar*, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, 2011, s.52.

⁵³ Ali Tayyar Önder, *Türkiye’nin Etnik Yapısı*, İstanbul, Fark Yayınları, 2006, s.122.

⁵⁴ Bruinessen, 2006, s.42.

⁵⁵ Hasan Uşak, *Kürdistan’da Aşiretler ve Milliyetçilik*, İstanbul, Aram Yayınları, 2005, s.77.

⁵⁶ Uşak, s.79.

⁵⁷ David McDowall, *A Modern History of the Kurds*, London, I.B. Tauris Publishers, 1996, s.42.

⁵⁸ Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 2009, s. 55

Kürtlerin sosyal, siyasal ve kültürel değerleri ile iç içe geçen İslamiyet, tarihsel süreç içerisinde yapısal bir form haline gelmiştir. Bu durumun temelinde Kürtler arasında İslamiyet'in yayılma sürecinde yaşanan gelişmeler ve değişimler yatmaktadır.⁵⁹

Kürtlerin İslamiyet ile tanışmaları Hz. Ömer'in hilafeti dönemine kadar götürülebilir.⁶⁰ İslam Devleti'nin fetihlerinin hızla Arap yarımadasından kuzeye yönelmesi sürecinde Kürtler İslamiyet'le tanışmışlardır.⁶¹ İslam orduları ile ilk temaslarda bazı kabilelerin ve mirliklerin karşı duruşları olsa da, ilerleyen aşamada İslamiyet'e geçişler hızlanmıştır.⁶² İslamiyet'e geçiş ile birlikte Kürtler, İslam ordularının saflarında savaşmaya başlamışlardır.⁶³ Ancak İslam Devleti'ne sınırı olan bölgelerde yaşayan mirlik ve aşiretlerde İslamiyet'e geçişin öncelikli olarak gerçekleştiği belirtilmelidir.⁶⁴

Bu dönemde Kürtler arasında İslamiyet'in yayılma süreci hakkında Özer şunları ifade etmektedir;

İslamiyet, Kürtler arasında kısa sürede yayılmadı. 12. Yüzyıl gibi geç bir tarihte bile Nizamülmülk, İbn Athir, Ebu Mansur El-Bağdadi gibi etkili isimler tarafından Kürtler Müslüman olarak kabul edilmiyordu. İslam Kürtler arasında yüzeysel bir biçimde benimseniyordu. Bu dönemde tanınmış Kürt-İslam düşünürlerinden Dinavar, Sühreverdi, Hamedan gibi sınır şehirlerindeki Kürtlerin arasından çıktığı kaydedilmektedir.⁶⁵

Benzer şekilde Izady de İslamiyet'in Kürtler arasında sınır bölgelerde yayıldığını belirtmektedir.⁶⁶

Kürtler arasında İslamiyet'in sosyo-politik bir güç haline gelme süreci ise, İslamiyet'in doğuşundan bir asır sonra başlamış ve Eyyubi Devleti gibi hanedan-kabile yapılanmasına sahip Müslüman devletlerle siyasal bir şekle bürünmüştür.⁶⁷ İslamiyet'e geçiş sürecinde bölgede etkin bir potansiyele sahip olan Kürtler hakkında Izady "Kürtler 12. Yüzyıla kadar önemli oranda çok sayılı dinlere inanan gruplardan

⁵⁹ Müfit Yüksel, *Kürdistan'da Değişim Süreci*, İstanbul, Sor Yayınları, 1993, s.132.

⁶⁰ Siverekli, s.82.

⁶¹ Fany, s.73.

⁶² Tori, *Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler*, İstanbul, Doz Yayınları, 2005, s.71.

⁶³ Siverekli, s.84.

⁶⁴ Izady, s.72 .

⁶⁵ Özer, 2010, s.56.

⁶⁶ Izady, s.74.

⁶⁷ Hüseyin Aykol, *Türkiye'de Sol Örgütler*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2010, s. 137.

oluşuyordu. İslamiyet bu döneme kadar Kürtler arasında sınır bölgelerinde yaşayanlar üzerinde etkili olmuştur”⁶⁸ şeklindeki ifadeler yer vermektedir.

Kürtler arasında İslamiyet, Osmanlı Devleti’ne iltihak sürecine kadar sınırlı bölgelerde yayılmıştır. Bu dönemin devamında ise İslamiyet, siyasal bir meşruiyet aracı haline gelmiş, Kürt aşiretleri ve mirlikleri için Osmanlı Devleti’ne bağlılığın temelini oluşturmuştur.⁶⁹

Öcalan’a göre Kürtlerin İslamiyet’e iltihak süreci daha farklı gelişmiştir. İslamiyet’e giriş tezine göre, İslamiyet’e kadar Kürtlerin temel inancı ve felsefesi Zerdüştlüktür. İslamiyet’in doğup, gelişmeye başladığı dönemlerde Kürtler Sasani ve Roma İmparatorluğu arasında yaşanan savaşlarda perişan vaziyettedirler. İslamiyet’in Arabistan yarımadasında zaferini ilan ettikten sonra, kılıç ve iman gücünün verdiği üstünlükle fetih hareketlerine girişilmiştir. Daha kuzeye açılmasının yolu Kürt topraklarından geçmektedir. 640’lı yıllarda İslam orduları gelip Kürt topraklarına dayanmıştır. Kürtler başta karşı direnişe geçseler de yüzyıllarca iki ordunun at nalları arasında kalmanın verdiği yorgunluk ve yıpranmayla, İslamiyet adeta bir denge unsuru olarak kabul edilir. Kürtler açısından Sasani ve Roma İmparatorluklarının Kürtler üzerindeki işgalini kırmak için, İslamiyet orduları üçüncü bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kürtler İslam ordularına karşı başlangıçta direnseler de bir tür kurtarıcı olarak gördükleri için ekseriyetle İslamiyet’i kabul etmişlerdir.⁷⁰ Yani Öcalan’a göre Kürtlerin İslamiyet’e geçişleri, dini bir kabulden ziyade, stratejik bir harekettir.

2.3. Şeyhlik-Seyitlik Kimliğinin Kürtler Üzerindeki Etkileri

Şeyhler ve seyitler, şark beldelerinde ve Kürt aşiretleri arasında köklü bir geçmişe ve önemli bir sosyal altyapıya sahiptir. Şeyhler, bölgenin tamamına yakınında sosyal yaşamın bir parçası haline gelmişlerdir.⁷¹ Bölge genelinde özellikle 1800’lü yılların ikinci yarısından itibaren faaliyet yürütmeye başlayan İngiliz ve Rus

⁶⁸ Izady, s.251.

⁶⁹ Akyol, s. 145.

⁷⁰ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, İstanbul, Çetin Yayınları, 2004, s.291.

⁷¹ Bruinessen, 2006, s.178.

araştırmacılarının hatıraları ve mektuplarında şeyhlerin ve seyitlerin rolü ve misyonu üzerinde önemle durulmakta, toplumsal ve siyasal yaşamın köşe taşlarından biri oldukları vurgulanmaktadır.⁷²

Bölge genelinde şeyhlere ve seyitlere verilen önem aşiret reislerine verilen öneme eşdeğer nitelikte hatta daha ileri düzeyde olduğu Bruinessen tarafından üzerinde vurgu yapılarak ifade edilmektedir.⁷³ Şark beldelerinde sosyo-politik yapılanmanın önemli kollarından birisi olan şeyhlik müessesesi sosyal sorunların çözülmesinde etkin bir işlevsel güce sahiptir.⁷⁴

Şeyhlerin ve seyitlerin Kürtler üzerindeki etkilerinin hangi sebeplere dayandığı hakkında Uşak'ın şu ifadeleri dikkat çekmektedir;

Tanrıdan güç almanın çeşitli yolları vardır. Dini gücü elde etmek için bir silsileyi izleyerek kendisini peygamberlere dayandırmak gerekiyor. Bu çeşitli unvanlarla yapılır, en yaygın olan unvan şeyhliktir. Şeyhler müritlerince mehdi, peygamber rolüne çıkartılabilir. Müritlerinin artması toplumdaki güçlerini de artırır. Böylece toplumdaki saygınlıkları vesilesiyle mükemmel arabulucu haline gelirler.⁷⁵

Kürtler üzerinde birleştirici rol oynayan şeyhler, üstlendikleri bu önemli misyon sayesinde güçlerini devam ettirebilmektedirler. Gücün devamı için İslami sembollerin kullanılması temel araçlardan biridir. Seyitlik bu anlamda şark beldelerinde şeyhlerin en önemli manevi dayanakları olarak değerlendirilebilir.⁷⁶

Bölgedeki şeyhlik ve seyitlik olgusunun bölücü terör olgusuyla ters orantılı ivme izlediği söylenebilir. Yani şeyhlik ve seyitliğin etki alanındaki Kürt nüfusun PKK eksenine kaymadığı, sosyal ilişkilerde din olgusunun belirleyici bir rol oynadığı gözlemlenmektedir. Dini statü, Güneydoğu Anadolu'da toplumsal kimliğin tanımlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte “seyda-seyit” bağılılığı, kimliğin işlevsel bir unsurudur. Toplumsal bir etki yapma ve ilişkilerde de ayrıcalıklı konuma sahip olma, itibar görme gibi yönlerden “Seydalık” öne çıkmaktadır. Bunun yanında dini hassasiyeti büyük bölgelerde bütünleşme, dayanışma, birlik, beraberlik

⁷² Cecil John Edmonds, *Kürtler, Türkler ve Araplar; Kuzey-Doğu Irak'ta Siyaset, Seyahat ve İnceleme*, İstanbul, Avesta Yayınları, 2003, s. 72.

⁷³ Bruinessen, s.317.

⁷⁴ Noel Minorsky ve Bazil Nikitin, *Kürt Milliyetçiliği*, İstanbul, Örgün Yayınevi, 2009, s.73.

⁷⁵ Uşak, s.136

⁷⁶ Siverekli, s. 147

özellikle vurgulanmaktadır. Örneğin yapılan bir araştırmada çiftçilik yapan erkek bir denek, "Tillo bölgesinde gece gündüz çöldeyim bizim bölgede terör yok. 40 yıldır buradayım" diyor. "Burada yok da başka yerde niye var?" şeklindeki soruya ise;

Biz şeyhlerden mensubuz bizim amca çocukları genel olarak akrabalarımız herkes kendi ceddinden babasından anasından utandıkları için en zor ve perişan durumda olsa bile kimse dağa çıkmaz. Annesini babasını bilen bir kişi ayağını kaydırtmaz. Yani bizim bölge böyledir. Temiz aileleri var. Kendini, anne-babasını düşünüyor. Sefil kalsalar bile çıkmaz.

Terörün yokluğunun kaynağını denek, Seydalık ve medreseler gibi dini unsurlara bağlanmaktadır. Din, ortak aidiyetin eklemleyici bir özelliği olmaktadır.⁷⁷

2.4. Cemaatler ve Tarikatların Kürtlerin İslam Bilincinin Oluşumunda Etkileri

Şark beldelerinde sufi tarikatların ve cemaatlerin oluşumu ve teşkilatlanması İslamiyet'in kabulünden çok sonra gerçekleşmiştir.⁷⁸ Sufi tarikatların gelişim süreci ve teşkilatlanma çalışmaları ilk olarak 14. yüzyılda görülmektedir. Bu dönemde oluşumu başlayan tarikatlar 15. yüzyılda İslam dünyasının birçok beldesine yayılmış ve geniş bir alanda varlığını devam ettirmiştir.⁷⁹ 15. yüzyıldan itibaren özellikle şark beldelerinde varlığını devam ettiren tarikatlar, zamanla değişim ve dönüşüm yaşamışlardır.

Şeyhlerin Kürtlerin sosyal ve siyasal hayatında 18 ve 19. yüzyılda işlevsel bir fonksiyona sahip olması, beraberinde çok sayıda şeyhin bölgede ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bölgede aktif olan şeyhler ve din âlimlerinin tamamına yakını belirli bir İslami akım ekseninde hareket etmişlerdir.⁸⁰ Böylelikle bölge genelinde geçmişte kökleri olan bazı tarikatların ve dini akımların hızla yayılmasına kapı aralayan bir süreç başlamıştır.

⁷⁷ Ümit Özdağ, İkbâl Vurucu ve Ali Aydın Akbaş, *Doğu Raporu Bölgede Türk Kimliği ve Türklük Algısı*, Ankara, Kripto Kitaplar, 2011, s.33.

⁷⁸ J. Spencer Trimingham, *The Sufi Orders In Islam*, New York: Oxford University Press, 1971, s. 45-48.

⁷⁹ Bruinessen, 2006, s.57.

⁸⁰ Siverekli, s.94.

Şark beldelerinde İslami akımların özellikle 20. yüzyılda daha çok cemaat tarzı yapılanmalara yöneldiği görülmektedir.⁸¹ Tarikatların eskiye nazaran önemini yitirdiği ve birçoğunun cemaat işlevi gördüğü ifade edilmektedir.⁸² Dini akımlar, cemaat yapılanmalarının güçlenmesi ile birlikte daha çok insana ulaşma imkânına da kavuşmuşlardır. Şark beldelerinde yaşamış olan ve seyit olarak bilinen Abdülhakim Hüseyini içinde bulunulan dönemde tarikatların işlevselliğini yitirdiğini bir konuşmasında şu şekilde ifade etmektedir;

Evliya yetiştirme mektepleri olan tarikatlar, artık iman kurtarma mektepleri haline geldi. Eskiden insanlar yıllarca gezer, kendilerine şeyh ararlardı. Şimdi ise şeyhler kapı kapı dolaşıp Müslümanları imanlarının kurtulması için çağırıyor ve topluyorlar. Şah-ı Hazne (Ahmed Haznevi) ümmeti Muhammedin imanını kurtarmaya çalıştı. Yoksa bu zamanda tarikat meselesi diye bir şey olmuyor. Şimdi bir oyalamadır yapıyoruz. Maksat iman kurtarmaktır.⁸³

Abdülhakim Hüseyini her ne kadar Menzil Nakşiliğinin öncüsü olsa da mevcut dönemde İslami esasların tarikat merkezli gerçekleşmediğini açıkça ortaya koymakta ve cemaatleşmeye yönelen bir süreçte bulunulduğunu işaret etmektedir.

Cemaatleşmenin Türkiye genelinde ve özellikle şark beldelerindeki şehir merkezlerinde güçlü olmasının temelinde yer alan nedenlerden birisi de modernleşme ve kentleşmenin birey üzerindeki yalnızlaştırma etkiselliğine paralel olarak gelişen aidiyet arzusu ve içsel talebidir. Bu konuda gazeteci-yazar Fehmi Kuru⁸⁴ şu tespitlerde bulunmuştur:

Modern zamanların ittiği ve yalnızlıktan bunalan, teknolojinin kendisini köşeye sıkıştırdığını fark eden bireyin bulduğu neredeyse tek çıkış yolu, “grup” veya “cemaat” aidiyeti oluyor. Modern çağın tehditlerine karşı kendisi gibi olanlarla bir araya gelerek ayakta kalmaya çabılıyor “modern” birey... hemen her ülkede karşımıza çıkan “sivil toplum” özendirilmesinin altında bu gerçek yatıyor.

Ancak modern zamanda bireyin yalnızlığını gidermek ve aidiyet duygusuna sahip olabilmek için bağlandığı dini cemaatlerin kontrol mekanizması bulunmadığından, toplumun ne şekilde yönlendirildiği veya eğiliminin ne şekilde

⁸¹Zeynel Abidin Zinar, “Xwendina medresê (Medrese education)”, http://www.let.uu.nl/martin.vanbruinessen/personal/publications/kurdist_education_kurdistan, 27.09.2012.

⁸² Sivrekli, s.102.

⁸³ Sivrekli, s.34.

⁸⁴ Fehmi Kuru, “Cemaatten korkulur mu?”, *Yeni Şafak*, 16.04.2009.

gerçekleştiği sorusu gün geçtikçe daha önemli bir handikap olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁵

Şehirlerde yalnızlaşan ve bu yalnızlığa bağlı olarak dine yönelen birey ve kırsal alanda aşiretler içerisinde yaşayan bireyin kolektif din algısı, farklı iki nosyona sahip faktörler vesilesiyle dine olan bağlılığı artırmaktadır. Bu çerçevede cemaatler ve tarikatlar bir yandan şehirlerde İslam algısının yükselmesine, bir yandan da geçmişten bugüne aşiret merkezli kolektif yapı içerisinde bulunan insanların din asabiyetinin devamlılığını sağlamaktadır. Böylelikle şehirlerde ve kırsalda yaşayan Kürtlerin İslam algısı ve asabiyeti, iki yönlü bir gelişim süreci göstermektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde Kürtler arasında etkili olan bazı tarikat, cemaat ve İslami akımların toplumsal tabandaki etkilerinin ortaya konulması, konunun anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır. Bu açıdan başta Nakşibendilik olmak üzere Kadirilik ve son dönemde yükselen İslami akımların başında yer alan Nurculuk hareketlerini şark beldeleri ve Kürtler özelinde incelemek gerekmektedir.

2.4.1. Nakşibendi Tarikatı

Nakşibendi tarikatı, asıl ismi Muhammed b. Muhammed El-Buhari olan Bahaeddin Nakşibendi, tarafından kurulmuştur. Her ne kadar Buhara yakınlarında doğmuş olsa da tüm İslam dünyası üzerinde ve özellikle şark beldelerinde önemli dinsel etkiler bırakmıştır.⁸⁶ Nakşibendilik kökleri çok eskilere dayanan ve dönem dönem revizyona uğrayan bir tarikat olarak ifade edilebilir. Nakşibendilikte tarikat silsilesinin varlığı görülmekte ve her bir silsilede farklı yönler temas eden ve yeni bir akımı ortaya çıkaran değişiklikler veya dönüşümler ortaya çıkmaktadır.

19. yüzyılın ilk yarısında şark beldelerinde, özellikle Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde birçok çalkantı ve değişimler yaşanmıştır.⁸⁷ Bu değişimlerin oluşturduğu sosyal ve siyasal boşluk dolaylı olarak Nakşibendî tarikatının yayılmasına ve etkili

⁸⁵ Hasan Onat, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara, Kökler Değerler Yayınları, 2009, s.83.

⁸⁶ Abdülbaki Gölpınarlı, *Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1997, s. 56

⁸⁷ Anderson, s.82.

olmasına kapı araladığı ifade edilebilir. Bu yayılıma sürecinin temelinde Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda başlayan merkezileşme hareketlerinin şark beldeleri genelinde yerel güçler tarafından olumsuz karşılanmış olması ve önceki yüzyıllarda özellikle Kürtlerin yarı özerk bir yönetim şekli çerçevesinde hareket edip 18. yüzyıla doğru bu özerkliklerini kaybetmeye başlamaları yatmaktadır.⁸⁸

Yaşanan gelişmeler neticesinde, aşiret konfederasyonları veya mirlikler ve bu mirliklerin başında bulunan beylik/emirlik sistemi bozulmaya başlamış ve dağılma sürecine girmiştir. Emirlik veya mirliklerin dağılmasıyla aşiretler arası çatışmalar ortaya çıkmış ve bu çatışmaların ortasında sosyal ve siyasal anlamda yerel idarenin veya asayişin temininde şeyhlere ve din adamlarına işlevsel roller düşmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra şeyhlerin politik önder rolü ortaya çıkmıştır. Merkezden atanan valiler ve memurlar ayrıca jandarma birlikleri bölge genelinde asayişin tesisinde ve bölgenin hassasiyetleri çerçevesinde güçlü bir konuma sahip olamamışlardır. Bu sebeple oluşan boşluğu dini cemaat ve tarikatların liderleri veya şeyhleri doldurmuş ve şark beldeleri genelinde önemli bir nüfuza sahip olmalarına imkân doğmuştur.⁸⁹

Nakşibendiliğin şark beldelerinde yaşayan toplum üzerindeki etkisi yukarıda belirtilen çerçevede 18. ve 19. yüzyıllarda şeyhlerin önderliğinde başlamış ve bu durum gelişerek ve genişleyerek bugüne kadar gelmiştir.⁹⁰

Nakşibendiliğin şark beldelerinde gelişimi ve gün geçtikçe önemli bir İslami akım haline gelmesinde tarikatın silsilesi içerisinde yer alan Mevlana Halidi'nin önemli bir rolü bulunmaktadır. Mevlana Halidi'den sonra Nakşibendilik, Nakşibendiyye-i Halidiye olarak isimlendirilmiştir. Mevlana Halidi bu silsilenin son halkası olarak günümüzdeki durumun şekillendiricisi olmuştur.⁹¹ Nakşibendiliğin Halidiye kolu, özellikle Kadirilik, Rufailik gibi nehri tarikatlara ilgi gösterilen Irak'ta

⁸⁸ Erol Kurubaş, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s.102.

⁸⁹ Siverekli, s.112-123.

⁹⁰ Siverekli, s.47.

⁹¹ Albert Hourani ve Vivian Brown, *Shaikh Khalid and the Naqshbandi order*, Oxford, Oxford Publishers, 1972.

kök salmıştır.⁹² Coğrafi ve sosyolojik olarak bu durum çevresel etkileşime yol açmış ve bugün Anadolu toprakları dâhilinde bulunan bölgelere de Halidiye kolu geçiş yapmıştır. Mevlana Halidi, şark beldelerinde Nakşibendiliğin yayılması ve aşiretler veya mirlikler arasındaki parçalanmışlığı veya hizipleşmeleri sonlandırması açısından manevi bir kişilik olarak şark beldelerinde yerini almıştır.

Mevlana Halidi şark beldeleri üzerinde dinsel, sosyal ve siyasal yaşamda önemli etki veya tesirler bırakmıştır. Ancak bugün devam eden Nakşibendiliğin varlığı, bu İslami akımın şark beldeleri üzerindeki sosyal etkisi açısından değerlendirildiğinde kişilere bağlı olmaktan çok sosyal bir olgu olarak görülebilir.⁹³

2.4.2. Kadiri Tarikatı

Kadiriliğin kurucusu, 1078 yılında İran'ın Gulan şehrinde dünyaya gelen ve "Gavsü's Sakaleyn" lakabıyla da anılan Abdülkadir Geylani'dir. Hz. Ali'nin soyundan geldiği rivayet edilen Abdülkadir Geylani genç yaşlarda ilim ve İslami alanda tahsil görmeye başlamıştır.⁹⁴

Kadiriliğin felsefesini ve temellerini atan Abdülkadir Geylani, şark beldeleri üzerinde çok geniş bir etki bırakmış din alimlerinden birisidir. Kadirilik şark beldelerinde belli başlı aileler çerçevesinde yayılma sağlamış ve sosyo-politik alanda etkili bir olgu haline gelmiştir.⁹⁵ Bu ailelerin başında Berzenci Ailesi, Sadate Nehri ve Talibani Ailesi gelmektedir.⁹⁶ Nehri ailesi Hakkâri yakınlarında seyit olarak bilinen ve geniş aile silsilesine sahip olması açısından etkin bir güce sahiptir. Bruinessen'e göre bu ailelerin uzun süre sosyo-politik alanda etkili olmasında soylarının Kürtler tarafından kutsiyet atfedilen Abdülkadir'i Geylani'ye dayandırılıyor olmasıdır.⁹⁷ Bir diğer faktör ise özellikle Berzenci ve Sadate Nehri aileleri şark beldelerinin çeşitli bölgelerinde kendilerini ulema ve şeyh olarak

⁹² Gölpınarlı, s.80.

⁹³ Çetin Özek, *100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1968, s.73.

⁹⁴ Dilaver Gürer, *Abdülkadir Geylani, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul, İnsan Yayıncılık, 1999, s.34.

⁹⁵ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Tarikatler*, İstanbul. Der Yayınları, 1993.

⁹⁶ Bruinessen, 2006.

⁹⁷ Bruinessen, 2006, s.326.

yetiştirmiş olmaları gösterilebilir.⁹⁸ Bu durum toplumsal yapının dinsel hassasiyeti üzerinde derin bir etki bırakmış ve bu ailelerin bugüne kadar gelmelerine imkân sağlamıştır.

Kadiriliğin şark beldelerinde etkili ve önemli bir dini akım olmasının temelinde, bu tarikatın mistik, ruhani ve ayinsel törenlerinin bölge halkında - Kürtlerde- var olan İslami algıyı güçlendirmesi ve ailesel bağlarla güçlü bir şekilde eklemlenmiş olması yatmaktadır.

2.4.3 Nurculuk

Nurculuk yukarıda genel hatlarıyla ifade edilen Nakşibendilik ve Kadirilik gibi tarikat merkezli bir yapılanmaya sahip değildir. Daha çok cemaat veya dini akım çerçevesinde değerlendirilebilecek bir kuruluş sürecine ve yönetime sahiptir.⁹⁹

Nurculuğun şark beldelerinde etkili olmasında bu cemaatin kurucusu olan Said Nursi'nin Bitlis ili, Hizan ilçesi Nurs köyünde dünyaya gelmiş olması ve bu bölgede devrin âlim ve şeyhlerinden ders alırken, kısa sürede ders verecek noktaya ulaşması, ayrıca genç yaşında “Bediüzzaman” unvanını almış olması yatmaktadır.¹⁰⁰ Bununla birlikte Said Nursi'nin yakın döneme yansıyan görüş ve fikirleri şark beldelerinden ziyade Türkiye'nin batı bölgelerinde oluşmuş ve buradan tüm ülkeye yayılmıştır.¹⁰¹ Kavmiyetçilik veya milliyetçilik fikrine karşı İttihad-ı İslam fikrine daha yakın bir çizgiye sahip olması tüm ülkede taraftar bulmasına imkân hazırlamıştır.¹⁰² Said Nursi'nin şark beldelerinde İslamiyet'in birleştirici bir unsur olduğunu işaret eden çok sayıda yazılı eseri bulunmaktadır.¹⁰³ Said Nursi yazılı eserlerinde ve oluşturduğu akımın genel felsefesinde etnik temelli bir hareketi tasvip etmemekle birlikte, özellikle Kürt-Türk meselesinde her iki toplumun İslam kardeşi olduğunu ifade

⁹⁸ Refik Hilmi, *Anılar-Şeyh Mahmud Berzenci Hareketi*, İstanbul: Nüjen Yayınları, 1995.

⁹⁹ Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 78.

¹⁰⁰ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul, Söz Yayınları, 2006.

¹⁰¹ Mardin, s.102.

¹⁰² Metin Karabaşoğlu, “İki Milliyetçilik Ortasında Türkiye, Güneydoğu'daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları”, *Köprü Dergisi*, 2007, S. 98.

¹⁰³ Mümtaz-er Türköne, “Din, Etnik Farklılıkları Aşan Bir Toplumsal Yapıdır Religion is a Social Glue Overcoming Ethnic Differences”, Güneydoğu'daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları, *Köprü Dergisi*, 2007, S. 98.

etmesi dikkat çekmektedir.¹⁰⁴ Bu durum Kürtlerin bölgesel entegrasyonun da İslamiyet'in işlevsel etkisinin uygulanabileceği yönündeki düşünce ve fikirleri güçlendiren önemli bir argümandır.

Nurculuk akımının yanı sıra Kadirilik ve Nakşibendiliğinde her ne kadar Kürt aşiretlerinde kolektif bilincin yükselmesinde (18 ve 19. yüzyılda) belirli ölçüde etkileri olsa da, İslam ekseninde etnik yapıları birleştirici bir özelliğe ve yapısal işleve sahip oldukları daha çok göze çarpan güncel bir durumdur

Yukarıda belirtilen cemaat ve tarikatlar arasında özellikle Nakşibendilik, Kürtler arasında sadece dinsel bir işlevi yerine getirmemiş, bununla birlikte belirli ölçüde zamansal, mekansal ve sosyo-politik konjonktür içerisinde, kolektif kimlik oluşumunda da etkin bir faktör olmuştur.

2.5. Kürtlerde Dini Hassasiyet ve Dini Bilinç Arasındaki Çelişki

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımız açısından din olgusu önemli bir yere sahiptir. Ancak dini bilgilerin daha çok geleneksel yöntemlerle yüzeysel bir şekilde öğrenildiği bu nedenle mevcut dini hassasiyet ile dini bilinçlenme arasında istismara açık boşluklar meydana geldiği gözlenmektedir.

Bazı araştırma kuruluşları ve Üniversiteler tarafından yapılan çalışmalar bölgede din olgusuna atfedilen önemi bilimsel olarak ortaya koymuştur.

KONDA Araştırma Şirketi tarafından, 2006'da yapılan "Toplumsal Yapı" araştırmasında¹⁰⁵, Türkiye'de kimliklerin nasıl tanımlandığı (dini, etnik, vatandaşlık bağı vb.) incelenmiştir. Türkiye genelinde, % 59,14 ile bir anlamda vatandaşlık bağını ortaya koyan "Türkiyelilik" kimliği 1. sıraya yerleşip ön plana çıkarken, Kürt vatandaşları arasında "Türkiyelilik" 3. sıradadır. Ancak, kimliği ifade etmenin en önemli unsurları olarak % 81,4 ile "etnik köken" ve % 81 oranla "Din-mezhep" ön

¹⁰⁴ M. Ali Kaya, "Doğu ve Ortadoğu Problemlerine Bediüzzaman'dan Çözüm Önerileri, Güneydoğu'daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları", *Köprü Dergisi*, 2007, S. 98.

¹⁰⁵ *Biz Kimiz? Toplumsal Yapı Araştırması*, 2006, Konda Araştırma Şirketi, http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf, 10.12.2012.

plana çıkmıştır. Yani Kürt orjinli vatandaşlarımız için kimliği ifade etmede, etnik köken kadar “din” olgusu da önemlidir.

Bahçeşehir Üniversitesi tarafından Aralık 2009’da yayınlanan bir çalışmada¹⁰⁶ ise; araştırma kapsamında görüşülen Kürt/Zaza kökenli kişilerin vazgeçilmezleri arasında %91.7 oranla ailenin birinci sırada, %82.2 oranla dinin ikinci sırada yer aldığı belirtilmiştir. Aynı çalışmada etnik kimliği vazgeçilmez olarak belirtenlerin oranının %61.8 olduğu kaydedilmiştir.

Bölgede din olgusu bu denli etkin olmakla birlikte, gerek Hizbullah terör örgütünün cihat, tebliğ, hicret gibi dini temaları kullanarak temin ettiği elemanları, kanlı ve vahşi cinayetler işleyebilecek kadar radikalleştirmesi, gerekse PKK terör örgütünün, Marksist Leninist ideoloji çerçevesindeki yaklaşımlarına rağmen din üzerinden toplumsal taban kazanma arayışları, bölgede din istismarına açık bir zemin olduğunu ortaya koymaktadır.

Harran Üniversitesince yürütülen bir çalışmada¹⁰⁷ ise, bölgenin bilinç düzeyi düşük dindarlık yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bölge halkının % 5.4’ü temel dini eğitim olarak kabul edilebilecek Kur’an Kursuna devam ederken, Türkiye genelinde yürütülen bir çalışmada ise katılımcıların % 44.9’u, çocuklarını yaz tatilinde Kuran Kursuna göndermeyi tercih etmektedir.¹⁰⁸ Bölgede beklenenin aksine, Kur’an kursuna gitme oranının çok düşük olduğu görülmektedir. Ancak, yürütülen çalışma, bölgedeki dindarlık düzeyinin Türkiye genelinin üzerinde olduğunu göstermiştir. Bölgeden çalışmaya katılanların, %73.8’i namaz kıldığını, % 94.4’ü Ramazan orucu tuttuğunu, %72.8’i zekât ve sadaka verdiğini¹⁰⁹ ifade etmiştir.

¹⁰⁶ *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Politik Araştırması*, Aralık 2009, Bahçeşehir Üniversitesi, <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>, 11.12.2012.

¹⁰⁷ Salih Aydemir, “*Türkiye’de Dini Kullanan Terörün Sosyal Sebeplerinin Araştırılması*”, 2008, TÜBİTAK.

¹⁰⁸ KONDA araştırma şirketi tarafından 2007’de yürütülen “Gündelik yaşamda din, laiklik ve türban araştırması”nda katılımcılara yaz tatilinde çocuklarını, Kuran kursu, yabancı dil kursu, yaz okulu, spor okulu, biçki dikiş kursundan hangisine göndermeyi tercih edecekleri sorulmuş, kızlarda % 46.6, erkeklerde % 39.3 Kuran kursu tercih edilmiştir.

¹⁰⁹ Cuma ve bayram namazını kıldığını ifade edenler %51,4, kandil gibi özel günlerde oruç-namaz ibadeti yapanlar %47,6; ara sıra nafile namaz kılanlar %40,7 ve hac ibadeti yapanların oranı %5,8 düzeyindedir. Cuma ve Bayram namazlarının oranının bu düzeyde olması kadınların bu ibadetlerden sorumlu olmamasındandır.

Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman Mardin ve İstanbul'da yapılan saha çalışmalarına dayanan söz konusu araştırmada, Güneydoğu Anadolu'nun dört kentinin varoşları sayılabilecek birimlerde informel türden din eğitiminin dahi yeterli olmadığı kaydedilmiştir.

Yüksek dindarlık düzeyi, düşük din eğitimi ile birlikte değerlendirildiğinde; bölge insanının, bilinç düzeyi düşük dindarlık yaşadığı ve dini söylemlerle gelen propagandalara açık olduğu söylenebilir. Bu durum, PKK'nın dini söylemler kullanmasını netice verirken, dini istismar eden terör örgütlerinin ise propagandalarının etkisini artırmakta ve taban kazanmalarını kolaylaştırmaktadır.

Bu çerçevede bölgede din istismarına zemin oluşturan etmenlere genel olarak bakılacak olursa; terör, yoğun göç, çarpık kentleşme gibi bölgede toplumsal hayatta önemli değişmelere yol açan gelişmeler, toplumsal kontrolü sağlayan geleneksel değerlerin etkinliğini yitirmesine yol açmıştır. Bölgede dini hayatta önemli bir yere sahip olan şeyhlik müessesesi ve melle veya molla olarak adlandırılan şahıslar üzerinden yürütülen dini eğitimin günümüz ihtiyaçlarına cevap verememesi ve yer yer dejenere olması, dini alanda önemli bir boşluk meydana gelmiştir. Ayrıca dini eğitimde ve hayatta yaşanan bu boşluk ve eksiklikler terör örgütlerince ve dini istismar eden gruplarca doldurulmaya çalışılmıştır. Hatta Marksist- Leninist çizgide dine yaklaşan PKK bile zaman içerisinde bu boşluktan faydalanmak için strateji değişikliğine gitmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDULLAH ÖCALAN'IN DİN SÖYLEMİ VE PKK'NIN DİN ALGISININ KONJONKTÜREL EVRİMİ (ÜST YAPI KURUMUNDAN ARAÇSALLIĞA)

Marksist-Leninist ideolojiyi esas alarak kurulan PKK, kendi meşruiyeti ve kitle desteğini artırabilmek amacıyla her yolu denediği ve istismar etmekten çekinmediği bilinmektedir. Terör örgütü, kuruluşundan itibaren bütün ideolojik eğitim temelini materyalist bir felsefe temelinde oluşturmuş ve tüm konuları bu çerçevede yorumlamıştır.

Etnik milliyetçilik temelinde strateji izleyen PKK, zaman zaman diğer sol örgütleri dahi Marksizm'in gereklerini yeterince yerine getirememekle suçlarken, Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra da sosyalizmin tek savunucusu olduğunu tüm yapılarına işlemiştir. Ancak Marksizm'in "Din afyondur" felsefesini temel alan ideolojik söylemleri yıllarca kullanmaktan çekinmeyen terör örgütü günlük pratik faaliyetlerine göre değişik hamleler belirlemekten de geri durmamıştır.

Öcalan, bir yandan yok olan sosyalist sistemin PKK önderliğinde gerçekleştirilecek "Kürdistan Devrimi" ile mümkün olacağı tezini öne sürerken, bir yandan da "En iyi Müslüman örgüt, PKK'dır" diyerek çeşitli taktik hamle değişiklikleri içerisinde bulunmuştur.

Din olgusunun özünü boşaltıp, deforme etmeye çalışan terör örgütü dini bir terim olan "şehitlik" mertebesinin kutsiyetinden, "zalime (devlete) karşı direnmek mazlumun meşru hakkıdır" söylemine kadar birçok dini değeri, amacı doğrultusunda yeniden yorumlamaktadır. Dini değerleri, karşılaşılan toplumsal direnç karşısında destek bulma adına kullanmaktan geri durmayan terör örgütü, Kürtlerin dini duygularını istismar etmek amacı ile bu ve benzer söylemleri kullanmış/kullanmaya devam etmektedir.

Bu bölümde, PKK terör örgütünün dinin işlevlerinden yararlanabilmek için yürüttüğü çalışmalar, tarihsel olarak ortaya konulmuştur. PKK, faaliyetlerine başladığı tarihten itibaren dini, özellikle İslam dinini, "Kürdü ve Kürtlüğü yok eden

bir vantuz”¹¹⁰ olarak görmüştür. Ancak uluslararası, bölgesel ve yerel ölçekteki gelişmeler ile sosyolojik gerçeklere göre bu görüşünü yumuşatarak dinin bir araç olarak kullanılabilirliğini fark etmiş, bu çerçevede stratejiler geliştirmiş ve örgütlenmeler oluşturmuştur. Bütün bu süreçlerde özde dine bakışının ise hiçbir zaman değişmediği anlaşılmaktadır.

Zira; Öcalan’ı sorgulayan Emekli Albay Hasan Atilla Uğur’un “Öcalan’ı Nasıl Sorguladım – İşte Gerçekler” isimli kitabında yer verdiği, kendisine yöneltilen, kendisinin ve örgütün inançsız ve dine karşı bir yapı olduğunun hissedildiği, din ile alay edildiği şeklindeki soruya Öcalan’ın verdiği cevap, süreci özetler niteliktedir:

Bizim de en başından beri yani Marksist ideolojiye göre, dini afyon gibi uyuşturucu etkisi olan, insanı kimliksizleştiren, kaderci ve teslimiyetçi bir çizgiye iten bir olgu olarak kabul etmişliğimiz var. Bütün bunlara karşın halkımız son derece geridir. Zaten feodalitenin özünde de din faktörü bulunur. Ben zaman zaman dini duyguların cahil halk üzerinde büyük etkisi olduğu için dini kullandım. Ayrıca Roma’da kendimi İsa’ya yakın hissettiğimi söylemem tamamen taktik gereğidir.¹¹¹

PKK ve Kürtlerin din ve İslamiyet algısında irdelendiğinde; derin bir çatışma yaşadıkları, PKK’nın bu sorun karşısında üç dönemde tasnif edilebilecek bir strateji izlediği sonucuna varılmıştır. PKK’nın üç aşamalı din stratejisi *üstyapı kurumundan araçsallaştırmaya* giden bir stratejidir.

Üç aşamalı stratejide birinci olarak; dini/İslamiyet’i -Marksist ideolojiden esinlenerek- üstyapı kurumu olarak gören bakış açısı ve bu çerçevede dine düşman konsepti -sömürgeciliğin ajan kurumu, Kürtlerin arasına yerleştirilmiş Truva atı- ile yaklaşılması, ikinci aşamada dini/İslamiyet’i araçsallaştırma faaliyetlerine geçilmesi ve söylem değişikliği, üçüncü aşamada ise araçsallaştırma da yöntem değişimi ve din üzerinden sosyal çatışma ve fay hattı oluşturma çabaları yer almaktadır.

¹¹⁰ Abdullah Öcalan, *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*, Almanya, Serxwebun Yayınları, 1993/a.

¹¹¹ H. Atilla Uğur, *Öcalan’ı Nasıl Sorguladım – İşte Gerçekler*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2011, 57.

3.1. PKK'nın Marksist-Leninist İdeoloji Çerçevesinde Dine Yaklaşımı

PKK'nın dine yaklaşımında yaşadığı üç aşamalı evrimin birinci döneminde dini ötelemiş, hatta mücadele edilmesi gereken bir kurum olarak görmüştür. Bunun nedeni örgütün çıkış noktası olarak Marksist-Leninist ve Maoist bir ideolojiye sahip olmasından kaynaklanmaktadır.¹¹²

Marksist ideoloji toplumsal yapıyı “alt ve üst yapı” olmak üzere ikiye ayırır. Alt yapı üretim araçlarından, üst yapı ise hukuk, din, aile, eğitim, ideoloji vb. toplumsal kurumlardan meydana gelir.¹¹³ Bu ideolojiden hareketle örgüt, uzun yıllar dini bir üst yapı kurumu ve mücadele edilmesi gereken bir düşman öge olarak görmüştür. Bunun nedenleri, örgütün manifestosu olarak bilinen Kürdistan'da Devrimin Yolu isimli broşürde ortaya konulmuştur.

PKK'ya göre İslamiyet, “Burjuva ideolojilerinin uyuşturucu etkisinden bin kat daha uyuşturucudur. Halklar için, Arap hâkimiyetine uyduluk ve milli geçmişlerini inkar anlamına gelir”.¹¹⁴ “İslamiyet, Kürdün beyninde ve yüreğinde milli inkarı hazırlayan ve kaleyi içten fethetme rolü oynayan ‘Truva atı’ gibidir. [...] Kürdistan'ı her işgal edenin elinde aynı rolü oynamıştır.”¹¹⁵ “Kürtlerde milli direnme ruhunu öldüren en büyük ideolojik araçtır”.¹¹⁶

3.1.1. Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm Ekseninde Marksist-Leninist İdeolojinin Din Algılaması

Din toplumsal kurumları, hukuk ve sanat dünyasını içine alan yaşamımızın birçok alanına nüfuz eden bir olgudur. Dinsel fikir ve pratiklerin hemen her yerde görüldüğü gerçeğinin ışığında araştırmacılar, başlı başına din olarak adlandırılan şeyin fiilen olup olmadığı sorusunu kendilerine sorarak dinin gerçekte ne olduğunu inceleme konusu yapmışlardır.

¹¹² Abdullah Öcalan, *Kürdistan Yurtseverliği ve Ulusal Kurtuluş Cephesi*, İstanbul, Zağros Yayınları, 1993/a.

¹¹³ Emile Burns, *Marksizm Nedir*, İstanbul, Yordam Kitap, 2012, s.12.

¹¹⁴ Öcalan, 1993/a, s.24.

¹¹⁵ Öcalan, 1993/a, s.24.

¹¹⁶ Öcalan, 1993/a, s.25.

Dinin ne olduğu ve kaynağı sorularına verilen cevaplar ışığında, “indirgemeciler, pozitivistler veya materyalistler” olarak adlandırabileceğimiz bazı düşünürler dinin tamamen beşer ürünü olduğunu iddia ederken, diğerleri de dinin kökeninin tanrısal bir güç veya aşkın bir ilke/prensip olduğunu ileri sürmektedir. Marksistler, dinin hakikat-değerini sorgulayan ve kendi görüşlerine göre eylemde bulunan indirgemeci inananların en başat örneğidir. Teologlar ise hakikat konusunu ciddiye alan dindar inananlar tipinin en başat örnekleridir. Karakteristik olarak Marksistler aşkın bir prensibe inanmaz ve Tanrı hakkındaki dini iddiaların tamamen yanlış olduğuna hükmederler. Teologlar ise, doğal olarak Tanrı’ya inanır ve genel olarak da kendilerini belirli bir dinsel gelenekle özdeşleştirir ve devamında da söz konusu dinsel geleneğin hakikatini öne çıkarmaya çalışır.¹¹⁷

Dini toplumsal bir olgu olarak gören Durkheim’in fikirleri ile dini ve diğer üstyapı kurumlarını ekonomik üretimin kolektif tezahürü olarak gören Marks’ın fikirleri, modern çağda din konusu üzerinde kayda değer iki temel kuramsal yaklaşımdır.¹¹⁸ Her iki düşünür de yukarıda belirtildiği üzere dini, sosyolojik vaka olarak görmekle birlikte, birbirlerine zıt bir yaklaşım tarzı ile bu sosyolojik olguyu açıklamaya çalışmışlardır.¹¹⁹ Bu durum hakkında Ülken, Durkheim ve Marks’ın dine yaklaşımını özetle şu şekilde ifade etmektedir;

Fransız sosyoloğu Durkheim dinsel olgusunu toplumun bir ürünü olarak ele alır. Marks ise maddeci yaklaşıma dayanarak dini ekonomik üretimin kolektif tezahürü olarak görür. Bunları sentezleyerek dini olayları hem madde hem de mana çerçeveleriyle birlikte yorumlayan sosyolog ise Weber’dir.¹²⁰

Marksizm’in felsefi bir doktrin olarak görülmesinde, diyalektik materyalizmin önemli bir yeri bulunmaktadır. Diyalektik materyalizmin oluşumu ve kuramsal bir boyut kazanmasının arka planında Marks’ın gençlik yıllarından itibaren doğayı, insanı ve toplumu Epikür ve Hegel’in idealizmi ekseninde algılaması yatmaktadır.

¹¹⁷ Mahmut Aydın, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s.34-39.

¹¹⁸ Inger Furseth ve Pal Repstad, *Din Sosyolojisine Giriş, Klasik ve Çağdaş Kuramlar*, çev. İhsan Çapcıoğlu, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2011, s.23-37.

¹¹⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Dini Sosyoloji*, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1943, Başlangıç.

¹²⁰ Ülken, s.98.

Marks, Hegel'in Tanrı olgusuna karşı çıkışını bir gerçeklik olarak görmüş ve bu görüşe dayanan sol-Hegelci gruplarla birlikte hareket etmiştir.¹²¹

Marks ilerleyen yıllarda, Hegel'in tanrı, din ve tinsel imgelemlerle ilgili kuramsal yaklaşımlarından, Feurbach'ın Tanrıbilim Eleştirisi üzerine kuramsallaştırdığı görüşlere eğilim göstermiştir.¹²² Bu dönemde Marks'ın yol arkadaşı olan Engels (1976), Feurbach'ın materyalist felsefesinin üzerlerinde oluşturduğu etkiyi "biz 'yani Marks dahil sol-Hegelciler' hepimiz, birden bire Feurbach'çı olduk"¹²³ sözleriyle ifade etmektedir. Feurbach'ın materyalist felsefesini Marks'tan aktaran Lenin'in konu hakkındaki görüşleri şöyledir;

Marks'a göre, Feurbach'ın, tarihi ve çığır açan özelliği, Hegel'in idealizminden kesin hatlarıyla kopan ve 18. Yüzyılda, özellikle Fransız materyalizmi yalnızca var olan siyasal kurumlara ve... din ve Tanrıbilime karşı değil... aynı zamanda metafiziğin her türüne de karşı bir materyalizmi benimsemiş olmasında yatar.¹²⁴

Gerçek dünyayı ideanın dışı yansımasının bir sonucu ve görüngüsel biçimi olduğu yönündeki Hegel diyalektiğinden keskin bir dönüşüm yaşayan Marks, İdea'yı maddi dünyanın insan aklındaki yansıması olarak nitelendirmiş ve materyalist felsefesinin temelini oluşturmuştur.¹²⁵

Marks'ın materyalizm algılaması yukarıda belirtildiği üzere her tür metafizik kavramın ve algının birer maddesel yansıma olduğu üzerine kurulmuştur. Marks, maddi dünyayı ve evreni insan aklında oluşan bir yansıma ve düşünce biçimlerine dönüşmesi olarak tanımlamaktadır.¹²⁶ Marks bu anlamda hem öncüsü olan Hegel'den ayrılmakta ve ona eleştiriler getirmekte hem de kendi diyalektiğini ortaya koymaktadır. Marks kendi diyalektiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Benim diyalektik yöntemim, Hegel'inkinden yalnızca temelde farklı değil, üstelik onun tam karşıtıdır. Hegel'e göre "ide" adı altında bağımsız bir konu haline dönüşen düşünme süreci, gerçeğin yaratıcısıdır ve gerçek, "ide"nin fenomenal (dış-olaysal) biçimidir. Bana göre, bunun tersine, düşünme süreci, insanın kafasında yansıyan ve düşünce biçimlerine dönüşen madde dünyasından başka bir şey değildir.¹²⁷

¹²¹ Vladimir İlyiç Lenin, *Marks, Engels, Marksizm*, Ankara, Sol Yayınları, 1990, s.11.

¹²² Lenin, 1990, s.16.

¹²³ Engels, s.22-24.

¹²⁴ Lenin, 1990, s.16.

¹²⁵ Karl Marks, *Kapital-1*, Ankara, Sol Yayınları, 1975, s.25.

¹²⁶ Marks, s.26.

¹²⁷ Marks, s.26.

Marks'ın yakın arkadaşı Engels ise bu konu ile ilgili olarak, dünyanın varlığı ve birliğini, maddesel gerçekliğe dayandırmaktadır. Yine aynı diyalektik düşünce sistemine göre, düşünce ve soyut unsurlar ise maddenin insan beyninde oluşturduğu yansıma sonucu oluşturduğu ürün olarak açıklanmakta ve bu durum doğanın bir ürünü olan insanın doğa ile olan etkileşiminin bir sonucu olarak şekillendiğini ortaya koymaktadır.¹²⁸ Öcalan'ın din yorumunda, dinin diyalektik düşünce sistemi çerçevesinde, insan beyninin ürettiği bir olgu olarak ele alındığına sıkça rastlanmaktadır.

Diyalektik materyalizm ile Marks ve Engels metafizik ve idealizm kuramlarına topyekün karşı bir duruş sergilemişlerdir.¹²⁹ Bu nedenle Hegel Okulu ve bu çerçevede ortaya çıkan sosyalistlerin diyalektik öğretilerini eleştirmişlerdir. Bu konuda Engels, Feurbach'ın Hristiyanlık Üzerine isimli eserindeki değerlendirmelerini metafizikten kopamadığı düşüncesiyle eleştirmiştir.¹³⁰ Böylelikle Marks ve Engels diyalektik materyalizmi katı bir öğreti haline getirerek dini ve soyut imgelemleri birer yanılsama olarak görmüşler ve bu durumu dini ve metafiziği reddederek felsefi bir duruş haline getirmişlerdir.¹³¹

Diyalektik materyalizm, Marksizmin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Bu çerçevede “akli olan aslidir” prensibinden yola çıkılmış, Hegel'in diyalektiğini Feurbach'ın diyalektik yaklaşımlarıyla geliştirerek diyalektik materyalizmin temelleri atılmıştır.¹³² Bu durum Marksist felsefenin ve bu felsefe çerçevesinde oluşan ideolojinin, tinsel öğeleri doğal etkileşimler veya sonuçlar olarak ifade etmesine imkân sağlamıştır.¹³³ Hiçbir metafizik öğeyi kabul etmeyen Marksist felsefe ve bu felsefenin temelini oluşturan diyalektik materyalizm, en tabii sonuç

¹²⁸ Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Ankara, Sol Yayınları, 2003, s.98.

¹²⁹ Joseph Stalin, *Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*, Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1979, s.82.

¹³⁰ Engels, s.445.

¹³¹ Norman Geras, *Marx ve İnsan Doğası-Bir Efsanenin Reddi*, çev. İsmet Akça ve M. Görkem Doğan, İstanbul, Birikim Yayınları, 2002.

¹³² Stalin, 1979.

¹³³ Lenin, 1990, s.15.

olarak dinsel öğeleri de maddenin bir yansıması ve yanılısaması olarak kabul etmiştir.¹³⁴

Diyalektik materyalizme göre insan bir değişimin ve evrimin ürünüdür. Değişim veya evrim anlayışı Charles Darwin'in Türlerin Kökeni ile ilgili çalışmaları çerçevesinde şekillenmiş ve materyalizmin biyolojik ayağını oluşturmuştur. Bu bağlamda insanlık farklı cins canlıların evrimleşmesiyle ortaya çıktığı tezi sürekli olarak materyalist felsefeciler tarafından işlenmiştir.¹³⁵

Politzer Lenin'in, diyalektik materyalizmin epistemolojisini ve bu bağlamda dine bakışını şu sözlerle açıklamaktadır:

Dünya bir'dir, ne bir Tanrı tarafından, ne de bir insan tarafından yaratıldı; belirli yasalara göre parçalayıp güçlenen ve sönen, her zaman için sonsuza kadar, canlı bir alevdir, alevdir ve alev olacaktır." Diyen ilk çağ filozofu Herakleitos'un materyalist görüşü demek ki, diyalektik materyalizm ilkelerinin üstün bir açıklamasıdır.¹³⁶

Diyalektik materyalizm temel olarak doğa ve toplumsal olayları maddesel gerçekliklerle açıklamakla birlikte yaratılış ve Tanrısal düşünceleri birer yanılısama olarak görmektedir.¹³⁷

Diyalektik materyalizm, Marksizm'in, Tanrı, din ve yaratılış konularına bakışının temel paradigması olarak görülebilir. Bu paradigmanın devletlere, toplumlara ve bireylere yansıması ve sosyal yaşamda etkili olması, esas olarak Marks'ın ortaya koyduğu görüş ve fikirlerin yanında bu fikirleri pratik alanda uygulayan teorisyen-yöneticiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Lenin, Stalin ve Mao materyalist felsefenin en radikal uygulayıcıları olarak gösterilmektedir.¹³⁸ Marks'ın fikirlerini pratik alanda faaliyete geçiren bu uygulayıcılar Marksizm'in din algılamasının toplumlar üzerinde etkili olması için radikal bir tutum izlemişlerdir.

Diyalektik materyalizm, Marksist-Leninist ideolojinin en önemli bileşenlerinden birisi olarak bu ideolojinin sosyal ve dini alandaki bakış açısının

¹³⁴ Mahmut Boyuneğmez, *Feuerbach Üzerine Tezleri Anlamak*, www.marksistarastirmalar.org, 17.06.2011.

¹³⁵ Zubritski Mitropolski, *İlkel ve Feodal Toplum*, İstanbul, Sol Yayınları, 1980, s.13.

¹³⁶ George Politzer, *Felsefenin Temel İlkeleri*, İstanbul, Sol Yayınları, 1996, s.157.

¹³⁷ Politzer, s.135.

¹³⁸ Ronaldo Munck, *Marx@2000*, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2003, s.18.

belkemiğini oluşturmaktadır. Marks dinin komünist toplum düşüncesi içerisinde yeri olamayacağını Manifesto’da dinsel ve felsefi fikirlerin maddi birer yansıma olduğu düşüncesinden hareketle vurgulamaktadır.¹³⁹

Dinin, insan, doğa ve toplum arasındaki ilişkinin bir yansıması olarak oluştuğunu düşünen Marks, “İnsanı din yaratmaz, dini insan yaratır” sözüyle insanın doğa ve toplum karşısındaki güçsüzlüğünü ve doğayı çözememesinin bir sonucu olarak dinin ortaya çıktığı görüşüne sahiptir.¹⁴⁰ Marks’ın bu düşüncesi, ilkel toplumlarda doğal gelişmelerin oluşturduğu yıkıcılık karşısında çaresiz kalan insanların doğaya bu gücü veren üstün güce tapınarak onun öfkesinden ve gazabından kurtulmaya çalıştıkları düşüncesiyle şekillenmiştir.

Marks’ın din hakkındaki görüşleri, Marksizm’in takipçisi olan teorisyen ve düşünürler tarafından geliştirilmiş ve desteklenerek uygulamaya geçirilmiştir. Bu konuda Lenin’in kullandığı şu ifadeler Marksizm’in din hakkındaki yaklaşımını ve pratiğe geçirilme noktasındaki gerekenleri ortaya koymaktadır:

Marksizm maddeciliktir... Bu hiç kuşku götürmez... Dinle savaşmalıyız. Bu, her türlü maddeciliğin ve doğal olarak Marksizmin ABC’sidir. Ancak Marksizm, ABC’de donmuş kalmış maddecilik değildir. Marksizm daha ileri giderek şöyle der: Dinle nasıl savaşacağımızı bilmeliyiz, bunu yapabilmek için de inancın ve dinin kökenini kitlelere maddeci bir biçimde açıklamalıyız. Dinle savaş, soyut ideolojik öğütler çerçevesinde kalamaz, bu tür sınırlı öğütlere indirgenmemelidir.¹⁴¹

Marksist-Leninist hareketler ve örgütlenmeler, yukarıda ifade edilen yaklaşımlar çerçevesinde her türlü dinsel değeri doğrudan veya dolaylı olarak düşman konsepti içerisinde görmüştür.

Tarihsel materyalizm ise politik ve toplumsal değişimlerin ve tarihsel süreçte yaşanan gelişmelere ait değerleri tanımlamaya çalışan ve diyalektik materyalizm ile yakından ilişkili bir diğer kuramsal yaklaşımdır.¹⁴² Tarihsel materyalizm insanlık tarihinin sınıf savaşları tarihi olduğunu ve sınıf savaşlarının da emek-değer,

¹³⁹ Karl Marx ve Friedrich Engels, *Komünist Manifesto(1848/1976)*, çev. Celal Üster ve Nur Deriş, İstanbul, Can Yayınları, 2013, s.118-130.

¹⁴⁰ İsmail Özkan, “Din ve Toplum”, *Yeni Çözüm Dergisi*, S.4, s.40.

¹⁴¹ Lenin, s.289.

¹⁴² Arslan Topakkaya, “Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marks’ı Yeniden Okumak”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1/3, s.379-395.

üretim-tüketim, sömüren-sömürülen ilişkileri ve bu ilişkilerde üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfların üretim sürecinde yer alan öteki sınıf üzerinde kurduğu tahakküm ile şekillendiği tezini ortaya koymaktadır.¹⁴³ Bu tezin en önemli paylaşımcısı olan Engels tarihsel materyalizmin temel felsefesini “Tüm tarih sömürenle sömürülen, egemen olanla egemen olmayan sınıfların sosyal gelişmenin çeşitli aşamalarındaki savaşımının, yani sınıf savaşımının tarihidir”¹⁴⁴ şekilde ifade etmektedir.

Tarihsel materyalizmin kendi içinde birçok bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenlerin başında sınıf çatışmasının temel unsurlarından birisi olan altyapı-üstyapı ilişkisi gelmektedir.¹⁴⁵

Altyapı-Üstyapı ilişkisinden hareketle oluşan dine yaklaşım tarzı, diyalektik materyalizmin dine bakışını desteklemekle birlikte sosyal olgularla ve tarihi süreçteki gelişmelerle dini bir Üstyapı Kurumu olarak görmektedir.¹⁴⁶ Bu ilişki çerçevesinde altyapıyı oluşturan üretim ilişkileri ve araçları üstyapıyı şekillendiren asli unsurdur. Bu konuda Marks’ın temel görüşü şudur;

İnsanlar toplumsal üretim işinde, zorunlu ve iradelerinden bağımsız olan belirli birtakım ilişkilere girerler; bu üretim ilişkilerinin toplamı da toplumun ekonomik yapısını meydana getirir. İşte toplumsal bilincin belirli biçimlerini karşılayan kanun ve politik üst yapılar hep bu gerçeklik hep bu gerçek temel üzerine kurulmuştur. Maddi hayattaki üretim biçimi politik tinsel yani manevi toplumsal oluşumların genel karakterini belirtir. İnsanların bilinci geçim yolunu belirtmez, tam tersine geçim yolu onların bilincini belirler.¹⁴⁷

Marks bu görüşüyle üstyapıyı oluşturan tinsel, politik veya manevi değerleri iktisadi ilişkilere dayanan altyapının bir sonucu olarak görmektedir. Bu çerçevede Marks’ın temel yaklaşımına göre; altyapıyı elinde tutan üstyapıyı şekillendirebilecektir.¹⁴⁸

¹⁴³ Joseph Stalin, *Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*, Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1979.

¹⁴⁴ Engels, s.121.

¹⁴⁵ Frank Füredi, “Tarihsel Materyalizmde Üstyapıya Önsöz”, *Praksis Dergisi*, S.1., 2001, s.224-246.

¹⁴⁶ Winston Davis, *Sociology Of Religion*, Mircae Eliade (Der.), The Encyclopedia Of Religion, New York, Macmillan Publishing Company, Vol.13, 1987, s.395.

¹⁴⁷ Marks, s.31.

¹⁴⁸ Davis, 1987, s.401.

Din konusunda daha çok Avrupa’da Ortaçağ Hristiyanlığını örneklem olarak ele alan Marks¹⁴⁹, dini; feodalizmin, gerici sosyalizmin, aristokrasinin ve burjuvazinin elinde meşrulaştırıcı bir güç olarak kullandığını ve sömürgeciliğin bir aracı olarak araçsallaştırdıklarını ifade etmektedir. Marks sınıf çatışması temelinde oluşturduğu kuramsal bakışında dinin, egemen sınıfın hizmetinde kullanıldığını düşünmektedir. Bu bakımdan Marks, din afyondur sözü ile dinin ve dinsel öğelerin amaca ulaşmak için kullanılan bir araç olduğu sonucuna varmaktadır.¹⁵⁰

Marksist-Leninist ideolojinin temel prensipleri olan diyalektik ve tarihsel materyalizm, Marksist-Leninist örgütlenmelerin, sosyalist devrimci hareketlerin ve bu ideoloji ekseninde şekillenen terör örgütlerinin dine bakışında temel doktrin ve disiplin olarak görülebilir. Bu bağlamda PKK, benzer şekilde konjonktürel durumlara bağlı olarak diyalektik ve tarihsel materyalizmi dinin çözümlenmesinde bir bakış açısı olarak kullanmıştır.

PKK’nın temel ideoloji olarak kabul ettiği Marksist-Leninist felsefenin dine yaklaşımı genel hatlarıyla yukarıda ifade edilen şekildedir. PKK’nın bu ideolojiyi din algılamasında ne şekilde uyguladığı ve teorik alanda dine yaklaşımı, yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde ortaya konulacaktır.

3.1.2. PKK Öncesi Kürt Solunun Marksist-Leninist İdeoloji Çerçevesinde Şekillenmesi

Kürtlerin 1950’li yıllardan 1980’lere kadar içinde buldukları sosyo-politik durum çok yönlü faktörler dizisine bağlı olarak değişkenlik göstermiştir. Bu değişken durumlar Kürtlerin içinde buldukları üç temel sosyal ve mekânsal grup ekseninde şekillenmiştir.¹⁵¹ Bu üç grup;

1. Grup: Büyük şehirlere ve yurt dışına göç eden Kürtler,
2. Grup: Şark bölgelerinde yaşamını sürdüren Kürtler,
3. Grup: Eğitim amaçlı üniversitelere gelen Kürt gençlerden oluşmaktadır.

¹⁴⁹ Marx, s.134-135.

¹⁵⁰ Özkan, s.40.

¹⁵¹ Servet Mutlu, *Doğu Sorununun Kökenleri*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2003, s.47-63.

Bu üç sınıfın yanı sıra dönem içerisinde Kürt milliyetçiliğinin aktif savunucuları olarak İsmail Beşikçi, Tarık Ziya Ekinci, Musa Anter ve Mümtaz Kotan gibi elit Kürt aydınlarının oluşturduğu dördüncü bir sınıfta mevcudiyeti söz konusudur. Elit Kürt aydınlarının oluşturduğu bu sınıf Kürt milliyetçiliğinin 1960'lı yıllarda sosyalist eksende tartışılmasına zemin hazırlayan tezleri ile ön plana çıkmıştır.¹⁵²

Yukarıda belirtilen gruplar içerisinde İslamiyet algısı, Kürtlerin içinde buldukları geniş grup kimliğine ve bu kimliğin sosyal ve siyasal gelişmelerle olan etkileşimine göre değişkenlik göstermiştir.¹⁵³ İlk iki grup içinde kategorize edilen şark bölgelerinde yaşamını sürdüren Kürtler ile göç eden Kürtlerin, dine algılayış ve yaşantı anlamında ideolojik bir kırılma yaşamadıkları rahatlıkla söylenebilir.

Üniversiteler ise, diğer bütün ideolojiler gibi Kürt siyasal kimliği ve dine yaklaşımlarının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Kürt kökenli üniversiteli gençlerin sosyo-politik ve dini alanda yaşadıkları değişim, başta sosyalist fikirlerin yoğun etkisi altında kalmaları ile şekillenmiştir. Bu fikirler ekseninde ilerleyen süreçte Kürt etnik milliyetçiliği çizgisine doğru evrilmeleri yeni değerler sistemi ve kimlik arayışına kapı aralamıştır.¹⁵⁴ Üniversiteli Kürt gençleri arasında hızla yayılan sosyalist fikri akımlar aynı zamanda bu gençlik kesiminin din algısının Marksist ideolojinin din algısı ile benzeşmesine yol açmıştır.¹⁵⁵ Marksist ideolojinin dine bakışındaki diyalektik materyalist yaklaşım ve üstyapı bileşenlerinden birisi olduğu yönündeki kuramsal bakış açısı, Türkiye'de Marksist felsefeyi temel ideoloji olarak gören sol örgütlenmelerde dinin ötelenmesini beraberinde getirmiştir.¹⁵⁶ Sol örgütlenmeler içerisinde yer alan ve zamanla Kürt solunun temelini oluşturan gruplarda da dine bakış açısı benzer bir şekil kazanmıştır. Bu durum Devrimci Doğu Kültür Ocakları'ndan (DDKO) PKK'ya uzanan çizgide sol eksenli Kürt etnik

¹⁵² İsmail Beşikçi, *Hayali Kürdistan'ın Dirilişi*, İstanbul, Aram Yayınları, 1991, s.12-34.

¹⁵³ Abdullah Öcalan, *Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması 1*, İstanbul, Mem Yayıncılık, 2001/a.

¹⁵⁴ Hatice Yaşar, 1990, "Kürt Milli Meselesi Karşısında Türk Sosyalistlerinin Tutumu", *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, c.7, s.2114-2115.

¹⁵⁵ Tarık Ziya Ekinci, *Lice'den Paris'e Anılarım*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s.367

¹⁵⁶ Mahir Çayan, *Bütün Eserleri*, İstanbul, Eriş Yayınları, 2003, s.127-133.

hareketlerin dini “sömürgeciliğin ajan kurumu” olarak görmelerinin ana sebebi olarak görülebilir.

Türkiye’de 1950 ve 1960’lı yıllarda büyük şehirlere eğitim amaçlı gelen üniversite gençlerinin, kırsal kesimde içinde buldukları sosyo-kültürel doku ile büyük şehirlerde ve üniversitelerde içinde buldukları doku arasında derin bir fay hattının bulunması, gençler üzerinde büyük bir tesir oluşturmuş, sosyo-psikolojik açıdan derin bir boşluğa düşmelerine kapı aralamıştır.¹⁵⁷ Üniversite gençleri içerisinde özellikle Şark bölgelerinde gelen Kürt gençler ise daha derin bir sosyo-psikolojik travmanın yaşandığı kesim olarak görülmüştür.¹⁵⁸ Geldikleri coğrafyada baskın feodal ve ailesel yapı, ayrıca algısal açıdan güçlü, itikadi ve bilişsel açıdan zayıf dinsel etkiler, bu gençlik kesiminin üzerinde bastırılmış duyguların oluşmasına yol açmıştır.¹⁵⁹ Üniversitelerde bastırılmış duyguların açığa çıkmasına imkân sağlayacak geniş özgürlük ortamı beraberinde bu gençlerin iki yönlü bir kimlik ve tanımlanma sorunu yaşamalarına sebebiyet vermiştir. Bunlardan birincisi içinden çıktıkları toplumsal dokunun kendilerini sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik açıdan kısır bıraktığı düşüncesi ve buna bağlı olarak oluşan doku uyumsuzluğu sorunu, ikincisi ise bu eksikliğin giderilmesi için yeni bir tanımlanma ve kimlik arayışıdır.¹⁶⁰

Türkiye’de üniversite gençliği yukarıda belirtildiği üzere derin bir kimlik travması yaşarken aynı dönem içerisinde dünya genelinde gençlik kesimini yoğun şekilde etkileyen fikri ve ideolojik akımlar tesirini hızla göstermeye başlamıştır.¹⁶¹ Bir yandan sosyalist ve Fanoncu fikir akımları, bir yandan da nihilist anarşizm felsefesi, genç grupların sosyo-psikolojik ve politik boşluklarını dolduran ideolojik öğeler haline gelmeye başlamıştır.¹⁶² Enerji ve dinamizmini çeşitli yollarla ortaya

¹⁵⁷ Ümit Meriç, *Gençliğin Yetişmesinde Aile ve Eğitim Müesseseleri, Gençlik Meseleleri*, İstanbul, Aydınlar Ocağı Yayını, 1988.

¹⁵⁸ Abdülkadir Aygan, “PKK: Yapısı, İdeolojisi ve İşleyişi”, *Çılgınlıktan Sağduyuya: İtirafçılar Anlatıyor*, Ankara, Yeni Forum Yayınları, 1987.

¹⁵⁹ Doğu Perinçek, *Abdullah Öcalan İle Görüşme*, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1990.

¹⁶⁰ Necati Alkan, *Gençlik ve Terörizm*, Ankara, TEMÜH Yayınları, 2002.

¹⁶¹ Walter Laquer, *The New Terrorism*, New York, Oxford University Press, 1999.

¹⁶² Ece Baykal, “Türkiye’de Anarşist Yazının Gelişimi ve Siyahi Dergisi”, *İletişim Dergisi*, S.13, 2008, s.1-21.

koyan gençlik kesimi, kısa süre içerisinde boykotlar, devlet dairelerini işgaller, kitlesel hareketler, nihayetinde ise şiddet ve terör eylemlerine yönelmişlerdir.¹⁶³

Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak Türkiye’de gençlik kesimleri 1970’li yıllara kadar sosyalist fikirler ekseninde örgütlenmeye, sokak gösterileri ve eylemlerde yer almaya başlamışlardır.¹⁶⁴ Bu eylemlerde farklı etnik kökenden gençlik grupları yer almış, ortak fikri akım olarak Marksist-Leninist ideoloji seçilmiş doktrin olarak benimsenmiştir.¹⁶⁵ Üniversitelerde okuyan Kürt kökenli gençler içerisinde de Marksist-Leninist ideoloji ve bu ekseninde kurulan örgütlenmeler benzer şekilde etkisini göstermiştir.¹⁶⁶

Sosyalist fikirlerin üniversite gençleri üzerinde popüler bir akım haline geldiği bu dönemde muhafazakâr milliyetçi görüş ve fikirlerde gelişme süreci yaşamıştır. Muhafazakâr kesimdeki fikri akımlar başta Türk milliyetçiliği ve İslami söylemler ekseninde şekillenmiştir. Bu kesimler içerisinde Kürt kökenli gençler özellikle İslami oluşumlar içerisinde faaliyet göstermişlerdir.¹⁶⁷

Dünyada ve Türkiye’de 1960’lı yıllarda gittikçe yükselen sol hareketler içerisinde sosyalist fikri akımlardan etkilenen ve kendilerine bu akımlar içerisinde yer bulan Kürt kökenli gençler ve gruplar, özellikle Kürt sorununu uzun bir aradan sonra gündeme getiren ve parti programına alan Türkiye İşçi Partisi (TİP) ve çeşitli sol örgütlenmeler içerisinde faaliyet yürütmüşlerdir.¹⁶⁸ Bununla birlikte aynı dönem içerisinde Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti (AKGC), İran ve Irak’tan gelerek İstanbul’da eğitim gören Kürt gençleri arasında faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır.¹⁶⁹ Avrupa merkezli hareket eden bu cemiyet zamanla, Türkiye’de yaşayan üniversiteli

¹⁶³ Alkan, 2002.

¹⁶⁴ Sayılğan Acalan, *Türkiye’de Sol Hareketler*, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2009, s.185

¹⁶⁵ Yaşar Ayaşlı, “Türk Solunun Kuşak Güzergahı”, *Teori ve Politika Dergisi*, İstanbul, S. 47-48, s.23-47.

¹⁶⁶ Süleyman Hançerli ve Oğuz Nikbay (Der.), *NATO Science For Peace And Security Series*, Texas, IOS Press, 2007, s.344.

¹⁶⁷ Mehmet Metiner, *Yemyeşil Şeriat, Bembeyaz Demokrasi*, İstanbul, Doğan Yayıncılık, 2004, s.38

¹⁶⁸ Murat Belge, “Türkiye İşçi Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.285

¹⁶⁹ “Gizli Kürt Cemiyetinin Hücre Yapılanması”, *Bütün Dünya Dergisi*, S.4896 , 29 Haziran 1963.

Kürt gençleri üzerinde de tesir oluşturmaya çalışmıştır.¹⁷⁰ Bu dönem içerisinde AKGC'nin gerçekleştirdiği Yedinci Kongre kararları içerisinde Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli gençlerin nasıl örgütlendirilmeye çalışıldığı özellikle vurgulanmaktadır.¹⁷¹ Bu husus kongre kararlarında şu şekilde geçmektedir;¹⁷²

Türkiye'de progresif eğilimli bir teşekkülümüz var, bunlar bir komünist teşkilatı gibi hücreler halinde bir araya gelmektedirler. Hücre mensupları seksiyon mensuplarını tanımazlar. Talebe teşekkülümüz iyi teşkilatlanmıştır. Ankara'da en kuvvetli talebe teşekkülleri içinde yerleşmiş durumdayız. Herhangi bir talebe teşekkülünü ele geçirdiğimiz gün, beynelmilel hadise yapacağız. Yön Dergisi Kürtler tarafından beğenilmektedir, okunması tavsiye edilir.

Üniversitelerde okuyan Kürt kökenli gençler, bir yandan Irak ve İran'da aktif faaliyet yürüten Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve Türkiye'deki uzantısı olan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (T-KDP)'nin hedef kitlesi olurken, bir yandan da sol fraksiyonların etkisinde kalarak kısa süre içerisinde Marksist ideolojinin çeşitli türevleri ile radikalleşme sürecine girmişlerdir.¹⁷³

Sol örgütlenmeler içerisinde faaliyet yürüten Marksist fikirli Kürt gençler, Kürt milliyetçiliği eksenli örgütlenmelerin etkileri sebebiyle, kurulduğu dönemden itibaren destek verdikleri TİP'in etkisizleştiğine ve kendilerini yeteri kadar ifade edemediği düşüncesine kapılmışlardır.¹⁷⁴ Ayrıca TİP içerisinde faaliyet yürüten gençlik kesiminin 1960'lı yılların son dönemlerine doğru farklı dernekler bünyesinde faaliyet yürütmeleri, üniversiteli Kürt gençleri arasında yeni bir çatı altında kendilerini daha iyi temsil edebilecekleri düşüncesini güçlendirmiştir.¹⁷⁵

1960'lı yılların sonlarına doğru sol hareketler içerisinde yer alan üniversiteli Kürt gençleri, Kürt etnik bilincinin yaygınlaşmasını sağlayacak bir dernek kurulması yönünde görüş birliğine varmışlardır.¹⁷⁶ Bu görüşlerini daha güçlü seslendirebilmek için DEV-GENÇ (Devrimci Gençlik) çizgisinden ayrılarak Kürt solunun dernek

¹⁷⁰ Denise Natali, *The Kurds And The State, Evolving National Identity In Iraq, Turkey And Iran*, New York, Syracuse University Press, 2005.

¹⁷¹ Hıdır Göktaş, *Kürtler-1*, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1991.

¹⁷² Göktaş, s.87.

¹⁷³ Sinan Şahin Kandil, *Bir Uygarlık Hastalığı Milliyetçilik*, Almanya, Mezopotamya Yayınları, 2010 s.223.

¹⁷⁴ Raşit Kısacık, *KAWA: Kürt Sorunu ve Etnik Örgütlenmeler-1*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 2010.

¹⁷⁵ Mehmet Can Yüce, *Doğu'dan Yükselen Güneş-1*, İstanbul, Zelal Yayınları, 1999/a, s. 167-169.

¹⁷⁶ Yüce, 1999/a, s.202.

çatısı altında örgütsel temellerini atmışlardır.¹⁷⁷ Örgütlenme olarak dernek faaliyetleriyle yola çıkan Kürt Solu, 1969 yılında Ankara ve İstanbul'da Devrimci Doğu Kültür Ocaklarını (DDKO) kurmuşlardır.¹⁷⁸ Bu ocaklar kısa bir sürede Doğu ve Güneydoğu'da belirli yerleşim bölgelerinde de kurulmuştur.¹⁷⁹ DDKO'nun üniversitelerde okuyan Kürt gençler üzerinde önemli etkileri olmuştur. Bu etkileri Beşikçi "DDKO, Kürt toplumunun özellikle, öğrenci ve esnaf kesimlerinde çok etkili oldu. Giderek köylüler üzerinde de etkisini göstermeye başladı"¹⁸⁰ şeklindeki ifadelerle açıklamaktadır.

Kürtler üzerinde etkisini göstermeye başlayan DDKO ve bağlı dernekler Doğu illerinde ses getiren mitingler düzenlemişlerdir.¹⁸¹ Bu mitinglere karşı askeri birlikler tarafından Doğu ve Güneydoğu'da çok yönlü operasyonlar yapıldığını belirten Beşikçi (1998), bu operasyonlarda yaşanan olayların ve acı hatıraların Kürtler üzerinde toplumsal bir travma oluşturduğunu ifade etmektedir.¹⁸²

Sol hareketler içerisinde filizlenen ve dernek çatısı altında örgütlenen Kürt solu, 1971 muhtırası ile önemli bir durgunluk süreci yaşamıştır. 1971 muhtırası sonrası DDKO davası çerçevesinde çok sayıda kişinin tutuklanması ile beraber Kürt milliyetçiliği eksenli hareketler, 1970'li yılların başında fikri temeli filizlenen ancak tam anlamıyla etnik milliyetçi odaklı olmayan ve pratikleşme sürecine geçişte sorunlar yaşayan bir dernek hareketi olarak kalmıştır.¹⁸³ Yaşanan bu olaylardan birkaç yıl sonra kuruluş sürecine giren PKK, DDKO ve devamında kurulan DDKD'nin (Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri) oluşturduğu Sosyalist Kürt Milliyetçiliği zeminini farklı bir yönetsel yaklaşım ve politik ajanda ile pratikleştirmeye çalışmıştır.¹⁸⁴

¹⁷⁷ Göktaş, 1991, s.42.

¹⁷⁸ DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) Dava Dosyası, Ankara, Komal Yayınları, 1975, s.17-89.

¹⁷⁹ Beşikçi, s.87.

¹⁸⁰ Beşikçi, s.75.

¹⁸¹ Beşikçi, s.93.

¹⁸² Beşikçi, s.112.

¹⁸³ Abdullah Öcalan, *Bir Halkı Savunmak*, İstanbul, Çetin Yayınları, 2004/b, s.255.

¹⁸⁴ Kemal Kirişçi ve Gareth Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

3.1.3. Abdullah Öcalan'ın ve Etnik Kürt İdeolojinin Sosyalizm Algısının Gelişimi

1960'lı yıllardan itibaren dünyada hızla yayılan Marksist-Leninist ve Maoist fikir akımları başta gençlik ve işçi kesimleri olmak üzere etnik gruplar ve sömürge altında bulunan toplumları önemli ölçüde etkilemiştir.¹⁸⁵ Bu fikri akımlardan etkilenecek örgütlenme sürecine giren ve bağlı bulunulan sisteme ve devlete karşı isyana dönüşen hareketler Türkiye'de başta sol gençlik hareketleri –Fikir Kulüpleri Federasyonu/FKF devamında DEV-GENÇ ve DDKO- olmak üzere 1970'li yılların başlarından itibaren THKP/C, TKP/ML, THKO gibi örgütlü oluşumlara ve PKK gibi ayrılıkçı-etnik gruplara doğru evrilme süreci yaşamıştır.¹⁸⁶

PKK gerek sosyalist gençlik hareketlerinden ve örgütlenmelerinden gerekse siyasal alanda faaliyet sürdüren partilerden ve Kürt milliyetçiliği politikaları eksenli şekillenen gruplardan ideoloji, yöntem ve örgütlenme alanlarında etkilenmiştir.¹⁸⁷

Yukarıda belirtilen şekilde PKK'nın sol eksenli siyasal oluşumlardan, sol gençlik hareketlerinden ve bu gençlik hareketlerinin illegal uzantılarından etkilenişi belirli alanlarda gerçekleşmiştir. Mahir Çayan çizgisinden yönetsel olarak etkilenme durumu söz konusu iken DDKO'dan Kürt meselesinin boyutları açısından göreceli olarak etkilenmiştir.¹⁸⁸ Birbirlerinden tamamen bağımlı veya bağımsız düşünilemeyecek bu oluşumlar, örgütlenmeler ve hareketler dönemin konjonktürü içerisinde gençlik kesimleri üzerinde önemli tesir oluşturan sosyalist fikirlerin farklı boyutlardaki türevleridir.¹⁸⁹ PKK bu türevler içerisinde uzun bir süre yer altı dönemi yaşayarak kuruluş dönemine kadar teorik ve pratik alanda olgunlaşma süreci yaşamıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Aykol, s.153.

¹⁸⁶ Bayındır, Özge, *Representations Of The Kurdish Question In Hürriyet And Cumhuriyet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Ana Bilim Dalı Başkanlığı, Ankara. 2007, s.81.

¹⁸⁷ Yüce, s.45-88.

¹⁸⁸ Uğur Mumcu, *Kürt Dosyası*, Ankara, Um:Ag Yayınları, 2010, s.11-23.

¹⁸⁹ Süleyman Özeren ve Murat Sever (Der.), *Terörizm Paradoksu ve Türkiye*, Ankara: Karınca Yayınları, 2011, s. 201-235.

¹⁹⁰ Özeren ve Sever, s. 53-60.

PKK'nın Marksist-Leninist temelde bir ideolojiye sahip olmasının arka planında kuruluş öncesi dönemde gerek Abdullah Öcalan'ın gerekse PKK'ya taban teşkil eden radikal öğrenci gruplarının fikri olarak sosyalist yazarlardan ve eserlerden etkilenmiş olması yatmaktadır. Bu konuda Yüce, Öcalan'ın ideolojik olarak yaşadığı değişim sürecini ve bu süreçte sosyalist yazarların ve eserlerin kendisini ne şekilde etkilediğini şu ifadelerle özetlemektedir:

1966'dan beri Kürtlük tartışılıyor. Onu gittikçe benimsiyorum. Yine solun ayak sesleri, yavaş yavaş okulun içine kadar geliyor... Bir bakıyorum ben de bir grubu arkasına geçip yürüyüşçü oluyorum. O artık tipik bir dönüşüm anıdır. Yürüyüşçü olayım mı, bana yer var mı, yok mu? Artık bir yerden bir yere sıçramadır bu. Ruh hali böyle. Namazdayım. Türk-İslam sentezinin konferanslarındayım.... Kürtlük duygularım var ona da geliyorum. 1969'a girişte durum böyledir. Tabii daha sonra tercih Marksizm-Leninizme yapılır. Sosyalizmin Alfabetesi (Leo Huberman) elime aldığım ilk klasiktir. Okuduğumda yastığının altına koydum ve bu iş burada biter dedim. Sanırım 1969'da Bilimsel Sosyalizm tercihi kesinleşti.¹⁹¹

Öcalan, Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması (2001) isimli kitabında, Sosyalizmin Alfabetesi isimli kitabın ideolojik dünyasını ne şekilde etkilediğini, sosyalizm karşısında İslam'ın pozisyonunu şu ifadelerle dile getirmektedir;

Sosyalizme ilk adımları attığımda tesadüfen elime geçen "Sosyalizmin Alfabetesi" adlı kitabı 1969'da okuduğumda kendi içimde şöyle dediğimi hatırlıyorum: "Muhammet kaybetti, Marks kazandı." Özde ne kadar farklı ideolojik önderlikler olsa da, benim açımdan Marksizm'de de var olan dogmatik düzeyi aşacak kadar bir dönüşüme yol açamadı.¹⁹²

Öcalan'ın yaşadığı ideolojik değişim süreci ve sosyalist fikirlerden etkileniş şekli bu dönemde yaşayan ve üniversitelerde okuyan birçok gencin yaşadığı popüler bir vaka olarak görülebilir.¹⁹³ Marksist-Leninist fikirlerin salt ideolojik boyutunun yanında bu dönemde başta Vietnam olmak üzere Çin, Kore, Gine Bisao, Angola, Mozambik ve Küba gibi devrimci şiddeti ve halk savaşını temel prensip olarak gören hareketler PKK'nın kuruluş öncesi ve sonrası dönemde yöntem/metodoloji olarak benimsediği temel örneklerdir.¹⁹⁴ Bu durum Marksist-Leninist ideolojinin Maoist çizgide bir yöntemle birleşmesine ve PKK'nın amaç-ideoloji-yöntem çizgisinin oluşumuna kapı aralamıştır.

¹⁹¹ Yüce, s.155-156.

¹⁹² Öcalan, 2001, s.13-14.

¹⁹³ Hasan Cemal, *Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım*, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2008, s.57.

¹⁹⁴ İsmet İmset, *Ayrılkçılığın Anatomisi PKK*, İstanbul, T.D.N. Yayınları, 1992, s.150.

PKK, ideolojik olarak Marksist-Leninist fikirlerin yanında sömürgecilik ile ilgili kuramsal yaklaşımları politik ajandasının temel argümanı olarak görmüştür.¹⁹⁵ Sömürgecilik ile ilgili olarak sınıflı toplumun oluşumu ve bileşenleri üzerinde yoğunlaşan PKK, sınıflı toplumun halkların ve toplumların sömürgeleşmesinde oynadığı rolü ve bunun örneklemelerini ortaya koyarak Kürtlerin tarih boyunca yaşadıkları sosyal, siyasal, ekonomik, dini ve kültürel alandaki gelişmeleri sınıflı toplumun etkilerine veya bu durumun ortaya çıkardığı sömürgeciliğe dayandırmaktadır.¹⁹⁶ Sınıflı bir toplumdaki sınıfsız komünal bir topluma geçmeyi esas amaç olarak kuruluş manifestosunda belirleyen PKK, bu amaca ulaşabilmek için Marks'ın kuramsal bakışında yer alan üstyapı kurumlarını “öteki ve düşman” olarak görmüştür.¹⁹⁷ Böylelikle toplumun bilinçaltında yer alan bu olguları aşarak belirlediği hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır.

PKK'nın konjoktüre göre doğrudan veya dolaylı şekilde ötekileştirdiği ve düşman olarak gördüğü üstyapı kurumlarının başında Din -özelde İslamiyet- olgusu gelmektedir. Dini ve İslamiyet'i sömürgeciliğin ajan kurumu olarak nitelendiren PKK, toplumun bu değerine yönelik olarak kuruluş öncesi ve sonrası süreçte karşı duruş sergilemiştir.¹⁹⁸

Bu çerçevede PKK, kuruluş döneminde dine ve özelde İslamiyet'e ait olguları belirtilen ideolojik perspektiflerle algılamıştır. PKK'nın din algısının temelini oluşturan ve ilerleyen dönemlerde konjoktüre göre değişkenlik gösteren algı-söylem çizgisinin ortaya çıkartılabilmesi için yukarıda belirtilen Marksist-Leninist ideolojinin dine bakışının anlaşılması gerekmektedir.

3.1.4. Abdullah Öcalan'ın Marksist-Leninist İdeoloji Çerçevesinde Dine İndirgemeci Yaklaşımı

Marksist-Leninist felsefe, PKK'nın kuruluş öncesi ve sonrası dönemde örgütsel yapının ideolojik temeli olarak kabul edilmiştir. Örgütün kuruluş öncesi dönemde

¹⁹⁵ Abdullah Öcalan, *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*, Köln, Weşanen Serxwebun Yayınları, 1978/1984.

¹⁹⁶ Öcalan, 1978/1984, s.72-75.

¹⁹⁷ Öcalan, 1978/1984, s.61-65.

¹⁹⁸ Öcalan, 1978/1984, s.23-24.

(1973-1978) sözlü bir temelde şekillenen bu ideolojik bakış açısı PKK'nın dine ve özelde İslamiyet'e yaklaşım tarzını ve algısal altyapısını oluşturmuştur. Gerek örgütün ideolojik temeli gerekse sosyal, siyasal, ekonomik ve dinsel konularla ilgili hususlar ilk olarak örgütün kuruluş manifestosunda yer almıştır.¹⁹⁹ Manifesto'da; örgütün kuruluş dönemindeki ideolojik parametreleri, tarihsel, toplumsal, ekonomik ve politik konularla ilişkili olarak çerçeve bir politik ajanda oluşturulmuştur.²⁰⁰

Örgütün kuruluş manifestosunda, nihai amaç ve politik ajanda olarak görülen temel husus şu şekilde belirtilmiştir:

Kürdistan halkının ve ülkesinin bir bütün olduğunu, Kürt halkının iradesine aykırı olarak, emperyalist-sömürgeci güçlerce zorla parçalanan birliklerinin, her parçadaki halkın iradesine uygun olarak devrimci yöntemlerle yeniden kurulacağını bir ilke olarak kabul eder. Uzun bir mücadele sonunda gerçekleşeceğine inandığımız bu ilke, somutta ifadesini Bağımsız, Birleşik Demokratik Kürdistan sloganında bulur.²⁰¹

PKK, nihai amaç olarak gördüğü bu hedefe ulaşabilmek için Marksist ilkeleri temel ideoloji olarak benimsemiş, bu ideolojinin örgütsel yapıdaki izdüşümünü Kürdistan Proleter Devrimci Hareketi olarak nitelendirilerek Leninist bir perspektif ile pratikleştirilmeye çalışmıştır.²⁰²

PKK'nın dine ve İslamiyet'e bakışının temelinde Marksist ideolojinin etkilerini ve söylemlerini bulmak mümkündür. Dinin algılanış biçimi ve hakikat değeri tartışmaları çerçevesinde, Abdullah Öcalan'ın din söylemi incelendiğinde, din olgusuna genel anlamda indirgemeci bir yaklaşım gösterdiği rahatlıkla söylenebilir. PKK'nın bu bağlamda İslamiyet ile ilgili söylemlerinin de kuruluş döneminde Marksist felsefenin dine bakışı ile özdeşlik gösterdiği ifade edilebilir. Bu durum gerek örgütün kurucusu Öcalan'ın gerekse Marksist-Leninist temelden gelen çekirdek kadronun söylemlerinden anlaşılmaktadır.²⁰³ Bununla birlikte örgüt içi eğitimlerde ve örgüt dokümanlarında bu durum 1990'lı yıllara kadar açıkça görülmektedir.²⁰⁴ Örgütün kuruluş manifestosunda İslamiyet'in sömürgeciliğin ajan

¹⁹⁹ Cemil Bayık, *PKK Parti Tarihi*, www.komalenciwan.com, erişim:23.02.2013.

²⁰⁰ Öcalan, 1978/1984.

²⁰¹ Öcalan, 1978/1984, s.96.

²⁰² Öcalan, 1978/1984, s.100.

²⁰³ Altan Tan, *Değişen Ortadoğu'da Kürtler*, İstanbul, Çıra Yayınları, 2011, s. 73-82.

²⁰⁴ Yüce, 1999/a.

kurumu ve Kürtlerin içerisinde yer edinmiş bir Truva Atı benzetmesi İslamiyet algısının çekirdeğini oluşturmaktadır.²⁰⁵

Diyalektik ve tarihsel materyalist perspektif ile dini ve toplumsal değerleri öteleyen Öcalan (1992/b), bu felsefi bakış açısı ile dine -üstyapı kurumlarına-yaklaşımı örgütsel literatürde şu ifadelerle açıklanmaktadır:

Diyalektik tarihsel-materyalizm oluşmadan önce ne proletaryanın güçlü bir eylemi gerçekleştirilebilmiş ve ne de öncü örgütü yaratabilmiştir. Bu anlamda da proletaryanın en büyük üstatlarının işe felsefeden başlamaları, dini eleştirerek proletaryanın sağlam bakış açısını ortaya çıkarmaları bir tesadüf değildir.²⁰⁶

Diyalektik ve tarihsel materyalizmin gelişim süreci örgüt literatüründe dine ve Tanrıya karşı başkaldırının ve bağımlılıktan kurtulmanın felsefi bir sebebi olarak görülmektedir. Bu durumu Öcalan (1992), “Diyalektik-materyalist felsefenin ortaya çıkması, bireyin zayıflıklarından kurtulması için güçlü bir araç yaratmıştır. Birey, artık Tanrılardan medet ummaz, doğa güçleri önünde eğilmez, korkmaz”²⁰⁷ şeklindeki ifadeleriyle açıklamaktadır.

Örgütün, kuruluş sürecinden itibaren dini olguları ve özelde İslamiyet’i diyalektik ve tarihsel materyalist perspektif ile yorumlaması kendi içinde çelişkili bir durum arz etmektedir. Bir yandan İslamiyet’i, toplumsal tabanı göz önünde bulundurması açısından reddedememekte bir yandan da İslamiyet’i diyalektik yöntemlerle açıklamaya çalışmaktadır. “Günümüzün Allah’ı bilimin özüdür. Allah, artık evrenselliğin diyalektiğinin temelinde kendi kendine işleyen, sonsuz değişime uğrayan ve uğratan her şeyidir. Bundan daha yüce Allah fikri düşünülebilir mi?”²⁰⁸ şeklindeki ifadeleri bu durumu betimlemektedir.

Öcalan, din hakkında diyalektik eksenindeki değerlendirmelerinde insanın doğa ile olan tarihsel mücadelesi ve bu mücadeledeki zayıflığı karşısında dinin bir çeşit sığınak durumuna geldiği yönündeki yaklaşımları desteklemektedir. Öcalan (1991) bu durumu şu ifadelerle açıklamaktadır:

²⁰⁵ Öcalan, 1978/1984, s.23.

²⁰⁶ Öcalan, 1992/b, s.101-102.

²⁰⁷ Öcalan, 1992/b, s. 102.

²⁰⁸ Öcalan, 1991/a, s.103.

İnsanı ele alalım ve dini anlamaya çalışırken doğa karşısındaki zayıflığını göz önüne getirelim. O, bu zayıflığını bu çıplaklığını ne ile giderecek? Şu konuda yanılmadığımızı inanıyorum: İnsanlar kendilerini hükmedenler durumuna getirmek için, zavallılıklarından kurtulmak için, doğaya sempatik gözükme ve doğayı anlayışlı kılmak için ve elbette ki hepsinin de ötesinde kendilerini egemen kılmak için din ve tanrı düşüncesine başvuruyorlar. Aslında kişinin kendisinin “hâkim” olmada gözü vardır. İşte bunun ön aşaması da, kendisine tanrılar yaratmaktır... Daha da somutlaştıracak olursak; din, insan türünün doğayla karşılaşmasında ilk girdiği düşünce ve ruhsal gelişme biçimidir.²⁰⁹

Bu ifadeler örgütün ve başta Öcalan’ın din konusundaki bakış açısının temel diyalektiğini oluşturmaktadır. İslamiyet’i, sosyolojik bir olay olarak gören ve bu alanın dışında dini yorumlamayı tercih etmeyen Öcalan, dini sınıfsal bir gelişim süreci ile tasnif etmektedir.

Öcalan dinin tanımını yaparken “insanlaşmanın başladığı dönemi” çıkış noktası olarak ortaya koymaktadır. Öcalan’ın bu ifadesi, insan türünün evrimleşme sonucu ortaya çıktığı yönündeki materyalist yaklaşım ile özdeşlik göstermektedir.²¹⁰ Öcalan (1991) bu perspektif ile dinin ortaya çıkışını şu ifadelerle açıklamaktadır:

İnsan türünün ortaya çıkmaya başladığı koşullarda, tür olarak insanlaşmanın başladığı dönemde, ona bu niteliklerini veren yetenekleri konuşurmaya başladığında, bir din değerine, bir din düşüncesine, bir dini bakış açısına ulaşmak zorundaydı. Bunu iki nedenle yapmak durumundaydı, bir yanda olağanüstü gördüğü doğa güçleri, öte yanda ise kendi yetenekleri söz konusuydu.²¹¹

Öcalan’ın bu perspektifi ekseninde bir değerlendirme yapıldığında; İnsanın kendi yetenekleri ile dünyaya hâkim olma içgüdü ve doğa güçleri karşısında yaşadığı çaresizlik arasında içsel bir bağ kurması, bir yandan doğa güçlerini tanrılaştırmaya, bir yandan da güç kazandıkça bu tanrılarla kendisini özdeşleştirmeye çalıştığı ifade edilebilir.

Öcalan, insanın, doğa karşısındaki çaresizliği ve yetenekleri ekseninde, bir yandan doğayı kışkırttığını, bir yandan da korktuğunu ve büyülendiğini ifade etmektedir. Aynı düşünceye göre, doğa nesnelere ve olaylarını tanrısal bir algı ile açıklayan insan, bu tanrısal algıyı zamanla güç ve otorite sahibine yansıtarak insan ve

²⁰⁹ Öcalan, 1991/a, s.15-16.

²¹⁰ Friedrich Engels, *Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü, Marks-Engels Seçme Yapıtlar*, C:III, Ankara, Sol Yayınları, 1979, s.80-93.

²¹¹ Öcalan, 1991, s.15.

tanrı arasında özdeşleştirme yapmaya başlamıştır.²¹² İnsanın din ve tanrı düşüncesini oluştururken zayıflığının ve hırslarının bu algıları şekillendirdiğini işaret eden Öcalan (1991), bu yaklaşımı şu ifadeleriyle açıklamaktadır:

İnsanlar kendilerini hükmedenler durumuna getirmek için, zavallılıklarından, korkularından ve zayıflıklarından kurtulmak için, doğaya sempatik gözükmek ve doğayı anlayışlı kılmak için ve elbette ki hepsinin de ötesinde kendilerini egemen kılmak için din ve tanrı düşüncesine başvuruyorlar. Aslında kişinin kendisinin hâkim olmada gözü vardır. İşte bunun ön aşaması da, kendisine tanrılar yaratmaktır.²¹³

Öcalan, bu bakış açısını, insanın doğa ile girdiği ilişki zeminine oturtmaktadır. Bu çerçevede dini; insan türünün doğayla karşılaşmasında ilk girdiği düşünce ve ruhsal gelişme biçimi olarak ifade etmektedir.

Dinin insanlığın başlangıcından itibaren işlevsel bir fonksiyona sahip olduğunu ifade eden Öcalan, sosyal gelişmelere bağlı oluşan sınıfsal yapı ile din arasındaki ilişkiyi değerlendirirken, ilkel komünal toplumda tanrı ve doğa ekseninde bir din algısının hâkim olduğunu, bunun yanı sıra feodal topluma geçişle birlikte dinin evrim geçirmeye başladığını ve tek tanrılı dinlerin sosyal zeminini hazırladığını ifade etmektedir.²¹⁴

Dinin ortaya çıkışı ve gelişimini yukarıdaki ifadelerle açıklayan Öcalan, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkışını, ilkel komünal toplumdaki feodal topluma geçişte insanın doğa karşısında güçlenmesine ve doğayı çözümlenmeye başlamasına bağlamaktadır. Üretim araçlarının gelişmesiyle birlikte tanrısal algılarda değişimin başladığını vurgulayan Öcalan, bu değişimin kendi içinde milli dinlere (Yahudilik gibi) ve onunda bir üst aşaması olan evrensel dinlere (İslamiyet, Hristiyanlık) doğru evrildiğini ve geliştiğini ifade etmektedir.²¹⁵ Öcalan'ın tek tanrılı dinler hakkındaki bu sosyolojik açıklamalarının yanında bu dinlerin ortaya çıkışı ile ilgili kullandığı "Tek tanrılı din ideolojileri, baştan sona siyaset ideolojileridir. Dini söylem, Allah, peygamber ve melek gibi kavramlar dönemin siyasi literatürüdür.[...] Allah bir nevi

²¹² Öcalan, 1991.

²¹³ Öcalan, 1991, s.5.

²¹⁴ Öcalan, 1991.

²¹⁵ Abdullah Öcalan, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, İstanbul, Melsa Yayınları, 1991/a, s.20-21.

ortaçağın feodal manifestosudur, temel yasası ve bildirgesidir.”²¹⁶ şeklindeki ifadeleri materyalist bakış açısını göstermektedir.

Özellikle dinlerin doğuşu, dini kavramların gelişimi, Peygamberlerin peygamberliklerini ilan edişleri gibi konuları ilahi bir olgu olmayıp, mitolojiden esinlenen unsurlar olduğu vurgusu, ideolojisinin geneline hakim bir perspektif olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İslamiyet’in kökeniyle ilgili, Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması isimli kitabındaki şu ifadeler dikkate değerdir:

İslamiyet’le Ortaçağ ideolojisinde yaşanan dönüşüm, özünde kökeni Sümer ve Mısır mitolojisine dayanan tek tanrılı dinsel gelişmenin son aşamasını teşkil etmektedir. Bu ideolojinin en saf dönemi, Sümer uygarlığının doğuş efsaneleridir. Orijinali budur. Yükselen sömürücü kölecî düzen göksel düzenin bir gereğiymiş ve yeryüzündeki temsiliymiş gibi, mitolojik bir örtüyle izah edilmesini esas almaktadır. Diğer tüm ayrıntılar, tapınaklar ve ibadetler, düzeni zihinlere egemen ve ruhlarda yüce kılma işlevini yüklemişlerdir. Cami, kilise, havra ve benzeri ibadetlerin ilk merkezleri Sümer tapınaklarıdır. İlk ibadetler de buralarda sergilenmiştir.²¹⁷

Bu ideolojinin ikinci önemli dönüşümünü, tek tanrılı dinler ve vekili olan peygamberler biçiminde İbrahimi gelenek oluşturmaktadır. Ama Sümer ve Mısır mitolojisinden yoğun etkilendiği, gittikçe artan oranda kanıtlanmaktadır. Zerdüştlük ahlakıyatçılığı ve Grek felsefesinden etkilenen Hıristiyanlıkla üçüncü bir versiyon, bir dönüşüm yaşanır. İslamiyet’in son din ve Muhammed’in son peygamber olması, bizzat Muhammed’in bu gerçeği yakından görmesi ve değerlendirmesinden ötürüdür. İnanılanın aksine, Muhammed’le birlikte mitolojik ve dinsel düşünce çağının tükeniş sürecine girmesi, bu sözle daha iyi anlam bulmaktadır. Son peygamberlik, aslında bu dönemden sonra mitoloji ve dinle insanı ve toplumu yönetme ve tatmin etmenin kolay olmayacağını kavranmasını dile getirmektedir. Bu gerçekçi bir değerlendirmedir. Fakat İslamiyet’in Muhammed sonrasında çok katı kurallı bir taassuba dönüştürülmesi, yeni yükselen toprak sahipleri feodallerle tüccar sınıfın çıkarlarından ötürüdür.²¹⁸

Görüleceği üzere; Öcalan’a göre gerek Hristiyanlık gerekse İslamiyet, insanların maddi ve manevi hayatlarında (dünya ve ahiret hayatlarında) doğru yola götüren İlahi kanunlar bütünü şeklinde değil, insanların, daha özeldede kendisini peygamber ilan edenlerin Sümer ve Mısır mitolojisi ve Zerdüştlük ahlakıyatçılığı ve Grek felsefesinden etkilenerek zamanın konjonktürel gelişmeleri doğrultusunda ortaya attıkları ideolojilerdir.

²¹⁶ Öcalan, 2001/a, s.65.

²¹⁷ Öcalan, 2001/a, s.73.

²¹⁸ Öcalan, 2001/a, s.82-83.

Öcalan, din olgusunu aşkın bir kaynaktan gelen ve eşi-benzeri olmayan bir olgusal gerçeklik olduğunu savunan dindarların aksine, din olgusunu ise en büyük kutsallık olarak ve anlamını da biç bilmeyerek tapınma konusu yapmanın, en büyük toplumsal ve bireysel hastalık olduğu ifade etmektedir.²¹⁹

Özel adıyla Allah, Tanrı, Rab gibi isimlerle zikredilen aşkın bir yaratıcı fikri, Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi semavi dinler ile çoğu beşeri inanışta “dinin sahibi, kâinatın yaratıcısı, eşi ve benzeri bulunmayan yegâne varlık” olarak kabul görmektedir. Bununla birlikte “Allah” lafzı Mizrahi Yahudiler, Bahailer, doğuda yaşayan Ortodokslar ve Katolik Hristiyanlar tarafından da aynı şekilde kullanılmaktadır. Öcalan ise konuya, “Allah bir Arabistan yarımadası tasarımıdır ve yaklaşık MÖ. 2000’lerde bir ideolojik kimlik olarak bütün Semitik kabilelerin zihninde yer edinmiştir” ifadeleriyle materyalist bir yaklaşım göstermektedir.²²⁰ Ayrıca Allah’ın (99) isminin; Sümerlerin tarihsel gelişmeye temel katkıları olarak gösterdiği “yazının icadı”, “matematik ve takvim”, “devlet kurumu”, yasalar”, “şehircilik”, “tapınak”, “kutsal aile”, “yazılı edebiyat” gibi kavramlardan ileri geldiğini öne sürmektedir.²²¹

Öcalan, *Özgür Yaşamla Diyaloglar* başlığıyla Ekim 2002’de yayınlanan eski kitaplarından alıntı bir yazısında; lise dönemlerinde büyük felsefik bunalım yaşadığını, Tanrı ile savaş verdiği, bu savaştan başarı ile çıktıktan sonra “Yarı Tanrı olduğunu” ifade etmiştir.²²²

Sümer ve Mısır mitolojisinden yoğun olarak etkilendiğini belirttiği İbrahimi dinler ve din bilimcileri ile ilgili görüşleri ise dikkat çekicidir. Öcalan Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması (2001) isimli kitabında, tevhid inancının önceki çok tanrılı dinler karşısında insanın ve kabilelerin özgürlük arayışı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir.

İbrahim, tevhid (birlik) adı altında tek tanrıya dayanan bir sistemin temelini atmıştır. Hz. İbrahim’in tanrısı önemli özellikler göstermektedir. Bir kere Sümer ve Mısır tanrılar birliğinden kopmuştur. Bir anlamda tanrısal bağımsızlık kazanılmıştır. Bu,

²¹⁹ Öcalan, 2001/a, s.11.

²²⁰ Abdullah Öcalan, 2001/a, s.111.

²²¹ Abdullah Öcalan, 2001/a, s.13.

²²² Abdullah Öcalan, *Özgür Yaşamla Diyaloglar*, İstanbul, Çetin Yayınları, 2002, s.23.

insanın genelde özgürlük, özelde etnik yapının, çoğunlukla kabilenin özgür kalmasıyla bağlantılı olup bunu simgelemektedir. Yeni tanrısal kimlik, her iki arkaik sistemin mitolojik ve dinsel yapısına göre kesinlikle özgürleşmede bir adım anlamına gelmektedir.²²³

Semavi dinlerin tamamı için ilahi kabul edilen, İslamiyet'te peygamber olduğu ayetlerle sabit olan ve tevhid inancının ilk peygamberi H. İbrahim ile ilgili olarak ise; Sümer Ur şehir kültüründen etkilendiğini, onların çok tanrılı yapısını tanıdığını, ama ataerkil bir kabilenin başkanı olarak kendi totemini esas alıp dönemin egemen din ve tanrı kültüründen aldıklarıyla birleştirerek tek bir kabile tanrısı kavramına ulaştığı ihtimalinin çok güçlü olduğunu ifade etmektedir.²²⁴

İsevilik ve İslamiyet'e bakış açısı ve Peygamberlerin peygamberliklerini ilanılarıyla ilgili şu ifadeleri konuyu çok ileri materyalist bir noktaya taşıdığına görülmesi açısından Kapitalist Modernite ve Demokratikleşme isimli kitabında yer verdiği görüşleri dikkate şayandır:

Çok daha yakıcı bir soru şudur: Hem Hıristiyanlık hem İslamiyet kesin siyasi hareketler oldukları halde, kendilerini neden ısrarla “ilahi”, “teolojik” hareketler, yani din olarak sundular? Bu önemli sorunun cevabını bahsettiğimiz ortam kadar, o dönemin kurtuluşçu, entelektüel arayışçı biçimlerinde aramak öğretici olabilir. Bunda en önemli gelenek İbrahimi peygamberlik geleneğidir. Kurtuluştan ilk olarak peygamberler haber verecektir. Peygamber olmadan, olunmadan kimse “Ben kurtuluşçuyum” diyen bir militan veya aydının arkasından gitmez. Çok köklü bir gelenek olması nedeniyle başka bir seçenek fazla şanslı olmayabilir. Nitekim Manicilik biraz farklı bir geleneği denemek istedi. İçeriği daha aydınlatıcı olduğu halde, eski gelenekler nedeniyle tam başarılı olamadı. Halen Ortadoğu kökenli hareketlerin kendilerini dini kisve altında sunmaları bu tarihsel geleneksellikle bağlantılıdır. Dolayısıyla İslamiyet ve Hıristiyanlığı yorumlarken, her ikisinin dini kisve giydirilmiş düpedüz siyasi hareket olduklarını iyi anlamak gerekir.²²⁵

Öcalan, İbrahimi gelenek ve semavi dinlerin ilahi olgular değil, siyasal hareketler olduğunu belirttikten sonra, tek tanrılı din bilimcileri ve mensuplarını, kendilerini savunmada kuru bir iddiadan ileri gidememek ve bu dinsel doğuşların derin sosyal analizi kadar, ondan da daha önemli olan insanın zihinsel gelişmesi, mantık yapısı, hatta felsefi düşünceyle bilimlerin ortaya çıkışındaki rolünün yeterince ortaya koyamamak konularında eleştirmektedir.²²⁶

²²³ Öcalan, 2001, s. 45.

²²⁴ Öcalan, 2001/a, s.35.

²²⁵ Öcalan, s.154.

²²⁶ Öcalan, 2001/a, s.38.

Abdullah Öcalan'ın semavi dinlerin geneline olan bu indirgemeci yaklaşımını İslamiyet'le ilgili görüşlerinde de görmek mümkündür. İslamiyet'in Hz. Muhammed (sav)'in, konjonktürel gelişmeler doğrultusunda gerçekleştirdiği bir atılım hareketi olduğu tezi din algısının temelini oluşturmaktadır. Bu paradigmasına İslamiyet'in, Allah'ın, vahiy ile Peygamberi Hz. Muhammed (sav) vasıtasıyla tüm insanlığa vazettiği din mi, yoksa önceki din ve uygarlıkların devamı mı olduğu sorusunu yönelterek başlar. Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğinin de sorgulandığı Demokratik Uygurlık Manifestosu (2001) isimli kitabında şu düşüncelerine yer verir:

Son büyük İbrahimi din olan İslamiyet açısından temel sorun klasik uygarlıkların bir devamı mı, yoksa demokratik uygarlığın güçlü bir sesi mi olduğuna ilişkindir. Bu tartışmanın halen çözümlendiğini sanmıyorum. Muhammed'in çıkış yaptığı kent Mekke, ticaret üzerine kuruludur. Kendine göre geniş bir hinterlanda sahiptir. Kuzey-Güney; Batı-Doğu ticaret yollarının kesiştiği yerdedir. Arap kabilelerinin buluşup alışveriş yaptıkları merkezi bir pazar konumu da söz konusudur. Sadece malların değil, fikirlerin, tanrı simgelerinin, kölelerin sunumu da yapılmaktadır. İbrahimi gelenekle mitolojik ve hatta animist gelenekten gelen dinlerin yankı bulduğu yerdir. Hac, ziyaret merkezidir. Muhammed'in doğuşunda ilk çağla ortaçağın geçiş halini yaşadığı, iki imparatorluktan Bizans, Kuzey'de Şam'a kadar inmiş olup denetimi altında Hıristiyanlığın resmi kolunu kendisiyle birlikte taşımaktadır. Süryani rahipler daha çok muhalif konumunda olup Sasanileri Hıristiyanlaştırmayı hızlandırmışlardır. Sasaniler ise Kuzey Doğu'dan Arabistan yarımadası üzerine hegemonyasını yayma peşindedir. Güneybatıda Yemen üzerinde Hıristiyan Habeşistan (Doğu Afrika'da bugünkü Etiyopya'da) etkisi yayılmaktadır. En eski gelenek olan Yahudiler, yarımadanın her tarafına sızmışlardır. Mülklerin ve ticaretin kaymağından yararlanmaktadır. Yarımadanın asıl yerlileri olan Arap kabileleri ise derin bir sosyo-ekonomik bunalım yaşamaktadır. Tarihte sık aralıklarla dört tarafa doğru (Sümer ve Mısır uygarlığından önce Semitik boyların verimli neolitik alanlara ve daha sonraki kent uygarlıklarına saldırdıkları bilinmektedir. Amorit, Apiru, Akad, Kenan, Aramiler bu dönem dalgalarının isimleridir.) yaptıkları akınları mevcut uygarlıkların gücü nedeniyle tekrarlayamamaktadır. Çok sıkıştırıldıkları bir dönem söz konusudur. Tıpkı çok sıkışan balon gibi patlayacak durumdadırlar. Araplar semitik boyların son büyük yayılımını gerçekleştirmek için adeta bir mucize beklemekteydiler. İslamiyet bu mucizenin adıdır. Muhammed'in zamanı ve zemini iyi okuduğu açıktır. Tarihin yeni dönem ihtiyacının bütün özelliklerini kişiliğinde yansıtmaktadır. Mevcut ideolojik geleneklerden hiç birine mürit olmuyor. Kitabî din dediği Musevi, İsevi, Sabilik ve Zerdüştilikten etkilenmiştir. Putlara karşı tavrı İbrahim'e benzemektedir. Amaçlarına hizmet etmeyeceklerinin farkındadır. İlk propaganda ve askeri eylemleri Mekke ticaret tekellerine karşıdır. Onların etkisini kırmadan kabile dinamizminden yararlanamayacağını bilmektedir. Yeniden yorumladığı Allah'a ilişkin vahiyleri Musa'nın On Emir geleneğine çok benzemektedir. Kabilelere kesin yeni bir ahlak ve politik hedef aşılama çalıştığı açıktır. Allah kavramının içeriği çözümlenirse (99 isim temelinde) en değme bir toplumsal ütopyanın inşa edilmeye çalışıldığı anlaşılacaktır. Siyasi bir güç haline geldiği Medine döneminde ütopyasını daha da netleştirmiştir.²²⁷

²²⁷ Öcalan, 2001, s.102.

Öcalan'a göre; Arap kabilelerinin yaşadığı sosyo-ekonomik bunalım sonucu ortaya çıkan ve Musevi, İsevi, Sabilik ve Zerdüştilikten etkilenen İslamiyet Sümer mitologyasının dönüşümünün üçüncü aşamasının ideolojisi olarak çok katmanlı özelliklere sahiptir. Hz. Muhammed (sav)'in tüm büyük yoğunlaşma çabalarına rağmen, bu mitologyayı ve onun yol açtığı iki büyük dini aşarak başka bir kimliğe bürünmesi sınırlı kalmıştır.²²⁸

İslamiyet'in feodal güçlerin elinde bir tahakküm aracı olarak kullanıldığını ifade ederek, kabile anlayışını değiştirdiği düşüncesini Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması (2001) isimli kitabında şu şekilde aktarmıştır:

Feodal egemenlik, ezici üstünlüğü sayesinde İslamiyet'in bu dini dogmatik izahını tanrının değişmez kelamıymış gibi sunup, tüm Ortadoğu halkları üzerinde yüzyıllarca süren mutlak bir zihni ve ahlaki egemenlik kurar. İslamiyet, Arap yarımadasındaki geleneksel tüccar sınıfın üçüncü büyük çıkışıdır. Mısır, Mezopotamya, Yemen ve Habeşistan arasındaki ticaretle büyüyen Arap kabilelerinin birlik ve siyasi güç olma ihtiyacını karşılar. Semitik kökenli son uygarlık hamlesidir. Daha çok geriye kalan uygarlığa bağlanmamış tüm çöl Araplarını İslamiyet adı altında bir araya toplayıp feodal uygarlık gücü haline getirir. Objektif olarak kavmiyeti güçlendirir. Kabile anlayışını aşan birlik fikri İslamiyet'te çok güçlüdür.²²⁹

İslamiyet'i, din tezinin hiçbir bölümünde semavi din olarak kabul etmeyen Abdullah Öcalan, İslamiyet'in; o dönemde etkili olan ve adına Hanifler denilen tek tanrılı bir inanç mezhebinin Mekke'deki etkisinden payını aldığını, Hz. Muhammed (sav)'in Hıristiyanlık, Yahudilik, Haniflik ve Mecusilikten oldukça yararlandığını ve İslamiyet'i bu inanç ve düşüncelerin bir sentezi olarak oluşturma gücünü gösterdiğini ifade etmektedir.²³⁰

Abdullah Öcalan'ın dinleri algılayışındaki materyalist bakış açısına paralel olarak, Peygamberlik kurumuna bakışı da indirgemeci bir düzlemde şekillenmektedir. Hz. Muhammed (sav)'in nübüvveti ile ilgili tartışmalarını, Marksizm'in alt yapı-üst yapı ilişkileri tezi çerçevesinde yaptığını, peygamberliğinin ilanını sosyo-ekonomik sebeplere dayandırdığı görülmektedir.

²²⁸ Abdullah Öcalan, *İdeolojik Kimlik (Savunmalardan Derleme)*, Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, Ronahi Matbaası, 2007/a, s.51.

²²⁹ Öcalan, 2001, s. 289.

²³⁰ Öcalan, 2004/b, s.297.

Hız. Muhammed (sav)'in peygamberliğini ilanı Öcalan'a göre ticari çıkarlarıyla alakalıdır. Din Sorununa Devrimci Yaklaşım (2001) isimli kitabında bu durumu "Muhammed ilk çıktığında ticaret yaptığında bunlarla temas kurar. Yahudi tüccarlarını tanır ve Yahudi tüccarların ne kadar insafsız olduğunu gözlemler... Demek ki Muhammed iki dini de kabul edemez. Çünkü ticari çıkarlarına karşıdır."²³¹ şeklinde ifade etmektedir. Öcalan'a göre Hz. Muhammed (sav)'in nübüvveti ilahi bir vazife değil, kişisel bir tercihtir.

Hız. Muhammed (sav)'in bütün semavi dinlerin kabul ettiği doğrultuda "Yeryüzünün Son Peygamberi" olarak vahiy vasıtasıyla vazettiği İlahi hükümler, Öcalan'a göre Süryani rahiplerinden öğrenilen bilgilerdir. Peygamberlik ise Hz. Hatice'nin teşvikiyle aday olduğu bir roldür. Kapitalist Modernite ve Demokratikleşme isimli kitabında bu görüşleri şu ifadelerle yer bulmuştur.

İslam geçinen ülkelerde genelde İslamiyet, özelde Muhammed'in yaşamı sosyolojik araştırmaya konu edilmekten sakınılıyor. Sanki korktukları bir şeyler varmış gibi. Muhammed'in çözümlenmesi, düşünce devriminin ilk adımlarından biri olabilir. Hatice ile evlilik yeni bir durum yaratıyor. Etrafta yine "Ahir (son) Peygamber" sözü dolaşıyor. Yine taliplisi çoktur. Hatta kadın taliplisi de çıkıyor. Tahminimce, Muhammed Hatice'den çok şey öğreniyor. Çünkü zengin ve tüccar kadın olabilmesi yetkinlik ister. Onun kulağına ilk peygamber söylentisini fısıldayan kişi olması kuvvetle muhtemeldir. Hatice'nin teşvikiyle bu role aday oluyor. İdeolojik gelenek olarak İbrahim'in Arap kolu zaten yanı başındadır, gerisini kabiliyetli Süryani rahiplerinden öğrenmesi zor değildir.²³²

Hız. Muhammed (sav)'in Hz. İbrahim'in ideolojik mirası üzerine Süryani öğretilerini ekleyerek yeni bir din öne sürdüğünü iddia eden Öcalan; Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğini ilan edişiyile ilgili de tezler geliştirdiğini görüyoruz. Öcalan Din Sorununa Devrimci Yaklaşım isimli kitabında şu hususları iddia etmektedir:

Muhammed "ben yalnız Arapların peygamberiyim" demez; çünkü bu o zamanki koşullara denk gelmez. Yine, İsa "ben tanrıyım" diyor. Bu nedenle Muhammed kendi kendisini tanrı da ilan edemez. Yapması gereken en uygun şey nedir. Geleneklere de dayanarak, kendisini tanrının elçisi; bütün insanlığın peygamberi ilan eder. Hem de en son peygamber! Bu tez günün koşulları açısından son derece gerçekçi ve devrimcidir.²³³

Başka bir yerde kendisine söz hakkı vermeyenlerden çok çektiğini, sen misin diyerek bir Tanrı kuvveti çıkaracak kadar yüklendiğini belirterek, bu yoğunlaşmasını

²³¹ Öcalan, 2001, s.38.

²³² Öcalan, s.155-156.

²³³ Öcalan, 2001, s.87.

kendi ifadesiyle çölde İslam'ın fişkırmasına benzetmektedir. Sosyal Devrim ve Yeni Yaşam isimli kitabında, PKK ile İslamiyet'i şu şekilde karşılaştırdığı görmekteyiz.

Bazen PKK'nin çıkışıyla İslamiyet'i karşılaştırıyorum; o zaman da "kendini peygamber sanıyor" diyorlar. Oysa kendimi peygamber sanmama gerek yoktur, çünkü günümüzde bilimle iş yapılıyor. Ama yine de benzerlikler hayli ilginçtir. Çöl kişiliği aslında hiçliği yaratıyor. Muhammed'in çıkışı ise çölden bir volkan gibi patlamadır. Araplarda kız çocukları diri diri gömülüyordu. Birçok kişi Muhammed'i, "Bu kadar eşi var, bu kadar cariyesi var" diye eleştirebilir, ama ben bunu da biraz farklı gördüm. Onu da kötü değerlendirdiler. Muhammed'in siyasal amaçlı evlilikleri de vardı, ama evlendiği kadınlar kendine göre yücelmiş kadınlardı. Dönemine göre bu yeni bir adımdır ve bu konuya farklı bir gözle bakmak doğru değildir. Muhammed'in zevceleri, eşleri, kızları tarihte nam yapmış kadınlardır. Hz. Fatma, Hz. Ayşe, Hz. Hatice birer semboldürler. Arap aleminde olsun, İslam aleminde olsun, demek ki kadına bir değer verilmiştir. Hz. Muhammed, o döneme göre birçok kadını bu tarzda yakınlaştırmıştır. Dönemimizde üretim ve teknik gibi nedenlerle bu biçim değişikliğine uğrar; ama bütünüyle bunu yadsımak gerçekçi değildir. Aynı zamanda tarihsel koşullar içerisindeki büyük devrimsel değerini anlamamak da doğru değildir. Çölün güçsüzlüğünden o gücü ortaya çıkarmasını inceleyin. Bunun PKK ile oldukça benzer yanları vardır.²³⁴

İnanmadığını satır aralarında ilan ettiği halde, İslamiyet'le kıyaslayarak PKK'ya kutsiyet kazandırma gayreti sezilenen Öcalan, Hz. Muhammed (sav)'in evliliklerini de müntesiplerine pragmatist bir amaçla anlattığı görülmektedir. "Kadını yüceltmek" ifadeleriyle, kendi örgüt içi ilişkilerine de bu yolla bir meşruiyet kazandırma arayışında olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Muhammed (sav)'in peygamber olmadan önce uzun süre Hira dağına çekilmesi sürecinin, ideolojik yoğunlaşma dönemi olduğunu²³⁵ savunan Abdullah Öcalan'ın Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliğini ilan ettiği dönemdeki sosyal zemini Demokratik Uyarlık Manifestosu isimli kitabındaki şu görüşleriyle ifade etmektedir:

Muhammed'in dönem ve mekânındaki dinsel ve mitolojik, hatta felsefi ve bilimsel bilgileri sınırlı da olsa özümlediğini iyi bilmek gerekir. Kabile sistemleri kadar, yanı başındaki iki küresel hegemonya olan Bizans ve Sasani imparatorluklarının yansımalarından uygarlığı da tanımaktadır. Toplumun her iki sistemden kaynaklanan ağır sorunlar yaşadığını teşhis etmiştir. Arap kabileciliğinin toplum üzerindeki çürütücü etkisi kadar Bizans ve Sasani iktidar tekellerinin baskıcı ve sömürücü yapısının toplumu dağıtıcı, geliştirmeyen etkisini yakinen yaşamıştır. Her iki sistemden radikal bir kopuşa yönelmesi anlaşılırdır. Kendisi de İsa gibi aşağı tabakalara daha yakındır. Köle ve kadınları kendine yakın saymaktan çekinmemektedir. Yanı başındaki Musevi ve Süryani topluluklarından etkilenmekle birlikte yaşadığı toplumun sorunlarına çözüm getirmediğine tanıklık eder. Pagan dinleri (Mekke'deki putlar) ise devrini çoktan tamamlamış çağdışı gelenekler olarak

²³⁴ Öcalan, s.28.

²³⁵ Öcalan, 1991/a, s.47.

değerlendirmektedir. Fakat İbrahimi gelenekteki “son peygamber” mesajı oldukça dikkatini çekmiştir. Bu durumda yapabileceğinin azamisini yaparak gelenekteki üçüncü büyük reforma (devrim de denilebilir) cesaret etmiştir. Marks-Engels’in ütopyacılara karşı tavrıyla Muhammed’in Musevi ve İsevilere, hatta Sabilere (başka tek tanrılı bir grup) karşı tavrı benzerdir. Onlar hakiki sosyalizmi ütopyik sosyalizmden ayıklarken, kendisi zamanaşımına uğramış İbrahimi gelenekleri güncelleştirerek hakikatleştirmiştir. Diğer bir deyişle kendi daha gerçekçi dinsel yorumunu yapmıştır. Kuran ve hadisler eldedir. İdeolojik ve siyasi bir program kadar yeni bir ahlakı da yoğunca vaaz ederler. Ekonomik ilkeler de vardır. Hatta savaş yasaları bile yeniden düzenlenmiştir.²³⁶

Öcalan tüm bu indirgemeci yaklaşımıyla beraber, Hz. Muhammed (sav)’in Allah tasavvurunun toplumun en üst düzeyde bir soyutlaması, kimliksel ifadesi olduğunu ifade ettikten sonra, İslam teolojisinin bu konuda çok tembel olduğu ve Hz. Muhammed (sav)’e layık olmayı başaramadığı, Hıristiyanlığa ilişkin teolojinin zenginliği ve evrimi karşısında bocaladığını ifade etmektedir.²³⁷

Öcalan’ın din algısı ve görüşlerinde, dini unsurların mitolojik temelli oldukları veya mitolojinin dinleri beslediği fikriyle sıkça karşılaşılmaktadır. Benzer durum Kur’an-ı Kerim’de geçen kıssalarla ilgili anlatımlarında da görülmektedir. Örneğin Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması isimli kitabında, Hz. Adem ve Hz. Eyüp Peygamber kıssalarıyla ilgili hakaretamiz ifadeleri materyalist dünya görüşünün bir portresi niteliğindedir:

Adem’in çamurdan yaratılması bütün kutsal din kitaplarında vardır. Fakat bu anlatımın da ana kaynağı Sümer mitolojisidir. Hem de bu çamuru hangi uçurumun kenarında ve hangi tanrının doğurduğunu şiirsel anlatımlarında vermektedir. Tabii insanı hizmetçi olarak düşündüklerinden, bir nevi dışkılarında yaratıyorlarmış gibi bir aşağılama ifadesi de anlatımdan rahatlıkla çıkarılmaktadır.²³⁸

Eyüp peygamber efsanesi de Sümer toplumundaki büyük acıların ve umutsuzluğun boy verdiği bunalım dönemlerinin ürünüdür. Büyük bir acılı ve umutsuz yaşam gerçeğiyle yüz yüze gelen insanlığın yalvarmalarına tanrıların, yani egemen sınıfın yanıt veremediği bu bunalım yılları, M.Ö 2000 yıllarına doğru artış göstermektedir.²³⁹

Nuh Peygamber kıssası da aynı kitapta benzer şekilde, bir mitolojik hikaye olarak görülmekte ve olağanüstü İlahi bir olgu hüviyetinden uzak bir anlatım içinde değerlendirilmektedir.

Nuh peygamber efsanesi, yani Tufan olayı da tüm kutsal kitaplarda yer aldığı gibi, başta Gilgames Destanı olmak üzere birçok Sümer destanında işlenmiştir. M.Ö

²³⁶ Öcalan, s.43.

²³⁷ Öcalan, 1978/1984, s.43.

²³⁸ Öcalan, s.40.

²³⁹ Öcalan, s.42.

3000'lerde okyanus yüzeyinde yükselmeler olduğu bilimsel olarak tespit edilmektedir. Sümer döneminde Basra denizinin toprak düzlemine yakın seviyede oluşu bu yıllarda birçok taşmaya yol açmış, yerleşim yerlerini su basmıştır. Efsanenin böyle bir maddi zeminle ve zamanlamayla çakışması vardır. Bu durum, Sümer yerleşim yerlerinin giderek kuzeye taşınmalarının da bir nedenidir. Bu taşmanın nedenlerinin tanrıların insanları lanetlemelerine bağlanması kadar, artan nüfusa bir tepki olarak mitolojiye taşınmaları da olasıdır. Bir cezalandırma eylemi olarak ideolojik kılıf giydirilmiş olmaktadır.²⁴⁰

Öcalan, Kuran'ı Kerim'de Fil Suresi'nde anlatılan fil hadisesinin ise aslında kabile güçlerinin at ve kılıçla savaşmalarının dinsel anlatımı olduğunu iddia etmektedir.²⁴¹

Adem ile Havva'nın cennetten kovulması ve Habil ile Kabil arasındaki ilk kardeş kavgasının ise günümüze kadar ulaşan ütopyalar olduğunu savunmaktadır.²⁴²

Kur'an-ı Kerim'de geçen olay ve durumların nazil olduğu dönemde yaşanan sınıf çatışmalarının şiirsel anlatımı olduğu tezine, Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru (1991/a) isimli kitabında şu ifadelerle yer vermektedir.

Şüphesiz o dönem toplumuna egemen olan doğa anlayışında birçok ilkel din anlayışları egemendir. Özellikle kabile totem anlayışları, ana ve ataerkil din anlayışlarını esas almaktadır. Genel bir ruhçuluk inancı her tür büyücülüğe gereken toplumsal zemini sunmakta, bilimsel doğa anlayışının çok uzağında yaşanmaktadır. Ama sınıflı toplum gelişip çıkar çatışmaları artınca, din ve mitolojideki bölünme de egemen ve sömürücü düzen lehine artar; yeni rahip sınıfı eski din anlayışlarını, özellikle büyücülüğü lanetler, günah ilan eder. Kendi eylemini ise sevap ve kutsallık olarak müjdeler. Şeytan ve Allah çatışmasının temelinde aslında böyle bir toplumsal bölünme temel rol oynamaktadır. Sümer mitolojileri bunu çok açık ortaya koymaktadırlar. Yanılsatma o dönem için kesindir, ama günümüzden baktığımızda, sınıf karakterli olduğu tartışmasızdır. Özellikle Adem ile Havva'nın cennetten kovulması sınıf ayrımının başlangıcının en temel mitolojik ifadesidir ve mitoloji anlatımı çarpıcı ve şiirseldir. Buraya alıntılanmayı gerekli bulmuyorum. Habil-Kabil çatışması tarım ve çobanlıkla uğraşanların kavgalarını yansıtmaktadır.²⁴³

Din olgusunu, üst yapı kurumu olarak gören indirgemeci din algısının doğal bir sonucu olarak, dini unsurların mitolojik olaylardan ve tarihsel materyalizm felsefesi çerçevesinde sınıf çatışmalarının bir sonucu olduğu tezini savunan Öcalan'a göre Kur'an-ı Kerim ideolojik kimlik düzeyinde gerçekleştirilen, Sümer mitolojisinin

²⁴⁰ Öcalan, s.43.

²⁴¹ Öcalan, 2003, s.118.

²⁴² Öcalan, 2001/a, s.22.

²⁴³ Öcalan, 1991/a, s.23.

üçüncü büyük versiyonu ve dönüşüm geçirmiş biçimi²⁴⁴, tarihin üçüncü büyük manifestosudur. Hz. Muhammed (sav)’in kendi dönemindeki Arap kabile ve aşiret toplumu hakkındaki gözlemleriyle Tevrat’ın -Ahdi Atik- bir kitabı ve İncil yorumunu birleştirmesinden kaynaklanan bu yapıt bir nevi Ortaçağ feodal toplumun ‘şartlar’ bildirgesidir.²⁴⁵

Dini söylem, Allah, peygamber, melek gibi kavramların dönemin siyasi literatürüdür.²⁴⁶ Dinlerde bulunan cennet, cehennem, sırat, mahşer, kurtarıcı bekleme, üstün ulus gibi kavramların Sümer ve Mısır rahip yaratımları olduğu savıyla, bu tür ütöpic hayalleri terk etmek gerektiğini ifade etmektedir.²⁴⁷

Öcalan’ın ölüm sonrası hayata ilişkin değerleri de diğer dini unsurlar gibi materyalist din algısı çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Geleneksel İslam anlayışına göre ‘Allah’ın emir ve yasaklarına uyarak, hasenat işleyenlerin gideceği vaad edilen cennet’ olgusunu, Öcalan’ın tezinde yine, Tanrısal düşünceleri birer yanılısma olarak gören Diyalektik Materyalizm felsefesi çerçevesinde açıklama gayreti içinde olduğunu görmekteyiz. “Ölümü bir türlü kabul etmeyen insanın cennet ve öbür dünya tasarımı da mutluluk içgüdüsünün hayal aleminde tatmin olmasıdır”²⁴⁸ diyen Öcalan “Cennet” kavramı ile ilgili olarak Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru isimli kitabında şu ifadelere yer vermektedir:

Kavram olarak cennet çok yönlü bir çözümlemeyi gerektirmektedir. Ama bunun özce halk için zor ve şiddet olaylarının pek olmadığı, insanın doğanın bir dostu ve parçası olarak yaşadığı, ilişkilerde genel bir eşitliğin hüküm sürdüğü neolitik çağlardaki dönemlerin zihinsel izdüşümü ve özlemiyle bağlantılı geliştirildiği inkar edilemez. Yeni yükselen efendi sınıf için ise, cennetin zorunlu çalışmadan kurtuldukları, emirlerine çok sayıda insanı hizmetçi olarak kullandıkları bir dünya, bir toplumsal farklılık anlamına geldiği de çok açıktır. Cennet, Sümer sınıflı toplumu yükselirken, altta kalanın hayal ettiğini, üste çıkanın ise çarpıcı olarak yaşadığını birleştiren bir kavram olarak doğuyor.²⁴⁹

Bu ifadelerin yanında yine ölüm sonrası hayata ilişkin olarak “Tarih içindeki gelişimine baktığımızda, Allah tapımıyla birliğe ve güce ulaşılacak istendiği çok açık

²⁴⁴ Öcalan, 2001/a, s.118.

²⁴⁵ Öcalan, 2001/a, s.149.

²⁴⁶ Öcalan, 2001/a, s.136.

²⁴⁷ Öcalan, 2001/a, s.234.

²⁴⁸ Öcalan, 1991/a, s.52.

²⁴⁹ Öcalan, 1991/a, s.39.

görülmektedir. Öyle sevgili kulun cennete gitmesi gibi kavramları işin fantezi kısmıdır, edebi kısmıdır.”²⁵⁰ ifadeleri ile din olgusunun özünde bir iktidar mücadelesinin araçsal ögesi olduğu saptamasında bulunmaktadır.

Öcalan, sınıf çatışmaları yaşayan toplumda, üst sınıf efendilerinin doğaüstü tasavvuru olarak betimlediği “cennet” kavramından hareketle “cennetten çıkarılma/kovulma” kavramını da sınıf çatışmaları tezi çerçevesinde çözümlediğini iddia etmektedir. Aynı kitapta ele aldığı bu hususu şu ifadelerle aktarmaktadır:

Tüm kutsal kitaplarda yer alan “Cennetten kovulma” Sümer sınıflı toplumundaki ayrışmalarla yakından bağlantılıdır. Bu bir yandan ayrışan üst sınıfın kendini eskiden soy birliği halindeki akranlarından koparışını, diğer yandan hizmetçi kullar durumuna düşen kesimin üst sınıf etkinliğinden kalın perdelerle düşürülüşünü ifade etmektedir. “Günah meyvesi” kavramı, saraylarındaki sofrada kendilerine artık yer olamayacağı gerçeğine karşı suçlayıcı bir iddia olarak, bir başka ideolojik saldırıyla bağlantılıdır. Yani kendileri gibi ve kendilerinin yaşadıkları cennet gibi yerlerde hizmetçi insana yer olamaz. Bu kavram, üst sınıfın kendi sınıf farkının gerekçesini tüm uygarlık tarihi boyunca kırmızı bir çizgi, kalın bir perde ve yıkılmaz bir duvar gibi örmesini yansıtmakta ve temsil etmektedir.²⁵¹

Camiler ve benzeri ibadethanelerin bilim sanat merkezleri rolünü oynayabileceğini belirten Öcalan’ın, dini ibadetlerle ilgili görüşleri de yine indirgemeci din yorumu kapsamında değerlendirilebilir. Öcalan’a göre namaz ilk drama oyunlarının daha sonraki biçimidir ve genel anlamda bir tiyatro olarak kabul edilebilir. Orucun, namazın, kurbanın, bayramların kaynağı araştırıldığında ise halkların önemli mevsimsel zamanlarda yaptıkları gösteriler daha sonra ihtiyaçlara göre dönüşmüş biçimleri olduğunun görüleceği ifade edilerek, tüm ibadet uygulamalarının çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğini tavsiye etmektedir.²⁵²

Demokratik Özgürlük Manifestosu isimli kitabında ise camilerle, halk meclisleri adı altında yerel örgütsel mekanizmalarının benzerliklerini bulma arayışında olduğu gözlemlenmektedir. Namaz, oruç, zekat gibi ibadet ritüellerinin ise

²⁵⁰ Öcalan, 1991/a, s.103.

²⁵¹ Öcalan, 1991/a, s.42.

²⁵² Öcalan, Abdullah, *Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması I*, İstanbul, Mem Yayıncılık, 2001/a, s.234.

kişilikleri güçlendirmeyi hedefleyen eğitim faaliyetleri kapsamında olduğunu belirtmektedir.²⁵³

Örgütün dine ve İslamiyet'e bakışının daha net anlaşılabilmesi için sömürge kuramları ekseninde şekillenen bakış açısının ortaya konulması gerekmektedir.

3.1.5. Sömürgeciliğin Ajan Kurumu Teziyle Dinin Ötekileştirilmesi

PKK'nın Marksist-Leninist ideoloji çerçevesinde ve bilimsel sosyalizm perspektifi ile İslamiyet'e yaklaşım tarzının temelinde Manifesto'da belirtilen sömürgecilik konusu temel bakış açısı olarak görülebilir. Bu durum Manifesto'da "Burjuva ideolojilerinin uyuşturucu etkisinden bin kat daha uyuşturucu olan İslamcılık, halklar için, Arap hâkimiyetine uyduluk ve milli geçmişlerini inkâr anlamına geliyordu..." şeklindeki sözlerle ifade edilmektedir.²⁵⁴ Bu ifadeler Marks'ın *Din Afyondur* sözüne telmih oluşturması açısından örgütün kuruluş sürecindeki İslamiyet algısını göstermektedir.

PKK'nın, dinin ve özelde İslamiyet'in, Kürt ulus inşa sürecinin önünde önemli bir engel olduğu yönündeki düşüncesi, örgütün kuruluş sürecinde genel bir kanaat olarak görülmüştür. Bu kanaatin oluşmasının temelinde dini ve feodal yapıyı ilkel üst yapı kurumu olarak gören örgütsel algı yatmaktadır. Bu algıya göre:

Kürdistan'da hala dinsel, aşiretsel, kabilesel düşünce ve bağlılıklar uluslaşma önünde engel olmakta ve yeni sosyal güçlerin rollerini yeterince oynayamamalarına yol açmaktadır. Bundan da öteye üst yapıya egemen olan yabancı ideoloji ve politikaya karşı Kürdistan toplumsal yapısını temsil etme durumunda olan güçlerin kendi ideoloji ve politikalarını evrimci bir tarzda geliştirememeleri ve devrimci yöntemi de bir türlü kavrayıp uygulamaya geçirememeleri nedeniyle bu alanda olumsuzluklar alabildiğine yaygın bir durum arz etmektedir.²⁵⁵

Üstyapı kurumlarının, sosyalizmin ve buna bağlı devrimsel değişimin gerçekleşmesi önünde engel oluşturması, örgüt açısından ciddi bir toplumsal sorun olarak görülmüştür. Örgütün kuruluş sürecinde bu konuya "Kürdistan'da yürürlükte

²⁵³ Öcalan, Abdullah, *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*, Köln: Weşanen Serxwebun Yayınları, 1978/1984, s.103.

²⁵⁴ Öcalan, 1978/1984, s.4-5.

²⁵⁵ Anonim, *Kürdistan Ulusal Kurtuluş Problemi ve Çözüm Yolu, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi-Program Taslağı*, Köln, Weşanen Serxwebun Yayınları, 1982, s.14-15.

olan ideoloji ve politika, tüm üst yapı çağla, halkların bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm doğrultusundaki gelişimiyle, dünyanın sosyalizm yanlısı tüm güçleriyle tam bir çelişki halindedir.” şeklindeki ifadelerle değinilmiştir.²⁵⁶

Ayrıca Lenin’in *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı* çerçevesinde teorik temelleri atılan ve buna paralel olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan ulusal bağımsızlık hareketleri ile özdeşleştirme yapılmıştır. Bu çerçevede Manifesto²⁵⁷, da şu ifadelere yer verilmiştir;

Kürdistan devriminin Ortadoğu’daki yeri ve önemini, Vietnam devriminin Çin Hindi’ndeki yeri ve önemine benzetebiliriz. ... Kürdistan Devrimi, Ekim devrimi ile başlayan ve ulusal kurtuluş hareketleriyle gittikçe güçlenen Dünya Proletarya Devriminin bir parçasıdır.

PKK bu ekseninde sömürgecilik ile ilgili pratik örneklemeler üzerinde yoğunlaşmakta ve Şark bölgeleri açısından bu konuyu değerlendirirken bölge halkının sömürgeleştirilmesinde etken faktörleri sıralamaktadır. Bu faktörlerin başında toplumsal ise İslamiyet gelmektedir. Marksist-Leninist ekseninde komünal bir yapının toplumsal tabanda oluşmasının önünde engel olarak görülen bu faktörler Manifesto’da Kürtlerin içine yerleştirilmiş birer Truva Atı olarak nitelendirilmektedir.²⁵⁸ Bu konuda İslamiyet’in Kürtler arasında yayılma sürecine ilişkin Manifesto’da (1978-1984) yer alan şu ifadeler konu açısından önem taşımaktadır;

Köleci dönemde hiç olmazsa ideolojik olarak milli kalabilen ve bir milli direnme ideolojisi görevini gören “Zerdüş” dininin ortadan kaldırılmasıyla, Kürtler, manevi alanda da yabancıların işgaline uğradı. İslamlık, Kürdün beyninde ve yüreğinde milli inkârı hazırlayan ve kaleyi içten fethetme rolü oynayan bir “Truva Atı” gibidir. Düşünce ve duygu alanında günümüze kadar etkisini duyuran İslamlık, Kürdistan’ı her işgal edenin elinde aynı rolü oynamıştır. Mezhepleri ve tarikatlarıyla yerli ve yabancı feodallerin elinde sömürüyü gizleme, ümmetçiliği geliştirme, milli değerleri unutturma aracı haline gelen İslamlık, Ortaçağdan günümüze kadar Kürtlerde milli direnme ruhunu öldüren en büyük ideolojik araçtır.²⁵⁹

Yine Manifesto’da yer verilen “İslamlık, Ortaçağdan günümüze kadar Kürtlerde milli-direnme ruhunu öldüren en büyük ideolojik araçtır.”²⁶⁰ ve “milli bilinç yerine ümmet bilincini aşıl原因 Müslümanlık dini, bölündüğü mezhepler

²⁵⁶ Anonim, s.15.

²⁵⁷ Öcalan, 1978/1984, s.116.

²⁵⁸ Öcalan, 1978/1984, s.23.

²⁵⁹ Öcalan, 1978/1984, s.23.

²⁶⁰ Öcalan, 1978/1984, s.33.

aracılığıyla Kürt halkını derinden parçalamıştır.”²⁶¹ ifadeleriyle İslamiyet’in Kürt halkını parçalayan ajan kurum olduğu vurgusu yapılmıştır.

İslamiyet, Kürtlerde milli bilincin gelişmesinde önemli bir engel olarak ifade edilirken, feodal yapının bileşenleri olarak görülen beylik/mirlik, aşiretler ve İslamiyet’in kolektif bir işleve sahip olmasını sağlayan şeyh ve seyitlik ile ilgili olarak benzer şekilde şu ifadelere yer verilmiştir:

Feodal dönemde Kürtlerin tarihine İslamlık gibi sokulan başka bir “Truva Atı” da, hainleşen aşiret reisleri ve feodallerdir. Arap egemenliğinin temsilcileri olarak Arap ve Kürtlerden oluşturulan ve kendilerine “şeyh”, “seyit”, “mir”, “emir” gibi lakaplar takılan bu feodaller güruhu, Kürdistan tarihinde en hain kuşaklardan birini oluşturur. Kendilerini bin bir bağla Arap feodallerine bağlayan bu Kürdistan feodaller güruhu, Arap uşaklığını açık-seçik bir şeref payesi olarak benimserler. Kendi milliyetini inkâr ederken, Arapları kavmi necip, yani temiz kavim diye yüceltirler. Feodal dönemin başlangıcından günümüze dek Kürt halkının önünü tutan bu hâkim feodal tabaka, dış işgalcilerin gönüllü bir davetiyecisi rolünü oynayıp, milli yönden gelişmememizin en önemli sosyal nedenidir.²⁶²

İslamiyet’i, aşiretleri veya mirlikleri yukarıda belirtildiği üzere “Truva Atı”na benzeten örgüt, bu toplumsal olguları Sosyal Ajan olarak nitelendirmektedir. Sosyal ajan kavramından hâkim ulus burjuvazisi yararına toplumsal gelişmenin önünde engel haline gelen kişi, kurum, tabaka, sınıf kastedilmektedir.²⁶³ Bu sınıflar Kürtler içerisinde birinci bölümde ayrıntılarıyla ifade edilen şeyh, seyit, melle, bey, aşiret reisi vb. kesimlerdir.

Öcalan, Kürtler arasında İslamiyet’in egemenlikçi yönüyle hücrelere kadar sızdığını ve Kürtleri parçalamaya götürdüğünü, bu dirimin da Kürtleri ideolojik olarak dışarıya bağımlı hale getirdiğini ifade ederek²⁶⁴, dinleri, kurtarmak iddiasında oldukları insanlığı emperyalizme kurban eden ajan olduğunu Atina Özgür İnsan Savunması (2003) isimli yazısında şu ifadelerle aktarmaktadır:

300 yıllık Roma imparatorluğuna direnen yoksulların hareketi, Hıristiyanlık devlete yöneldiğinde yozlaşıp, engizisyona kadar gitmekten kurtulamamıştır. Zerdüşt’ten, Mani’ye, Nuh’tan, İbrahim ve Muhammet’e kadar çözüm araçları, Sümer rahip devletine doğru koştukça kurtarmak iddiasında oldukları insanlığı, aslanlara yedirmekten öteye gidememişlerdir.²⁶⁵

²⁶¹ Öcalan, 1978/1984, s.134.

²⁶² Öcalan, 1978/1984, s.24.

²⁶³ Öcalan, 1978/1984, s.25.

²⁶⁴ Öcalan, (2004/b), s.232.

²⁶⁵ Öcalan, 2003, s.90.

Genel olarak, etnik Kürt milliyetçiliğine göre, din Ortadoğu’da önce Araplar, ardından da Türklerin, İslam adına halkları tam bir cendereye alma hareketidir. Her türlü direnişi, başkaldırısı, karşı gelişi din sayesinde bastırmışlardır. Dıştan egemenlerin bu baskısı, etnisitenin içindeki yozlaşmalarla birleşince halkların düşürülüşü daha da derinleşir.²⁶⁶ Öcalan bu konuyla ilgili Sümer Rahip Devletinden Demokratik Halk Cumhuriyetine Doğru (1991) isimli kitabından şu düşüncelerine yer vermiştir:

Yaratılan İslam toplumunun esas formu, aşiret değil milliyettir. Kapitalizmde ise, onun daha sıkı bağlı ve bilinçli aşaması olarak ulustur. Nitekim başta Farslar ve Türkler olmak üzere milliyetleşmeler İslamiyet’le hız kazanmıştır. Özellikle iktidarda olan kesimlerin milliyet bağları bu süreçte hakim milliyet olgusunu da beraberinde getirmektedir. Arap, Fars ve Türk egemenlik dönemleri, kavimsel olarak üstünlük sağlamaya da katkıda bulunmuştur. Kürt hanedanların çok sınırlı olması, olanların da özellikle Arap dil ve kültürünü tercih etmeleri, Kürtlerin milliyet olarak gelişmelerinde olumlu yönden ziyade olumsuz rol oynamalarına yol açmıştır. Zaten Kürt hanedanlarından bu tip yönetim ilişkilerine girenlerin ilk yaptıkları şey, kendi dil ve kültür normlarını ya gizlemek ya da terk ederek hakim dil ve kültür formunu esas almak temelinde hareket etmek olmuştur. Özellikle Ortaçağda bu yönlü hareket neredeyse temel kural haline getirilmiştir. Eyyubi hanedanı Kürt kökenli olduğu halde, her şeyini Sünni Arap hakimiyetinin hizmetinde kullanmıştır.²⁶⁷

İslamiyet’in, tahakküm ile yayıldığını iddia eden Öcalan “...kılıca gerçekten çok sıkı sarılır. O zaman kılıcın rolüne bakalım; kılıç çekildi mi el-aman dilenir, herkes kılıcın korkusuyla imanı tanır... Kılıcın rolü vardır. İdeolojinin rolü vardır...” şeklindeki ifadeleriyle zorun gücüne vurgu yapmaktadır.²⁶⁸ Aynı paralelde Türklerin İslamiyet’i kabul edişlerinin dini nedenlerden çok siyasal amaçlı olduğunu ileri sürer.²⁶⁹ Ayrıca “Kürt halkının milli gelişmesine karşı İslamiyet adı altında yapılan saldırıların ve çokça gerçekleştirilen katliamların etkisinin göz ardı edilemeyeceğini” söylemektedir.²⁷⁰ Kürt toplumunun kendi doğasında ve doğal toplum özelliklerinden, kendi kültürel gerçeklerinden uzaklaşıp, feodal çağın kültürel etkisi ve feodal sınıflaşmayı yaşadıkları oranda özgür yaşamdan uzaklaştıkları inancı örgüt müntesiplerine dikte edilen hususların başında gelmektedir.²⁷¹

²⁶⁶ Kandil, s.69.

²⁶⁷ Öcalan, 1991/a, s.298.

²⁶⁸ Öcalan, 1991/a, s.73.

²⁶⁹ Öcalan, 2004/b, s.395.

²⁷⁰ Öcalan, 1991/a, s.11.

²⁷¹ Karayılan, s. 36.

Öcalan'a göre; İslam dini ve milliyetçiliği Araplar, Farslar ve Türkleri milliyet ve ulus olarak güçlendirip devletleştirirken, Kürtlerin asimilasyonunda ve ezilmelerinde temel rol oynamıştır.²⁷² İslamiyet ile birlikte Kürtlerde ümmetçilik anlayışı geliştirilerek, adeta mücadelesiz, boyun eğme anlayışı ve kendine ait olmama duygusu yerleştirilmiştir.²⁷³

Abdullah Öcalan'dan sonra PKK terör örgütünün sevk ve idaresini elinde bulunduran Murat Karayılan'a göre de, Öcalan'ın ifadeleri paralelinde, din olgusu "Hiç bir biçimde toplumsal özgürlüklere kendisini bağlı hissetmeyen, egemen sınıfın aile, kabile çıkarları temelinde ya da farklı çıkarları din kisvesi altında gizleyerek, sürekli dış güçlere dayanmayı esas alan, bir anlamda kendisini satan, ajan bir yapılmadır."²⁷⁴ Bu husus Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında şu şekilde yer bulmuştur:

Gerek Emeviler, gerekse de Abbasiler döneminde aslında din adı altında kendi siyasal egemenliğini kurumlaştırma mekanizması olarak, bu tür kurumların geliştirilme durumu söz konusudur. Bir tür ideolojik ajan diyebileceğimiz bu kesimler, toplumda Araplaşmanın geliştirilmesinde rol oynamışlardır. Toplumsal açıdan ise, milli ideolojiden kopmuş olan Kürtler için din yoluyla ideolojik açıdan dış güçlere bağlanmanın kalıcılaştırılması süreci geliştirilmiştir.²⁷⁵

Abdullah Öcalan'ın din tezinin tamamı incelendiğinde, din unsurunun mücadele edilmesi gereken bir ajan kurum olduğunu, dini özeldir İslamiyet'i kabul etmeme durumunun ise kutsandığını görmekteyiz. Din olgusunun karşısında etnik direnişi kutsayışını "Bir Halkı Savunmak" isimli kitabında şu ifadelerinden anlamaktayız:

İslami örtülü kültür her etnik toplulukta görüldüğü gibi Kürtlerde de epey kök salmıştır. Buna rağmen Güney Kürdistan'da yayılcı Arap aşiretleriyle –özellikle Şemmerlerle günümüze kadar devam eden- çatışmalar sürekli olmuştur. Dervişe Avdi Destanı bu çatışmaların destanıdır. Zerdeşti kökenlikte ısrar eden ve güçlü Kürt kültürel izleri taşıyan bir destandır.²⁷⁶

Abdullah Öcalan'ın İslamiyet'e karşı direnişi kutsarken, tezimizin ilerleyen bölümlerinde de üzerinde durulacağı üzere dini ve dini unsurları araçsallaştırma amacına yönelik olarak, Sünniliğe karşı Şialığı ve Kürt Aleviliği diye ifade ettiği

²⁷² Öcalan, 1991/a, s.245.

²⁷³ Karayılan, s. 36.

²⁷⁴ Karayılan, s. 72.

²⁷⁵ Karayılan, s. 34.

²⁷⁶ Öcalan, s.297.

inancı ön plana çıkarmıştır. Öcalan'a göre Sünni mezhep iktidar, otorite ve hegemonik güçlerin mezhebiyen, Alevilik ezilenlerin, direnişin mezhebi olmuştur. “Ezilen ve hakları verilmeyen halklar” propagandasını dini alanda da kullandığını görmekteyiz. “İslamiyet'te Sünni mezhep devletleşirken, Alevi mezhepleşmesinin aynı zamanda yoksulları, ezilen halk gruplarını temsil etmesi olgusunda yaşanır.”²⁷⁷ ifadelerini kullanan Öcalan Sumer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru isimli kitabında Sünnilik ve Alevilik ile ilgili şu görüşlere yer vermektedir:

İslam fetihleri, M.S 650 yıllarına geldiğimizde, Kürtlerin yerleşik olduğu coğrafyayı esas alarak fethetmişlerdir. Geniş tarım alanlarında ve şehir merkezlerinde hakimiyetini tam kurarken, dağlık alanda yabancıya karşı geleneksel direnişçilik devam etmiştir. İslamiyet'in kurucusu Muhammed'in cenazesi daha yerdeyken yaşadığı çelişki ve çatışmalar, Kerbela'da Hüseyin ve yakınlarının şahadetiyle yeni bir aşamaya varmıştır. Eski toplumun, Kureyş federasyonunun hakim kesimleri olan Emevilerin iktidarı ele geçirmeleri, yoksul kesim ve Araplar dışındaki diğer halklar üzerinde daha çok baskıya yol açmıştır. İran, eski güçlü uygarlık temelinde dayalı olarak, bu baskıya karşı İslam'ın Ehlibeyt (Muhammed ve Ali'nin yakınları ve çevresi) tarafında yer alarak, İslam'ı kendi koşullarına dönüştürmenin biçimi olan Şialık tarzında karşılık verir. Bu direniş, İslamiyet'in köklü ayrışması ve yerel koşullara göre dönüşmesinin ilk büyük örneğidir. Kürtlerde ise buna verilen karşılık, sınırlı bir sahada da olsa Alevilik biçiminde olmuştur. Ovalık ve kent merkezlerinde ise, iktidardaki Emevi sülalesinin İslamiyet yorumu olan Sünnilik egemen olmuştur.²⁷⁸

Kürt Aleviliğinin İslamiyet'le ilgisi en az olan bir yaklaşım olduğu, mezhep bile sayılamayacağı, Aleviliği çağdaştırıp bilimsel bir yoruma kavuşturmakla, aydınlanmada önemli bir rol oynayabileceği²⁷⁹ savıyla, “*din ve İslamiyet yoktur*” düşüncesini bütünüyle empoze edemesek bile en azından Sünniliğe karşı, etnik milliyetçilikle yoğrulmuş Alevilik kartını kullanabilirim” stratejisiyle hareket ettiğini görmekteyiz.

Önceki bölümlerde de değinildiği üzere, özellikle Mardin ve Batman bölgesinde halen takipçileri bulunan Yezidilik inancı da Öcalan'a göre İslamiyet'e iltihak etmeyi reddeden ve kutsanmayı hak eden Kürtlerin inancıdır. Din Sorununa Devrimci Yaklaşım isimli kitabında konuyla ilgili görüşlerine “Şeytanilik kavram olarak köleliği reddeden insan grupları için geliştirilmiştir. Ortadoğu kökenli bu kavram, sistemle bütünleşmeyen halk grupları için kullanılmaktadır. Bu yüzden tek

²⁷⁷ Öcalan, 2004/b, s.232.

²⁷⁸ Öcalan, 1991/a, s.289.

²⁷⁹ Öcalan, 1991/a, s.292.

tanrılı dinlere girmeyen Kürtlerin doğal yaşam geleneklerine bağlı kesimlerine ‘şeytana tapanlar’ denilmektedir.”²⁸⁰ şeklinde yer vermiştir.

Karayılan ise, Sünniliğe karşı Şialığı kutsayan Öcalan gibi düşünmeyip, hem Şialığa hem de Sünniliğe mesafe koymayı tercih etmiştir. Karayılan’a göre; “Şia ve Alevi mezhepleri, Kürdistan’ın dışındaki Şah’a veya Ayetullah’a bağlı olurken, Sünni kesimler ise, çeşitli tarikatlar yoluyla doğrudan halifelığe bağlanmış ve toplum ideolojik planda dışarıdan yönlendirilmiştir.”²⁸¹ Karayılan, mezheplerle birlikte tarikatları da sömürgecinin ajan kurumu olarak değerlendirmekte ve mücadele edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tarikatların Kürt nüfus üzerindeki kolektif aksiyon etkisinin, Kürtlere ait milli bir yorum tarzı geliştirememesinin sebebi olduğunu Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında şu ifadelerle yer vermiştir:

Gelişen birçok Kürt isyanında dini motif ön plandadır. Ulusal karakter ve mücadele formundan önce, din formu temel bayrak konumundadır. Bu durum karşısında savaştığı Osmanlı halifeliği ile köklü bir karşıtlık değil, daha çok Osmanlı sistemi içerisinde bir girişim olmasına yol açmaktadır. Osmanlılar da bu durumdan yararlanmış, halifeye isyan etmenin dine isyan etmek olduğu propagandasını yayarak halk desteğini azaltmayı hedeflemiştir. Kendine ait milli bir ideolojik doğrultusu olmadığı için, direnişler katı, keskin hatlarla Osmanlı sistemiyle arasına mesafe koyamamıştır. Bunun temel nedeni Kürtlerin İslamiyet karşısında yorumsuz kalması ve doğal toplumun oluşturduğu zihniyetle İslamiyet’i sentezleyerek, kendine ait bir milli yorum tarzını geliştirememesidir. Özellikle Nakşibendî tarikatının Kürtler üzerinde geliştirdiği etkinliğin derin olması bunda oldukça etkili rol oynamıştır.²⁸²

Kendileri devlete dayanarak güç olmak isterken, devlet de bunları mücadelemize karşı kullanmaktadır. Yine emperyal güçler de bugün Ortadoğu’ya egemen olma politikalarında bu tarikatı, işbirlikçiliği geliştirme ve yayılma aracı olarak tehlikeli bir biçimde kullanmaktadır.²⁸³

PKK sömürgecinin ajan kurumu olduğu teziyle, din ile sadece ideolojik düzlemde mücadele etmemiş, dini kimliği olan kişilere yönelik de pratik eylemselliğe yönelmişlerdir. Din Sorununa Devrimci Yaklaşım kitabında Öcalan’ın din adamlarıyla ilgili olarak “Onların temel görevi İslamiyet’in yüceliğini, Allah’ın yolu olduğunu her gün tekrarlasalar da, sosyal gerçekliğe ve milli gerçekliğe muazzam bir şovenist dayatmadır. Tarih bunun engin çabalarıyla doludur.

²⁸⁰ Öcalan, s.127.

²⁸¹ Karayılan, s. 35.

²⁸² Karayılan, s.47.

²⁸³ Karayılan, s.50.

Kürtlerdeki din adamlarının da görevi bundan öteye değildir.”²⁸⁴ şeklindeki ifadeleri üzerine bölgedeki din adamları PKK terör örgütünün hedefi konumuna gelmiş ve 1992–1996 yılları arasında bölgedeki (41) din görevlisi PKK tarafından öldürülmüştür.

PKK güdümünde faaliyet gösteren ait www.hezenparastin.com isimli internet sitesinde, 22 Haziran 2010'da; "Hakkari'de yaşayan Kürt halkının dini duygularını ve yoksulluğunu istismar ederek çocukları ajanlaştırma ve Türkleştirme faaliyetleri yürüttüğü" bahanesiyle hedef gösterilen Aziz TAN isimli imam, 23 Ağustos'ta görevli olduğu Hacı Sait Camii'ne sabah namazını kıldırmak amacıyla gittiği esnada kimliği belirlenemeyen şahıslarca öldürülmüştür.

3.1.6. PKK'nın Marksist-Leninist Çizgideki İslamiyet Algısının Kürtler Üzerine Yansımaları

Kürtlerin tarihi, coğrafi, kültürel ve siyasi geçmişi İslamiyet'in toplumsal bir zemine oturmasına ve burada köklü bir yer edinmesine imkân sağlamıştır. Bu durum karşısında mirlikler ve aşiretlerde dâhil olmak üzere Kürtler, İslamiyet'i meşruiyet aracı olarak görmüşlerdir. Kürtlerin din algısı ekseninde İslamiyet'in bir çeşit meşruiyet kaynağı olması, bu sosyal olguya yönelen tehditlere veya baskılara karşı toplumsal tabanda tepkilerin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum özellikle PKK örneğinde kendisini daha net bir şekilde göstermiştir. PKK'nın kuruluş ve gelişim sürecinde Marksist-Leninist çizgide İslamiyet'e bakışı ve dini öteleyen yaklaşımı, toplumsal tabanda örgütün, ateist veya komünist gibi sosyal dokuya yabancı ve tehdit olarak görülen tanımlamalarla algılanmasına zemin oluşturmuştur.²⁸⁵

Toplumsal yapı, PKK'yı kuruluş sürecinde bir gençlik ve talebe hareketi olarak görmekle birlikte, bu hareketin 1978 yılından itibaren başlayan propagandalarına karşı örgüte belirli bir süre sıcak yaklaşmamıştır.²⁸⁶ Bu durum karşısında PKK, kısa vadede gençlik kesimlerini kendi saflarına çekmeyi ilk hedef olarak görmekle

²⁸⁴ Öcalan, s.53.

²⁸⁵ Mehmet Yılmaz, "Kürt Meselesi ve Terör: Sivil Çözüm Arayışı-1", *Zaman Gazetesi*, 09.08.2005

²⁸⁶ İmset, 1992, s.8-13.

birlikte, geniş halk kesimlerini uzun vadede hareketin içerisine dâhil etmeyi amaçlamıştır.²⁸⁷

Gençlik kesimlerinin dinamizmini örgütsel pratiğe aktarmayı amaçlayan PKK, bu alanda 1980 öncesi önemli adımlar atmıştır. Geniş halk kesimleri ise bu durum karşısında edilgen konumunu sürdürmüştür. Bölge halkı, PKK'nın sol-etnik temelde yürüttüğü faaliyetleri bilişsel olarak anlamının ötesinde, daha çok yaşanan gelişmeleri kararsızlıkla izlemekte, din ve İslamiyet algısı ekseninde olayları değerlendirebilecek bir bilince sahip bulunmamaktadır.²⁸⁸ Bu alanda sadece örgütün "din düşmanı" olduğu imajı bilinçaltına yerleşen bir imgelemdir.

Gençlik kesimlerini örgütsel faaliyetlere kanalize etme amacının birçok nedeni bulunmakla birlikte bu nedenler arasında, Kürt gençlerinin bölge halkının kültürel kodlarında yer alan Aşiret (Feodal Yapı), İslamiyet ve diğer kültürel değerler ekseninde kesin bir kişilik ve kimlik inşa süreci yaşamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. PKK böylelikle birkaç kuşak sonrasında bölge halkının Kürt kimliğini örgüt stratejileri ekseninde algılamasını ve bu algının diğer tutunum öğelerini bastırmasını amaçlamıştır. Bu durum bir yandan örgüte varlık alanı oluşturulmasının zeminini hazırlarken bir yandan da diğer kültürel ve manevi algıların ikincil konuma geriletmesinde önemli bir sosyal taban sağlayacaktır.²⁸⁹

Bölge genelinde 1980 öncesi PKK'nın yanı sıra, Kürt etnik milliyetçiliğine ve sol temele dayanan çok sayıda örgütlenme, dernek ve hareket bulunmaktadır.²⁹⁰ Bu oluşumların sürdürdüğü faaliyetler her ne kadar Kürtlerin siyasi ve sosyal tercihlerinde geniş bir taban oluşturmamış olsa da, ilerleyen dönemde PKK'nın zemin bulabileceği bir kesimin altyapısını oluşturmuştur.²⁹¹

PKK'nın 1984 sonrası dönemde eylemsel sürece geçiş yapması ile beraber, toplumsal yapının uzun yıllar yaşayacağı sosyo-psikolojik ve politik bunalım süreci

²⁸⁷ Öcalan, 1993/a, s. 239-264.

²⁸⁸ Metiner, 125-178.

²⁸⁹ Öcalan, 1993/a.

²⁹⁰ Öcalan, 2007/a, s.170-171.

²⁹¹ Burhan Semiz, "PKK'da Değişen Ne?", Süleyman Özeren ve Murat Sever (Der.), Terörizm Paradoksu ve Türkiye, Ankara, Karınca Yayınları, 2011.

başlamıştır. Toplum bir yandan örgütün kendilerine yönelen eylemleri ile sürekli sarsıntı yaşarken, bir yandan da bölgedeki güvenlik güçlerinin yanlış tutum ve davranışları karşısında derin bir travma yaşamıştır.²⁹² Bu travma toplumda dikotomik bir psiko-sosyal davranış modelini oluşturmuştur.²⁹³ Toplum, PKK'yı dini, ailevi, kültürel değerlere karşı olması ve halka yönelik şiddet hareketlerini yürütmesi sebebiyle tasvip etmemekle birlikte, silahlı gücün ve zorun rolü ile edilgen konumunu sürdürmüştür.

Bölge halkı PKK'nın İslamiyet algısının kendi değerlerine ters olduğunu bilmekle birlikte bu alanda kendisini temsil edebilecek, dini alanda yön gösterebilecek, aidiyet tanımlamasını sağlayabilecek ve PKK'ya karşı sosyal ve siyasal bir güç olabilecek oluşumların -belirli bölgeler ve iller dışında- eksikliğini yaşamıştır. Bu durum beraberinde dini kimliğin belirleyiciliğinin ve toplumun bu çerçevede PKK'ya bakışının zayıflamasına kapı aralamıştır. Ancak gerek örgütün kuruluş sürecinde gerekse ilerleyen dönemlerde toplumun önemli bir kesiminin İslami hassasiyetinin devam etmesi PKK'ya karşı içsel bir tepkinin devamlılığını sağlamıştır.²⁹⁴ PKK'nın kurulduğu yıllarda bölgede yaşayan ve siyasal hareketliliğin İslami kanadına yakın çizgide bulunan Metiner, PKK'nın İslamiyet'e bakışını, bunun yansımalarını ve bu dönemde toplumun hassasiyetlerini şu ifadelerle açıklamaktadır:

İddiam odur ki, PKK o dönemde (kuruluş yılları) sosyalist-ateist bir ideolojik hatta yürümemiş, Kürtlerin dini inançları ve değerleriyle doğrudan hesaplaşan bir siyaset izlememiş olsaydı, hiç kuşkusuz çok daha geniş bir kitleyle buluşma imkânına sahip olurdu. Şayet o dönemde bizler, Kürt kültürel ve demokratik talepleri karşısında işin başında daha duyarlı ve doğru bir siyaset izlemiş olsaydık, pek çok Kürt gencinin sosyalist-ateist olmasının önüne geçebilir ve bölgenin tek hâkim gücü olabilirdik. Çünkü Kürtler tarihleri boyunca ne dinlerinden ne de milliyetlerinden vazgeçmişlerdir.²⁹⁵

Metiner'in bu tespitleri bölge halkının İslami duyarlılığının gücünü ve potansiyelini ifade ederken, bu potansiyelin PKK karşısında systemsiz olduğu gerçekliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Metiner, 1980 öncesi dönemde Apocular'ın

²⁹² Aygan, s. 57.

²⁹³ UTSAM, *Güneydoğu Anadolu'da Terörü Besleyen Sorunlar: Hakkâri, Yüksekova ve Van Örneği*, Ankara, UTSAM Yayınları, 2010.

²⁹⁴ Nevzat Çiçek, *Puşi ve Sarık, İslam Kürt Sorununu Çözer mi?*, İstanbul, Hayy Kitapçılık, 2008.

²⁹⁵ Metiner, 2004, s.71-72.

toplumsal tabanda önemsenmediğini belirtmekte ancak ilerleyen dönemlerde her alanda güç kazanmaya başladıklarını ifade etmektedir.²⁹⁶

Kürtler, PKK'nın İslamiyet'e karşı tutunduğu tavır ve yaklaşımı benimsememekle birlikte temsiliyet ve aidiyet noktalarında yaşadıkları sorunlar sebebiyle etnik söylemlere zaman içerisinde aşına olmaya ve belirli ölçüde kabul etmeye başlamışlardır. Bu durum "ateist veya komünist" olarak görülen PKK'nın zamanla dini alanda var olan zayıf noktasını, etnik söylemlerle doldurmasına imkân sağlamıştır.²⁹⁷ Ancak bu durum PKK'nın çok yönlü bir Kürt hareketi olmasına yetebilecek nitelik ve niceliğe ulaşamamıştır.²⁹⁸

Bununla birlikte PKK'nın ideolojisi Marksizm-Leninizm'in yanı sıra, komünizmin ikinci bir versiyonu olan Maoculuğu da içermektedir. Hatta 1970'lerin sonunda PKK'yı Dev-Genç, Dev-Yol gibi diğer sol örgütlerden ayıran en önemli farkın, söz konusu Maocu etken olduğu söylenebilir.

Maoculuk, devleti silah yoluyla yıkmayı hedefleyen klasik Marksizm-Leninizm'e bir de "gerilla savaşı", "etnik milliyetçilik" ve "köylü devrimi" kavramlarını ekleyen bir formüldür. Maoculuğun doğrultusunda bir halk ayaklanması stratejisi izlemeyi amaçlayan PKK'nın haklarını savunduğunu iddia ettiği Kürt halkının desteğini alması gerekmektedir. Ancak özellikle din konusunda toplumla yaşanan kırılma ve ateist çizgide gittikçe derinleşen fay hattı sebebiyle istenilen düzeyde toplumsal tabana ulaşamaması ve Kürtlerin örgüte karşı Hizbullah İlim-Menzil gibi farklı oluşumlara yönelim göstermesi, 1990'lı yıllarda Öcalan'ın İslamiyet ve din konusundaki klasik bakış açısı ve söylemlerini yeniden gözden geçirmesine ve bu alana önem verilmesine sebebiyet vermiştir.²⁹⁹

²⁹⁶ Metiner, s.70.

²⁹⁷ Oliver Roy, "Kimliğin Yeniden Oluşumu Neden Dinsel Bir Tabanda Gerçekleşir?", Terörle Yüzleşme, *Birikim Dergisi*, S.150, 2001 Ekim, s.91-96.

²⁹⁸ Yıldız Ramazanoğlu, "Kürtleri Kim Temsil Edebilir?", *Zaman Gazetesi*, 22.11.2009, Mehmet Yakup Yılmaz, "Kürtleri Sadece DTP Temsil Etmiyor", *Hürriyet Gazetesi*, 9.12.2009.

²⁹⁹ İmset, 1992.

3.2. Öcalan'ın Dine İnkarcı Yaklaşımından İslami Değerler Odaklı Yaklaşımına Evrimi ve Nedenleri / Dini Araçsallaştırma Dönemi

PKK hareketinin ortaya çıkmasıyla birlikte bölgede inanç algılarının önemi yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Zira toplumsal algılarla örgütsel algıların derin bir çatışma yaşadığının anlaşılması dinin bölgedeki işlevsel gücünün farkına varılmasını sağlamıştır. Örgütün tutunum ögesi olan Marksist ideolojinin din ile yaşadığı çatışmanın örgüte yansması, 1990 sonrası dönemde PKK'nın çözümsüzlüğe girmesine yol açmıştır. Bu durum karşısında örgütün kurucusu olan Öcalan'ın din konusunda strateji değişikliğine gitmesi, dinin yeni dönemde araçsallaştırılmasını ve söylemsel boyutta örgütsel amaçlara kanalize edilmesinin nedeni olarak görülebilir. Dini ve İslamiyet'i üstyapı kurumu olarak gören Öcalan yeni stratejisinde dini araçsal bir öge olarak değerlendirmiştir. Bu anlamda PKK'nın dine yaklaşımını üstyapı kurumundan araçsallığa doğru bir evrimleşme olarak ifade etmek mümkündür.

PKK'nın 1990 sonrası dönemde yukarıda belirtilen iç ve dış faktörlere bağlı olarak İslamiyet'e yaklaşımında yaşanan değişimin sınırlarını belirleyen Öcalan, bu durumu *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım* adı altında yeni bir stratejiyle hayata geçirmeye çalışmıştır. Cephe faaliyetleri ekseninde din konusunu yeni bir bakış açısıyla pratiğe aktarmaya çalışan Öcalan (1991), bu stratejisini ortaya koyarken öncelikle dinlerin ortaya çıkışı ve sınıf çatışması konusunu ele almıştır. Bu çerçevede dine bakışını revize eden Öcalan, daha ılımlı ifadelerle İslamiyet'e yaklaşırken, Türklerin tarih boyunca İslamiyet üzerinden Kürtlere ve diğer halklara yönelik sömürge politikası sürdürdüğünü belirtmiştir.³⁰⁰ Bu açıdan doğrudan dini öteleyen yaklaşım yerine, dinin sosyal işlevini ve kolektif gücünü göz önünde bulundurmaktadır. Ancak Öcalan yeni dönemde din alanında ortaya koyduğu söylemlerinde diyalektik ve tarihsel materyalist felsefeyi özü itibarıyla korumakta, ilahi bir gücü ve yaratıcıyı sosyolojik bir vaka olarak görmeye devam etmektedir.

Ortadoğu'da 1970'li yıllardan itibaren hızla yükselen İslami hareketler, ilk pratiğini ve devrimsel yansımalarını İran İslam Devrimi ile hayata geçirmiştir. Bu

³⁰⁰ Öcalan, 1991, s.67-93.

durum İslamiyet'in Ortadoğu coğrafyasındaki önemini yeniden gün yüzüne çıkarırken dinin istismar edilerek radikal gruplar tarafından ideolojik bir argüman olarak kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç içerisinde Şark bölgelerinde İslami söylemlerle ortaya çıkan ve 1990'lı yıllara gelindiğinde örgütlü bir hareket haline gelen Hizbullah, toplumsal zeminde güç kazanmaya başlamıştır.³⁰¹

Öcalan, dışsal ve içsel faktörlerin Şark bölgelerinde İslamiyet'i yükselen bir değer haline getirdiğini 1990'lı yılların başlarından itibaren anlamaya başlamıştır. Bununla birlikte Öcalan, Hizbullah hareketinin bölgedeki gücünün gün geçtikçe artması karşısında, örgütün din konusundaki tutumunu değiştirme ve revize etme ihtiyacı hissetmiştir.³⁰²

PKK'nın din konusunda klasik yaklaşımını değiştirmesinin altında bazı ulusal ve uluslararası sebeplerin yattığını görmekteyiz. Uluslar arası faktörlerin başında 1945-1990 yılları arasında NATO ve Varşova Paktı ekseninde yaşanan Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet Rusya'nın dağılması, Marksist-Leninist ideolojiyi temel paradigma olarak gören örgütlenmelerin büyük bir hayal kırıklığı yaşamalarının olduğu söylenebilir. Marksist-Leninist temelde kurulan PKK için bu durum benzer etkileri göstermiştir. PKK, ideolojik argümanlarının küresel ölçekte başarısızlığa uğraması karşısında etnik söylemlerini ön plana çıkartmıştır. Marksist söylemleri ise örgütsel yapıda muhafaza etmeye çalışan PKK, toplumsal tabanda bu yaklaşımını değiştirmeye başlamıştır. Özellikle İslamiyet ile ilgili söylemler konusunda Öcalan, Marksist tutumundan uzaklaşarak yeni bir yaklaşım stratejisini hayata geçirmiştir.³⁰³

Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası özellikle Ortadoğu coğrafyası siyasi İslam'ın yükselişe geçtiği bir bölge haline gelmiştir. Mısır, Afganistan, Pakistan, İran ve diğer Ortadoğu ülkelerinde çok sayıda İslami akım ortaya çıkmıştır.³⁰⁴ Özellikle İran'da 1979 devriminin gerçekleşmesi İslami akımlar için pratik bir örneklem olarak

³⁰¹ Faik Bulut, *Kod Adı Hizbullah, Türkiye Hizbullah'ının Anatomisi*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, 1999

³⁰² Öcalan, 1991, s.93-121.

³⁰³ Semiz, 2011.

³⁰⁴ Nilüfer Göle, *Melez Desenter, İslam ve Modernlik Üzerine*, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s.27-28.

algılanmıştır. İran İslam devrimi yöntemsel açıdan Ortadoğu coğrafyasındaki İslami akımları büyük ölçüde etkilemiş ve rejim ihraç eden bir merkez haline gelmiştir.³⁰⁵

Türkiye’de Hizbullah örgütlenmesi yöntemsel açıdan İran’ı kendisine önemli bir merkez olarak görmüştür. Hizbullah, İran’da yaşanan İslam devrimini Türkiye’de gerçekleştirmeyi amaçlarken, Öcalan bu devrimi, din konusundaki stratejisi ve yaklaşımında önemli bir örnek olarak değerlendirmiştir.³⁰⁶ Devrimin İslamiyet ile birleşebileceği düşüncesi Öcalan’ın kurguladığı yeni din stratejisinde bir söylem haline gelmiştir. Bu konuda Öcalan’ın (1993) şu ifadeleri önem arz etmektedir:

Özellikle dinsel hareketlerle gerçekten düzen karşıtlarıyla dostluk uygundur. İran’a dayalı dinsel ideolojik hareketle bir dostluk yaklaşımı içinde bulunulabilir. Bunlar, radikal bir çizgide hareket edip, Batı yanlısı rejimleri devirmeyi amaçladığından, düşman olarak görülemezler. Özellikle kendi din politikamızı yaşama geçirirken, bunlarla bir yarış ve dayanışma içinde bulunmalıyız.³⁰⁷

1990’lı yıllarda, bölgede iyiden iyiye varlığını hissettiren Hizbullah terör örgütü ve alan kazanma mücadelesi içinde örgütün Hizbullah ile yaşadığı çekişme Abdullah Öcalan’ın dine yaklaşımını revize etmesine sebep olan en önemli gelişmedir. Öcalan, Hizbullah hareketinin şark bölgelerinde hızlı taban kazanmasının PKK’nın ortak taban potansiyelini erittiği tezi ve devletin özel savaş stratejisinin bir aygıtı olarak Hizbullah’ı PKK’ya karşı kullandığı düşüncesini harmanladığı paradigması doğrultusunda, bir taraftan Hizbullah’la mücadele stratejisini benimsemiş, diğer taraftan Hizbullah’ın taban kazanma taktiğinin hammaddesi olan *dini –İslamiyet’i- istismar* faaliyetlerinin işlevselliğini de göz ardı etmemiştir. Öcalan’ın temel paradigmasını değiştirmesine sebep olan Hizbullah gerçeğine bu anlamda değinmek faydalı olacaktır.

3.2.1. Hizbullah Terör Örgütünün Hızla Taban Kazanması ve Örgütün Özel Savaş Stratejisi Aygıtı Olarak Kullanıldığı Tezi

Kürtler, tarihi süreçte, İslamiyet’i sosyal yaşamın belirleyici gücü olarak görmüşlerdir. Bu durum Kürtlerin aidiyetlerinde İslamiyet’i vazgeçilemez bir öğe

³⁰⁵ Nazih Ayubi, *Arap Dünyasında Din ve Siyaset*, İstanbul, Cep Kitapları A.Ş, 1993, s.163-173.

³⁰⁶ Öcalan, 1991, s.108-109.

³⁰⁷ Öcalan, 1993, s.199.

haline getirmiştir. Üçüncü bölümde ayrıntılı şekilde ifade edilen bu husus, Kürtlerin birliktelik saiklerinin oluşmasındaki öncü faktörler arasında yer almaktadır.*

Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçiş sonrası yapılan seçimlerde İslami söylemlerin bölgede önemli bir potansiyele sahip olduğunun görülmesi, bölge halkının bu konudaki duyarlılığını gösteren bir diğer örnektir.³⁰⁸ Ayrıca bölgede yaşayan veya yaşamış olan din adamlarına gösterilen saygı ve teveccüh halkın din algısındaki güçlü yapısallığı göstermektedir. Ancak bölge halkının İslami hassasiyeti ve algı gücü, dini-itikadi bilgi noktasında görülmemektedir.³⁰⁹ Bu durum beraberinde bölge halkının din alanında rahatlıkla yönlendirilebilmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu boşluğun varlığı, belirli bir süreç içerisinde gerçekleştirilebilecek dini faaliyet, söylem ve tutumlarla toplumsal zeminin kaydırılabilmesine uygun bir alan oluşturmuştur.

Bu kapsamda değerlendirilebilecek yapılardan biri olan, Şark bölgelerinde 1980’li yıllarda kitap evlerinde başlayan ve zamanla genişleyen Hizbullah hareketi, 1990’lı yıllara geldiğinde İslami söylem ve argümanlarla toplumsal tabanda zemin oluşturmuştur.³¹⁰ Özellikle şehir merkezlerinde güçlü bir örgütsel yapıya kavuşan Hizbullah, bu alanda PKK karşısında önemli bir güç haline gelmiştir. 1990’lı yılların başlarından itibaren PKK ile fiziki çatışma sürecine giren Hizbullah, kısa süre içerisinde önemli bir güce ve alan hâkimiyetine kavuşmuştur.³¹¹ Örgütün lideri Hüseyin Velioğlu, PKK ile yaşanan çatışma sürecini önemli bir pratik olarak görmüş ilerde amaçlanan stratejilere ulaşmada bir basamak olarak değerlendirmiştir.³¹²

PKK’ya karşı gerek İslami hassasiyetin varlığı sebebiyle oluşan tepki, gerekse gerçekleşen saldırılar ve olaylar neticesinde zarar gören mütedeyyin Kürtler, Hizbullah’ın bölgede aktif olmaya başlamasıyla birlikte, bu cepheye karşı sempati duyamaya ve belirli ölçüde örgütün faaliyetleri içerisinde yer almaya başlamışlardır.

* Bkz. 3. Bölüm.

³⁰⁸ Erol Tuncer, *Osmanlıdan Günümüze Seçimler*, Ankara, TESAV Yayınları, 2002, s.183-212.

³⁰⁹ UTSAM, *Radikalleşme ve Din İstismarı Değerlendirme Raporu 1-2*, Ankara, UTSAM Yayınları, 2002.

³¹⁰ Bulut, s.42-73.

³¹¹ UTSAM, 2009.

³¹² UTSAM, 2009.

Bu durum örgütsel tabanını sürekli canlı ve geniş tutmak isteyen PKK için önemli bir tehdit haline gelmiştir.³¹³

Öcalan, Hizbullah'ın dini öğeleri kullanarak hızla taban kazandığı sosyolojik gerçeğini göz ardı etmemiş, bununla birlikte bölgede tekelleşme yolunda ciddi bir tehdit haline gelen Hizbullah örgütlenmesi hakkında devlet tarafından özel savaş konseptinde ortaya çıkartıldığı tezini kullanmıştır.³¹⁴ Öcalan (1991) bu konudaki temel yaklaşımını şu ifadelerle özetlemektedir:

Hizbullah [...] Tarihi olarak milli inkara götüren egemen İslamcılığın olumsuz yönleriyle yabancı egemen sınıflara uşaklık, işbirlikçilik eden Kürt egemen sınıflarının çıkarlarının sarsılmasıyla, Türk milliyetçiliğinin veya bunu maskeleyen komünizm maskeli sosyal-şovenizmin etkisini gittikçe yitirip yeni bir ideolojik saldırı silahı olarak tarikatçılığı, mezhepçiliği kullanma düşüncesiyle ortaya çıkarmak istediği, PKK'ye oldukça karşı ve vurucu temelde örgütlediği, silahlandığı, Kürdistan'daki o eski dayanaklarına, işbirlikçilerine sosyal taban işlevi gördürmek istediği yeni bir oluşumdur.³¹⁵

Öcalan bu ifadelerle Hizbullah'ı tanımlarken, bir yandan da bu harekete katılan kesimleri eleştirmektedir. Bu eleştirilerin başında çocukların Hizbullah tarafından ön saflara sürüldüğü yönündeki ifadeleridir. Öcalan bu konuda katil olarak kullanılanların çoğunun çocuk olduğunu, beyinlerinin yıkandığını, cennetle müjdelenerek ceplerine para konulduğunu belirterek Hizbullah'ın çocuk istismarı yaptığını ifade etmektedir.³¹⁶ Ancak Öcalan'ın bu söylemleri ile PKK örneklemini arasında mukayese yapıldığında PKK'nın da aynı dönemlerde ve ilerleyen süreçte çocukları gerek kırsalda gerekse şehirlerde sistemli ve organize bir şekilde kullandığı ve bu faaliyetlerine devam ettiği bilinmektedir. Bu durum Öcalan'ın söylem-eylem çizgisinde önemli bir taktiksel hamle olarak dikkat çekmektedir.³¹⁷

Öcalan Hizbullah'ın ortaya çıkışında Türkiye'nin özel savaş stratejisinin rolünün olduğunu ve bu stratejide İslamiyet'e önemli bir misyon yüklediğini vurgulamaktadır. Bu stratejinin, istihbarat örgütleri, din adamları, tarikatlar ve yerli işbirlikçileri ile organize edildiğini ifade eden Öcalan, Hizbullah'ın bu sürecin pratik bir yansıması olduğunu düşünmektedir.

³¹³ Abdullah Öcalan, "Önderliğin Perspektifleri Politik Rapor", *Komünar Dergisi*, S.36, 2008, s.11-32.

³¹⁴ Öcalan, 1991, s.93-120.

³¹⁵ Öcalan, 1991, s.94.

³¹⁶ Öcalan, 1991, s.105.

³¹⁷ Öcalan, 2007/a, s.189.

PKK, Hizbullah'ın Şark bölgelerinde aktif faaliyet yürütmesi karşısında önemli bir travma yaşamıştır. Öcalan, bu açıdan bölgede güçlenen İslami akımların, cemaatlerin, tarikatların veya Hizbullah gibi radikal örgütlenmelerin tamamını devlet eliyle şekillendirildiği yaklaşımını sürekli ön plana çıkartarak örgütün geçmişten gelen din ve İslamiyet ile yaşadığı uyumsuz amaçları ve bu konudaki önemli boşluğu yansıtma yaparak kapatmaya çalışmaktadır.

PKK bu tehdidi aşabilmek için Hizbullah ile yoğun bir çatışma süreci içerisine girmiş, karşılıklı çatışmalar neticesinde bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. Her iki örgütün toplumsal tabanlarının kesişmesi beraberinde toplumu kazanabilmek için yeni stratejilerin ve araçsal imgelerin geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.³¹⁸

Öcalan, Kürtlerin İslami duyarlılığının radikalleşmesi halinde örgüt için önemli bir tehdit haline geldiğini somut bir örnekle (Hizbullah örneği) görmesi sebebiyle, toplumun bu hassasiyetine karşı daha fazla karşı durulamayacağını, klasik yaklaşımın değişmesinin bir gereklilik olduğunu değerlendirmiştir.³¹⁹ Öcalan yaşanan gelişmeler karşısında, örgütün din alanındaki stratejisini yeniden dizayn etmeyi ve bu alanda örgütlenme faaliyetlerine geçmeyi hedeflemiştir.

Hatta İsa Altsoy'un kaleme aldığı eserinde, PKK'nın, bölge halkı üzerindeki etkinliğini tekrar sağlamak amacıyla dini değerleri ön planda tutan bir örgütlenmeye gittiği, bu amaçla din adamları yetiştirme projesini uygulamaya koyan örgütün, Mısır El Ezher Üniversitesi'ne dini eğitim almak üzere 200 PKK sempatzanı gönderdiğini ifade etmektedir.³²⁰

Yukarıda belirtilen sebepler neticesinde, Öcalan 1990 sonrası din ve İslamiyet konusunda klasik yaklaşımı terk ederek üst yapı kurumundan araçsallığa dönüşen bir stratejinin zeminini hazırlamıştır.

³¹⁸ Öcalan, 1991, s.112-113.

³¹⁹ Nevzat Çiçek, "Kürt İslamında Yer Altı Dönemi Bitti", *Nokta Dergisi*, S.2, 2006 Kasım, s.10-16.

³²⁰ Emin Demirel, *Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmaları*, İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005, s. 6.

3.2.2. Öcalan'ın İslamiyet'i Araçsallaştırma Stratejisi Doğrultusunda Revize Ettiği Din Söylemi

PKK, 1990'lı yılların başlarından itibaren en önemli değişimini örgütsel söylem ve ideolojilerinde yaşamıştır. Bu durum özellikle İslamiyet veya din konusunda yaşadığı strateji değişikliği ile kendisini göstermiştir. Her ne kadar örgüt içi yapıda din algısı ve dine yaklaşım konusunda önemli ve dikkate değer bir değişim gerçekleşmemiş olsa da, örgütün topluma yönelen söylemlerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır.

Ancak bu değişim örgütün ve Öcalan'ın (1991) İslam inancının temel değerlerine bakış açısından ziyade bu konuda devletin ve bölgede güçlü bir toplumsal tabana sahip olan İslami akımların eleştirisi üzerine inşa edilmiştir.

Öcalan'ın bu konu ile ilgili ifadelerinin temelinde iki önemli yaklaşım stratejisi bulunmaktadır. Bunların birincisi; Türkiye Cumhuriyeti'nin ve bölgede faaliyet sürdüren tarikat, cemaat veya Hizbullah yapılanmasının eleştirilmesi ve PKK'nın İslamiyet'in özünü, devrimsel yönünü temsil ettiği yönündeki söylemlerle toplumsal tabana mesaj iletimi, ikincisi ise bu mesaj iletimi ile oluşturulmak istenen İslamiyet'i örgütsel perspektif ile araçsallaştırma zemininin şekillendirilmesidir.

PKK'nın İslamiyet ve din konusundaki strateji değişimini bu iki yaklaşım ile şekillendirmek isteyen Öcalan, din konusunda örgütün geçmişteki pratiğini tamamen değiştirmek yerine dini araçsallaştırabilecek söylemleri kullanmaktadır. Bu anlamda İslamiyet'i düşman konseptinden çıkartarak bir yandan toplumsal tabana mesaj vermekte, bir yandan da örgütsel yapıya İslamiyet'in yeni dönemde araçsal bir öge olabileceğini göstermektedir. Öcalan (1991), bu perspektif ile toplumsal tabana şu mesajı vermektedir:

En büyük anti-emperyalizm, en büyük anti-siyonizm, PKK'nın yönlendirdiği harekettir. Bu çok açık. Her gün savaşıyoruz, onlarca savaşımız kahramanca direnerek şehit düşüyor. Bu anlamda İslamiyet'i de savunan PKK'dir. İslamiyet'i, İslam halklarının düşmanlarına karşı savunan PKK'dir. ...PKK her zamankinden daha fazla İslamın devrimci özüne, adalet ve eşitlik çağrıştıran yönlerine herhangi bir

tarikattan, mezhepten daha fazla bağlıdır. ... Her ne kadar İslami sözcükleri kullanmıyorsa da özü böyle olan bir harekettir. Derin bir dinsel hoşgörüyü sahiptir.³²¹

Öcalan bu ifadeleri ile toplumsal tabana “*biz din/İslam düşmanı değiliz*”, “*İslam’ın öz yapısını temsil ediyoruz*” mesajı vermektedir. Ancak Öcalan bu ifadelerin içerisinde hiçbir şekilde İslamiyet’in itikadi, mezhepsel, sosyal ve uhrevi yönünü söylemlerine eklememiştir. Daha çok örgütsel amaçlar ekseninde araçsal öğeler haline getirilebilecek; eşitlik, devrim, kardeşlik veya evrensellik-enternasyonallik gibi ifadeleri tercih etmiştir.³²² Bu durum kuruluş sürecinde doğrudan doğruya üstyapı kurumu veya sömürgeciliğin ajan kurumu olarak görülen dinin ve İslamiyet’in yeni dönemde araçsal öge haline getirilebileceğinin önemli bir işareti olarak görülebilir.

Öcalan’ın (1991) yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde örgütsel tabana verdiği mesajlar ve başta Hizbullah olmak üzere bölgede aktif faaliyet yürüten tarikat, cemaat veya dini akımlara karşı uygulanacak strateji konusunda ortaya koyduğu tespit ve ifadeler şu şekildedir:

İslam adı altındaki bütün o sahte kurumları, tarikatları, gerici imamları, benzeri kuruluşları tasfiye edip, bunun yerine halkımızın -İran Devrimi’nde görüldüğü gibi- anti-emperyalist, anti-kapitalist İslami duygularını, moral değerlerini, eşitlik anlayışını, adalet anlayışını İslam’ın doğru yorumu, doğru değerlendirmesi ve doğru sahiplenilmesi biçiminde halka götürmek, bu temelde halkı bilinçlendirmek, kaba materyalist yaklaşımı aşarak bilimsel sosyalizmin kendi halk gerçeğimize başarıyla uygulanmasını bilmek gerekir.³²³

Öcalan’ın belirttiği çerçevede örgüte hedef olarak gösterdiği ve din konusundaki temel stratejiyi belirten yaklaşımın, “*din temelinde kitle bağlarını geliştirmek, kitlelerin aslında önemli oranda isyana hizmet edebilecek, adaleti işletebilecek, zulme ve eşitsizliğe karşı mücadelede küçümsenmeyecek başkaldırı olanaklarını ortaya çıkarmak*”³²⁴ olduğu ifade edilebilir.

Dini kitlesel tabanda bir manivela olarak kullanmayı hedefleyen Öcalan (1991), İslamiyet’i bu anlamda araçsal bir öge olarak nasıl kullanılacağıının yol haritasını şu ifadeleriyle özetlemektedir:

³²¹ Öcalan, 1991, s.118.

³²² Öcalan, 1991, s.118-120.

³²³ Öcalan, 1991, s.118-119.

³²⁴ Öcalan, 1991, s.120.

Ulusal kurtuluş hareketimizi, İslami ölçülerle vurgulayacak olursak, bu anlamda İslam'ın başlangıçtaki devrimci özelliklerini olduğu gibi günümüzün koşullarına uygulayarak, azimde, kararlılıkta, eşitlik ölçülerinde ondan yararlanmaya, düşkünlüğe karşı olan özelliklerini dikkate almaya, kullanmaya özen gösterir.³²⁵

Öcalan bu hedefleri örgütsel yapıya eklemeye çalışırken bir yandan da klasik sol eğilimlerin Türkiye'de dini öteleyen tutumlarını, inkârcı yorumlarını hiçbir şekilde örgütsel söylem haline getirilmemesini vurgulamaktadır.³²⁶ Öcalan, ayrıca değişen din söylemi çerçevesinde Türkiye'deki sosyalistlere yönelik bu anlamda eleştirel bir dil kullanmayı da ihmal etmemiştir. Ona göre Türkiye'de ilk sosyalizm tartışmalarının yapıldığı dönemde dine küfürle işe başlanmıştır. Dine küfürle işe girilmesiyle birlikte, dine bağlı ezici bir halk çoğunluğu daha baştan sosyalizme karşı şartlanmışlardır. Sosyalistler, “*tanrı tanımaz, aile tanımaz*” biçiminde damgalanmışlardır. Böylece halkların kurtuluş ideolojisi olması gereken sosyalizm bu yaklaşım yüzünden, halkların aleyhinde işleyen, onların özgürlük mücadelesinin önünde engel teşkil eden bir konuma gelmiştir.³²⁷

Öcalan 1990 sonrasında yaptığı çözümlenelerde örgüt pratiği ile İslamiyet'in ortaya çıkış süreci arasında özdeşleştirmeler yaparak, din konusundaki söylem değişikliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu anlamda Öcalan'ın şu ifadeleri önem taşımaktadır:

Bu koşullarda aklıma yurt dışına çıkmak geldi. Baktık ülkede kalsak en fazla bir ay, ya da iki ay yaşayabiliriz ve sonunda da boğulurduk. Bazen yurt dışına çıkışımız, Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretine benziyor diyorum. O zaman Muhammet oldukça sıkıştırılmıştı, eğer bir gece daha kalsaydı boğulacaktı. Bizimki de tamamen böyleydi.³²⁸

Aynı yakınlaşma çabalarını 1992 yılında verdiği iki farklı söyleşide de görebiliriz. Kasım ayında Mehmet Ali BİRAND ile gerçekleştirdiği röportajda BİRAND'ın "PKK'da din unsuru var mı?" sorusuna "Yurt dışına çıkışımızın anlamını ben zaman zaman Peygamber'in Mekke'deki sıkışmış durumuna benzetirim." şeklinde cevapladığı ve Suriye'ye gidişini kendisinin hicreti olarak belirttiği görülmektedir.

³²⁵ Öcalan, 1991, s.122.

³²⁶ Öcalan, 1991, s.122.

³²⁷ Abdullah Öcalan, *PKK 4. Kongresine Sunulan Politik Rapor*, İstanbul, Zağros Yayınları, 1993/b, s. 12.

³²⁸ Önderlik Çözümleneleri, “Bizim Kalkışımız Halkların Dostluğudur”, *Serxwebun Dergisi*, S.93, 26.03.1990.

Aralık ayında Yalçın KÜÇÜK ile yaptığı röportajda, PKK ile İslamiyet'i özdeşleştirmeye çalıştığı şu ifadeleri dikkat çekicidir:

Ben bazen PKK'nın çıkışıyla İslamiyet'i karşılaştırıyorum... Muhammed'in tarihsel koşullar içerisindeki büyük devrimsel değerini anlamamak doğru değildir. Çölün güçsüzlüğünden o gücü ortaya çıkartmasını inceleyin, PKK ile epey benzer yanları olduğunu göreceksiniz. Peygamber gibi konuşmak, peygamber gibi hitap etmek, nazarımda çok değerlidir. Kaldı ki Peygamber'ce olmak niye kötü olsun?³²⁹

Öcalan bu karşılaştırmanın yanı sıra, Nasıl Savaşmalı, Halk Savaşı ve Ordulaşması Üzerine (1994) isimli kitabında, Hz. Muhammed (sav) ve İslam tarihinde yaşanan savaşlarla ilgili şu ifadelerinde aynı sempatik görünme çabaları görülebilir:

Hangi komutan Muhammed'in Bedir Savaşı'nı inceledi. Tarihteki Bedir Savaşı'nı iyi öğrenmelisiniz. Bedir Savaşı, Muhammed'in ilk acemi gerilla savaşıdır. Bu üç yüz veya daha az kişiyle verilen bir savaştır. İslam'ın amatör gerillaları üç yüz kişi civarındadır. Diğerleri de Kureyş gücüdür. Onların gücü de üç bin kişi, yani bire on kadardır. Savaş nasıl sonuçlandı? Muhammed yanlıları kazandı. Üç bin kişiyi darmadağın ettiler. Üstelik teknik üstünlük Kureyş ordusunda idi. Muhammed'in ordusunun elinde ciddi bir kılıç bile olduğunu sanmıyorum. Yani çok donanımsızdı, amatördü, ama kazandı. Yani o ciddi bir savaştır, küçümsemeyelim.³³⁰

Öcalan bir diğer söyleminde de İslamiyet'i en doğru şekilde kendilerinin temsil ettiğini ve bu anlamda örgütün İslamiyet'in doğuş süreci ile benzeştiğini şu ifadelerle açıklamaktadır:

Halkımız bugüne kadar kötülerin eliyle, din adına dinle oynuyordu, siyaset adına siyasetle oynuyordu. Onların aldatmacalarıyla halk ölüm uykusuna dalmıştı. Şimdi biz uyandırıyoruz. Tıpkı İslamiyet'in kalkışı gibi, biz de o dönemde ki gibi yapıyoruz. Muhammed nasıl yapmışsa bizde öyle yapıyoruz. Aynıyız. En doğru Müslümanlık yüzde yüz bizim yaptığımızdır. Ben, bizden dürüst Müslüman yoktur, bizim siyasetimizden daha doğru siyaset yoktur diyorum. Hak da budur, adalet de budur, insanlık da, demokrasi de, sosyalizm de her şey budur. İman bu şeyler üzerinde yükselir. Eğer bunların üzerinde imanımız oluşursa yürürüz. Eğer insan bu temelde yürürse, dünyada gelse durduramaz.³³¹

Öcalan gerek stratejik açıdan gerekse söylemsel açıdan din ve İslamiyet konusunda 1990 sonrasında hassasiyetini belirtmektedir. Bu çerçevede toplumsal gerçeklerin göz önünde bulundurulması gerekliliğini³³² belirten Öcalan, azami

³²⁹ Abdullah Öcalan ve Yalçın Küçük, *Kürt Bahçesinde Sözleşti*, İstanbul, Başak Yayınları, 1993, s.47.

³³⁰ Öcalan, 1994, s.49.

³³¹ Önderlik Çözümlenmeleri, "Parti Önderliği'nin 2. Ulusal Konferans Konuşmaları Konferans Açılış Konuşması", *Serxwebun Dergisi*, S.95, 1990 Mayıs.

³³² Öcalan, 1991, s.119.

derecede kitleleşebilmek için bu hassasiyete dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bütün bunlarla birlikte Öcalan, her ne kadar din alanında yeni bir söylem geliştirse de, bilinçaltındaki materyalist dünya görüşü hemen her fırsatta kendini belli etmektedir. Örneğin Atina Özgür İnsan Savunması (2003) isimli yazısında kendisini Peygamberlerle kıyasladığı şu ifadeler materyalist dünya görüşünü ele vermektedir.

İsa çarmıha gerildiğinde etrafındakiler sadece ağlayabildi. Muhammet öldüğünde cesedi üzerinde üç gün iktidar tartışması yapıldı. Lenin öldüğünde kimse kendini öldürmedi. Ama tutuklanmam ve sonra teslim edilmem üzerine, Kürt halkının evlatları, oğul ve kızlarının yüzlerce kendini cayır cayır yakarken acaba ne demek istiyorlardı? Kendini bomba yapıp patlatanlar neye öfkeliydiler? Hangi gerçekler onlara bunu yaptırıyordu?³³³

Abdullah Öcalan dini söylem değişikliği çerçevesinde, dinin kendisinin bir sömürü aracı olduğu söylemini terk ederek yeni dönemde Türklerin İslamiyet üzerinden Kürtleri sömürgeleştirdiği yönündeki ifadeleri kullanmaya başlamıştır.

İslamiyet'in, feodal yapıların güçlenmesine önemli bir katkı sunduğunu belirten Öcalan, bu durumun, Türklerin, Anadolu'ya girmeye başladığı dönemden itibaren sürdürdüğü yayılcı politikalarının önemli bir meşruiyet kaynağı olduğunu belirtmektedir. Öcalan özellikle İslamiyet'in savaş ganimetlerini yardımlaşma ve ihtiyacın giderilmesi yönünde kullanılmasına ilişkin öğretilerinin zamanla yozlaştırılarak hanedanlıkların, hükümdarlıkların tesis edilmesi için kullanıldığını ifade etmektedir.³³⁴ Bu düşüncesini özellikle Türklerin Anadolu'da istila ve ganimet peşinde koştukları yönündeki söylemleriyle birleştirmiştir. Öcalan (1991) bu söylemlerine zemin oluşturan argümanlarını şu ifadelerle açıklamaktadır:

10. yüzyıla doğru geldiğimizde, Orta Asya kapılarındaki İslamlık, başlangıçtaki ilerici-devrimci özünü önemli oranda yitirmiş, bunun yerine hanedanlar, sultanlar ve meliklerin elinde ganimet yoluyla değerlerin gaspına imkan veren katı bir tutuculuğa dönüşmeye başlamış, hızla feodalleşmek isteyenlerin, hızla ganimet ve güç toplamak isteyenlerin elinde ideolojik bir silah haline gelmiştir.³³⁵

³³³ Öcalan, 2003, s.49.

³³⁴ Öcalan, 1991, s.33.

³³⁵ Öcalan, 1991, s.35.

Bu düşüncelerle Öcalan “Türklerin; İslamın kılıcını ellerine aldılar mı, onun ideolojik saf yorumunu da yüzlerine maske olarak geçirdiler mi, bir yayılma imkânı bulduklarını” ifade etmektedir.³³⁶

Öcalan yukarıda belirtilen ifadeleri ile İslamiyet’i zamanla sömürgeciliğe ve feodalizme kapı aralayan bir din olarak tasvir etmiştir. Bu yaklaşımı ile Öcalan, İslamiyet’e karşı tutumunun genel çerçevesini çizerken, yeni dönemdeki stratejisine temel oluşturacak söylemlerini de şekillendirmeyi amaçlamıştır. Öcalan’ın İslamiyet ile ilgili yeni yaklaşımının merkezinde, Türklerin İslamiyet üzerinden bir istila politikası sürdürdüğü söylemidir.³³⁷ Öcalan İslamiyet ile ilgili daha önceki dönemde kullandığı ifadelerde doğrudan doğruya İslam’ın kendisini hedef alırken, yeni dönemde ise İslamiyet’i doğrudan hedef olarak görmek yerine Türklerin, İslamiyet üzerinden sömürgeleştirme politikalarını sürdürdüğü tezi ile hedef değiştirmektedir. Bu değişim ile Öcalan, bir yandan toplumun din ve İslam algısı ile çatışmamayı, bir yandan da asli düşman olarak gördüğü Türkiye Devletini bu alanda “*dini istismar eden yapı*” olarak takdim etmeyi amaçlamıştır.³³⁸

Öcalan’ın 1990 sonrasında din ve İslamiyet konusunda ortaya koyduğu stratejinin önemli bileşenlerinden bir diğeri de, İslamiyet’in inanç, ibadet ve dini sembollerinin araçsallaştırılması ile ilgilidir. Öcalan bu konudaki stratejisini³³⁹ şu ifadelerle açıklamaktadır:

Özellikle önümüzdeki dönemde cami politikamızı tamamen yaratıcı bir tarzda gözden geçirmek ve camileri bir propaganda merkezi olarak görmek gerekiyor. Bu konuda dinin de bazı ayet ve hadisleri vardır. Bunları ayıklayıp bize göre hutbelere işleyip ve hatta gerekirse cami ihtilallerini yapmak son derece mümkündür. Girilir içine önceden hazırlanmış hutbeler okunur ve “din yolu da Allah yolu da budur” deyip kitle faşist sömürgeciliğin üzerine yürütülür.

İnanç, ibadet ve İslami sembollerinin araçsallaştırılmasının yanında Kürtlerin hassasiyet gösterdiği tarikat, cemaat ve çeşitli dini akımlara ilişkin örgütün

³³⁶ Öcalan, 1991, s.36.

³³⁷ Öcalan, 1991, s.35-49.

³³⁸ Öcalan, 1991, s.38.

³³⁹ Önderlik Çözümlenmeleri, 8 Mayıs 1990.

İslamiyet’i araçsal bir öge olarak kullanması gerektiği düşüncesini³⁴⁰ ortaya koyan Öcalan, bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır;

Dinin antiemperyalist, anti-sömürgeci bir temelde ve halkın tarihi geleneklerine uygun mücadele aracı olarak kullanılmasına önyak olmak gerekir... Gerekli örgütlenmeleri yapmalıyız, tarikatlara ve mezheplere ulaşmalıyız. Ustaca yakalayarak, bunları örgütleyerek büyük bir ulusal kurtuluşçu ve sınıfsal devrimci güç haline getirmeyi bilmeliyiz.³⁴¹ [...] Seyitler, pirlar, bilmem hocalar, hacılar, imamılar vardır. Bütün bunların doğru ele alınmasını Ulusal kurtuluşun hizmetine çekilmesini önemli kılan ve onlara böyle ulusal kurtuluşun çıkarları temelinde yaklaşmayı esas alan bir tutum içinde olmak, mümkünse örgütlenmeleri geliştirmek, yakıcı bir görev olarak ortaya çıkabilir.³⁴²

Öcalan’ın yukarıda belirtilen ifadeleri çerçevesinde PKK, 1990’lı yılların başlarından itibaren din alanında örgütlenme faaliyetlerine başlamıştır.

Dini alanda gerçekleştirilmesi planlanan örgütlenme faaliyetleri cephe faaliyetleri çatısı altında gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte dini alandaki örgütlenme ve yürütülen faaliyetler, legal ve illegal alanda, doğrudan veya dolaylı olarak PKK ile ilişkili olmakla birlikte, 2007 sonrası dönemde ise KCK ve DTK gibi çatı örgütlenmelere bağlı olarak varlığını sürdürmüştür. PKK’nın dine yaklaşımının pratik alanda anlaşılabilmesi için, bu alandaki örgütlenme faaliyetlerinin araştırılması gerekmektedir.

3.3. PKK’nın Dini Araçsallaştırma Faaliyetleri

PKK’nın, din konusunda klasik yaklaşım yerine, bu alanda örgütlenme ve araçsallaştırma faaliyetlerine geçişi, belirli aşamalar dâhilinde gerçekleşmiştir. Bu aşamaların oluşumuna zemin hazırlayan faktörlerin başında, Öcalan’ın yukarıda belirtilen görüş ve düşünceleri yatmaktadır. Ayrıca örgütün, Öcalan’ın görüşlerine bağlı olarak şekillenen stratejisi, 1990’lı yıllarda gerçekleşen toplantı ve konferanslara da yansımıştır. Bu toplantılarda alınan kararlar, din konusunda örgütlü bir sürece geçişin temelini oluşturmuştur.³⁴³

³⁴⁰ Abdullah Öcalan, “Kürdistan’da Türklük, İslamiyet ve Ulusal Kurtuluşçuluk”, *Serxwebun Dergisi*, S.100, 1990 Kasım, s.34-43.

³⁴¹ Abdullah Öcalan, *Kürdistan’da Kişilik Sorunu*, İstanbul, Melsa Yayınları, 1992/b, s.72.

³⁴² Öcalan, 1992 s.532-538.

³⁴³ Öcalan, 1993/b, s.203-205.

PKK'nın çekirdek kadrosunda ve yönetiminde bulunan örgüt üyelerinde materyalist temelde gelişen bir din anlayışı hâkim olsa da, Öcalan'ın, din alanında yapılması gereken açılımın bir mecburiyet olduğu yönündeki ifadeleri ve “Dini kullanın” talimatını vermesi, örgütün bu alanda faaliyet yürütmesine kapı aralamıştır.³⁴⁴ Öcalan'ın dinin ve İslamiyet'in örgütsel amaçlar perspektifinde araçsallaştırılması yönündeki telkinleri ve ifadeleri, PKK'nın kısa süre içerisinde bu alanda örgütlenmesine zemin hazırlamıştır. Bu hususla ilgili olarak Öcalan'ın şu ifadeleri konu açısından önem taşımaktadır:

Kürdistan'daki bütün dinsel mezhepsel gerçekliği kendi içinde ama Partinin önderliğinde örgütlemek ve onları ulusal kurtuluşun bir biçimi haline getirmek şarttır. Bu amaçla gerekirse tarikatlara da mezheplere de gireriz. Sadece müslümanlığı değil diğer dinsel görünüşleri de aynı biçimde ulusal etkinlik içine alabiliriz.³⁴⁵

Öcalan her ne kadar devletin dini istismar aracı olarak kullandığı yönünde çeşitli söylemlerde bulunuyor olsa da, bu ifadelerde geçen istismar aracı tanımlaması, bizzat örgüt tarafından gerçekleştirildiği ve taktiksel çerçevede kullanıldığı görülmektedir. Bu konu hakkında Öcalan'ın şu ifadeleri örnek teşkil edecek bir söylem olarak nitelendirilebilir:

Camilerden tatalım tekelere tarikatlara kadar. Bunlar günümüzde devletin kullanmak istediği biçimi almışlardır. Bunları yeniden ele alalım ve özellikle MİT'in denetiminden çıkarmak için yaratıcı bir yaklaşım gösterelim. Bazı cephe görevlilerini bu kurumlar içinde mutlaka örgütlememiz gerekiyor. Unutmayalım ki başlı başına bir örgütlenme olan cami teşkilatlanmasını ele geçirirsek büyük bir başarı olur. Cami teşkilatlanmasını ele geçirdiğimizde özellikle Cuma toplantılarında önceden hazırlanmış ulusal kurtuluşu esas alan konuşmaları hutbeleri geliştirdiğimizde birden bire camiler ayaklanma merkezleri haline gelebilir.³⁴⁶

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Öcalan bir yandan Devletin ve kurumlarının İslamiyet'i istismar ettiğini öne sürmekte, bir yandan da bu durum karşısında İslam olgusunun devletin elinden alınmasını ve örgütsel amaçlara kanalize edilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu söylemler örgütün dini ve İslamiyet'i araçsal bir öge olarak gördüğü tezini güçlendirmektedir.

Yukarıda belirtilen ifadeler, söylemler ve Öcalan'ın dinin kullanılması yönündeki talimatları sonrasında örgüt, dini alandaki faaliyetlerini sistemli hale

³⁴⁴ Celal Kazdağlı, “Kanlı Örgütün Son Umudu İslam”, *Aksiyon Dergisi*, S.35, 5 Ağustos 1995, s.23-26.

³⁴⁵ Önderlik Çözümlenmeleri, 8 Mayıs 1990.

³⁴⁶ Önderlik Çözümlenmeleri, 8 Mayıs 1990.

getirebilmek amacıyla bu dönemde yapılan toplantı veya konferanslarda çeşitli kararlar almıştır.³⁴⁷ Bu bağlamda, örgütün Dördüncü Kongresinde ve Şam'da 1990 Mayıs'ında yapılan İkinci Konferansında ilk defa dini konuları ele alan değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır.³⁴⁸ Dördüncü Kongrede alınan; Dini ve mezhepsel örgütlenmelere ağırlık verilmesi, bu amaçlara uygun teşkilatların oluşturulması kararı, İkinci Konferansta da ele alınarak geliştirilmiştir.³⁴⁹ Üç ana başlık altında toplanan kararlar şunlardır:³⁵⁰

1. Dinsel mezhepleri PKK çevresinde toplamak,
2. Aleviliği bir ulusal direniş motifi olarak ele alıp özgün bir yaklaşımla değerlendirmek. Alevileri bir direniş gücü olarak örgütlemek,
3. İmamlar Birliğini kurumlaştırmak; dini kurumlarda çalışmak ve bunları ulusal kurtuluş kurumları haline getirmek. Bu amaçla camileri ulusal propaganda merkezleri olarak siyasal amaçla kullanmak; hutbeleri propaganda amacıyla değerlendirmek.

Örgütün 1990 yılında aldığı bu kararlar ilerleyen dönemde oluşturulacak din örgütlenmesinin yol haritasını belirlemiştir. PKK, bu alandaki çalışmalarını cephe faaliyetinin bir bileşeni olarak değerlendirmiştir. Örgütün cephe faaliyetleri aynı zamanda PKK için bir yaşam ve gelişme alanı olarak görülebilir. Bu anlamda din örgütlenmesinin de aynı perspektifte değerlendirildiği ifade edilebilir.

3.3.1. PKK'nın İslami/Dini Alanda Örgütlenme Faaliyetleri

PKK, 1990'lı yılların başlarından itibaren din konusunda yaşadığı çözümsüzlüğü aşabilmek için öncelikle söylemsel değişimlere gitmiştir. Bu açıdan strateji değişimi yaşayan örgüt dini söylemlerindeki değişimle bu alanda örgütlenme faaliyetlerine geçişin ilk sinyallerini vermeye başlamıştır. Bu konuda PKK'nın -1990 yılında- Şark bölgelerinde dağıttığı bir bildirgede geçen şu ifadeler bu geçiş sürecine zemin hazırlayan örnek bir söylem olarak görülebilir:³⁵¹

³⁴⁷ Oktay Pirim ve Süha Örtülü, *PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü*, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2000, s.186.

³⁴⁸ Siverekli, s.133.

³⁴⁹ Demirel, s.374.

³⁵⁰ Öcalan, 1990 Kasım, s.34-43.

³⁵¹ Anonim, 1991, s.43.

İslam Dinini İstismar Eden, Emperyalizmin Uşağı T.C.'yi Tecrit ve Teşhir Edelim: Yeri-göğü, taşı toprağı, canlı ve cansız tüm varlıkları yoktan var eden, vardan da yok edecek olan, ay ve güneşin şavkıyla tüm karanlıkları aydınlatan, iyi ile kötüyü amelîne göre cezalandıran ya da mükâfatlandıran en son dinimiz olan Müslümanlığı yeryüzüne yaymak için Hz. Muhammed'i (S.A.V.) yaratan ve bugünde katliamcı, barbar, zulümkar faşist Türk egemenliğine karşı, Kürdistan halkının önderliğini yapmasını emrettiği Abdullah Öcalan'ı başımıza önder eden Yüce Allahımızdan dileriz ki, zalimlere ve kafirlere karşı, ezilen mazlum halkların, hak sahibi insanların başından, hak arayan böyle önderler eksik etmesin.”

Benzer şekilde başka bir bildiriye yer alan “Barbar Türk devletinin vahşetine son verip, bağımsız ve özgür bir Kürdistan kurmak için, PKK-ERNK-ARGK önderliğinde Kürdistan halkı cihada kalkmıştır... İnsanlık onuru ve namusu taşıyan her Müslüman'ın cihada kalkması farzdır.” şeklindeki ifadelerde konuya örnek teşkil edecek niteliktedir.³⁵² Örgütün bu ve benzeri ifadeleri dini alandaki örgütlenmeyi şekillendiren dinamikler olarak nitelendirilebilir.

PKK'nın dini alanda örgütlenme faaliyetleri, Öcalan'ın bu konuda yeni stratejisini ortaya koymasıyla birlikte şekillenme sürecine girmiştir. Bu çerçevede Öcalan'ın “Din Sorununa Devrimci Yaklaşım” isimli kitabının dini alandaki örgütlenme faaliyetleri için bir manifesto niteliği taşıdığı ifade edilebilir.³⁵³ Din Sorununa Devrimci Yaklaşım isimli kitabın din örgütlenmesine zemin hazırlayan teorik bir yönü olduğunu belirten Nabi Kırman bu durumu “Din Sorununa Devrimci Yaklaşım adlı broşürün yayınlanışını, Kürdistan Dindarlar Birliği'nin kuruluşu izledi.” şeklindeki ifadelerle açıklamaktadır.³⁵⁴

PKK, din ve İslamiyet konusundaki örgütlenme faaliyetlerini örgütün cephe yapılanması içerisinde şekillendirmiştir. Cephe yapılanmasının örgütlü boyutu olan ERNK, din örgütlenmesinin de hiyerarşik açıdan çatısı konumunda olmuştur. ERNK'nın cephe faaliyetleri içerisinde toplumsal tabanın hassasiyetlerini değerlendirmesi ve bu alanda örgütün lehinde stratejiler üretmesi neticesinde, din ve İslamiyet araçsal bir öge haline getirilmiş ve bu alanda örgütlü bir yapıya geçilmiştir.³⁵⁵ Bu bakımdan toplumun İslam algısı ve hassasiyeti ERNK'nın

³⁵² Anonim, 1991,s.43.

³⁵³ Öcalan, 1991, s.6.

³⁵⁴ Nabi Kırman, *Dine Devrimci Yaklaşım mı Kürt-İslam Sentezi mi?*, İstanbul, Varyos Yayınları, 1992, s.51.

³⁵⁵ İsmet İmset, *PKK, Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992)*, TDN Yayınları, İstanbul, 1993, s.83.

öncelikleri arasında yer almış, örgütün dine bakışını ve Marksist tutumunun mütedeyyin toplumsal kesimlere unutturacak stratejiler üretilmeye çalışılmıştır.³⁵⁶

ERNK çatısı altında şekillenen din örgütlenmesi, 4. Kongre ve 2. Konferans'ta alınan kararlardan sonra başlamıştır. Bu çerçevede örgüt, 1991 yılında *Kürdistan Yurtsever İmamlar Birliği* başlığı altında ilk örgütlenmesini gerçekleştirmiştir.³⁵⁷ Bu örgütlenme 1993 yılında yerini *Kürdistan İslami Hareketine (KİH) – Hareketa İslamiya Kürdistan (HİK)* bırakmıştır. Kürdistan İslami Hareketi (KİH) 1993 yılından 2004 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. 2004 yılından itibaren ise yurtdışı merkezli faaliyet gösteren "*Kürdistan İslam Toplumu-Civata İslamiya Kürdistan (CİK)*" örgütlenmesi kurulmuştur.

PKK'nın dini ve özellikle İslamiyet'i örgütlü bir şekilde amaçları çerçevesinde kullanma süreci, temel olarak yukarıda belirtilen üç örgütlenme ile şekillenmiştir. Bu üç temel örgütlenmenin yanı sıra 2007 sonrası dönemde KCK ve DTK yapılanmalarına ve örgütsel amaçlara bağlı olarak dini söylemler kullanan çeşitli dernekler kurulmuştur.

3.3.1.1. Kürdistan Yurtsever İmamlar Birliği

PKK'nın, 1990'lı yılların başından itibaren dini alanda açılım sürecine girmesiyle birlikte oluşturulan Kürdistan Yurtsever İmamlar Birliği (KYİB), örgütlenme açısından yeni ve öncü bir yapılanma olarak ortaya çıkmıştır. Hizbullah'ın 1990'lı yılların başlarından itibaren bölgede faaliyetlerini arttırması, PKK'yı din konusunda örgütlenme çalışmalarına kanalize etmiştir. Böylelikle ERNK kontrolünde, örgüte müzahir kesimlerden bazı din adamlarının, bir araya getirilmesiyle KYİB'in altyapısı oluşturulmuştur.³⁵⁸

Uzun bir dönem Kürt milliyetçiliğinin savunuculuğunu yapan ve bölgede saygı duyulan bir din adamı olan Melle Evdilaye Timoki, örgütün 1989 yılından itibaren dini söylemlerinde öne çıkartılan bir isim olmuştur.³⁵⁹ Timoki'nin manevi

³⁵⁶ İsmet İmset, 1993, s.180.

³⁵⁷ Siverekli, 2008, s.134.

³⁵⁸ İmset, 1993, s.184.

³⁵⁹ Siverekli, 2008, s.130-133.

lider olarak PKK'nın din örgütlenmesinde öne çıkartılmasının temelinde örgütün din adamlarına düşman olduğu yönündeki imajın ortadan kaldırılması yatmaktadır.³⁶⁰

Timoki'nin manevi lider olarak görüldüğü KYİB'in başına emekli müftü Abdurrahman Dürre getirilmiştir.³⁶¹ Abdurrahman Dürre'nin yanında 1993 yılında bir cinayet sonucu evinde öldürülen Melle Mehmedine Dome de etkin bir görev üstlenmiştir.³⁶² Her iki isimde görev yaptıkları bölgelerde etnik –Kürtçü- söylemleri ön plana çıkartan bir tutum içerisinde olmuşlardır. Özellikle Dürre'nin Kuran'ın Kürtçe yazılması ile ilgili çalışmaları ve çeşitli söylemleri örgütün bu ismi istediği profilde bir din adamı olarak görmesinde zemin oluşturmuştur.³⁶³

Bölge genelinde KYİB'in öncelikli amacı Kürtlük bilinci ve İslami bilincin örgüt perspektifi ile aynı potada birleştirilmesidir. Böylelikle bir yandan Marksist-Leninist ideoloji temelinde kurulan PKK'nın toplumsal tabandaki olumsuz imajının düzeltilmesi ve bu durumun aşılması ile birlikte mütedeyyin kesimlerin örgüte olan desteğinin artırılması amaçlanmıştır.³⁶⁴

KYİB, örgütün din alanında başlattığı açılım sürecinde kuruluş misyonunu tamamladıktan sonra faaliyetlerini daha teşkilatlı bir yapı olan Kürdistan İslami Hareketi'ne bırakmıştır. İmamlar Birliği yapılanması Kürdistan İslam Hareketi (KİH) çatısı altında bir yapı olarak faaliyetlerine devam etmiştir.³⁶⁵

3.3.1.2. Kürdistan İslami Hareketi

PKK'nın dini alanda örgütlenme faaliyetleri, KYİB'den sonra Kürdistan İslami Hareketi*'nin (KİH) kurulması ile devam etmiştir. KYİB'in ortaya çıkış ve faaliyete geçiş sürecinde bölgede yaşanan gelişmeler karşısında yeterli bir örgütlenmeye sahip olamaması, yeni bir örgütlenme altında daha sistemli ve örgütlü hareket etmeyi gerekli kılmıştır. KİH öncülü olan KYİB'in yönetici kadrosu

³⁶⁰ Öcalan, Nisan 1990, s.7-27; İmset, 1993, s.182.

³⁶¹ Siverekli, 2008, s.134.

³⁶² Siverekli, 2008, s.130.

³⁶³ Kazdağlı, 5 Ağustos 1995.

³⁶⁴ İmset, 1993, s.184.

³⁶⁵ Siverekli, 2008, 134.

* Hareketa İslamiya Kürdistane (HİK).

tarafından kurulmuştur. Abdurrahman Dürre'nin başında bulunduğu bu yapılanma ERNK'ya bağlı olarak faaliyetlerine başlamıştır.

KİH, Şark bölgelerinde daha köklü ve örgütlü bir hareket olabilmek için kendisine bir yol haritası çizmek amacıyla Kürdistan İslami Hareketi (Kuruluş Tüzüğü) adı altında bir doküman yayınlamıştır. Bu doküman, PKK'nın dini alanda örgütlenme faaliyetlerinin manifestosu olarak görülmüştür.³⁶⁶

KİH, kuruluş tüzüğünde örgütsel perspektifini "İslamiyet'in asr-ı saadetteki devrimci, dinamik, özgürlükçü, zulme ve sömürüye karşı mücadelecî özünün; ihlas, fedakârlık gibi prensip ve ahlaki kurallarının, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi ve bireylerine örnek ve rehber alınmasını sağlamaya çalışmaktadır." şeklindeki ifadelerle açıklamıştır.³⁶⁷

KİH'in kuruluş tüzüğü İslami söylemleri Kürt milliyetçiliği ile aynı potada birleştiren bir içeriğe sahip olmakla birlikte, PKK'nın sürdürdüğü faaliyetleri de açıkça savunan ve İslami sembolleri bu anlamda öne çıkaran bir yaklaşım tarzı benimsemiştir. Tüzükte yer alan "Hz. Muhammed (SAV) bugün hayatta olmuş olsalar, var güçleri ve tüm imkânlarıyla bu haklı davamızda bizi destekleyeceklerdi." şeklindeki ifadeler bu anlamda oldukça dikkat çekicidir.

KİH, söylemlerinin temelinde öncelikle Kürtlerin tarih boyunca sömürüldüğü tezi ile siyasi bakışını ortaya koymuştur. KİH'in tüzüğünde yer alan sömürge ifadeleri³⁶⁸ ile Öcalan'ın sömürgecilik tezi³⁶⁹ aynı perspektife sahip özdeş söylemlerdir. KİH Kürtlerin tarih boyunca sömürgeleştirilmesine karşı İslam Devriminin örnek alınarak direniş gösterilmesi gerektiğini savunmaktadır.³⁷⁰ Benzer şekilde Öcalan'da aynı düşünceyi savunarak, Kürtlerin İslami duyarlılıklarının bu yolla uyarılabileceği ve yurtsever bir toplum inşa süreci başlatılabileceği sonucuna ulaşmıştır.³⁷¹

³⁶⁶ Kürdistan İslami Hareketi Tüzüğü, Ocak-1994, y.y., t.y.

³⁶⁷ Kürdistan İslami Hareketi Tüzüğü, Ocak-1994, y.y., t.y.

³⁶⁸ Öcalan, 1994, s.12-32.

³⁶⁹ Öcalan, 1991, s.67-75.

³⁷⁰ Öcalan, 1994, s.64.

³⁷¹ Öcalan, Ağustos-Kasım 1990.

KİH tüzüğünde (1994), İslamiyet'in, örgütün yürüttüğü faaliyetleri teşvik eden bir nosyona sahip olduğu yönünde ifadelerin yer alması toplumsal meşruiyetin sağlanması amacını taşımaktadır. KİH tüzüğünde yer alan “İslamiyet başta olmak üzere tüm dinlerin temel amacı zulmü ortadan kaldırıp, yerine kardeşlik ve adaleti tesis etmektir. O halde İslamiyet'in her alanda bizimle beraber olduğunu, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesini her yönden desteklediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.” şeklindeki ifadeler konu hakkında örnek teşkil edecek bir içeriğe sahiptir.

KİH'in (1994) temel vizyonunu ortaya koyan bu ifadelerin yanında, Ulusal Kurtuluş Görevleri başlığı altında, toplumun İslam algısını örgütsel amaçlara kanalize etmeyi hedefleyen görevler şu başlıklar altında sıralanmıştır:

3.Madde: Düşmanın (Türkiye Cumhuriyeti) asırlardır dayandığı ve kullandığı İslam dininin kendi düzeninde yasak ve mahkûm olduğunu, Kemalizm'in bütün tarihiyle İslam'a düşman ve onu ortadan kaldırmak için bütün İslam düşmanlarıyla işbirliği içerisinde olduğunu ve laik T.C. rejiminin dinsizliğini teşhir etmek...

5.Madde: Kürt ulusal kurtuluş hareketine her tür maddi manevi desteğin sağlanmasına çalışmak...

6.Madde: Ulusal kurutuluş çizgisini savunan din âlimlerinin kazanılıp eğitilmesi, fiilen hareket içinde yer almaları ve bu yolla halkın ihtiyaçlarına cevap verilmesine çalışmak...

7.Madde: Halkı devrimci İslami temelde örgütleyerek Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin zafere ulaşmasını sağlamaya çalışmak. (83-85)

Yukarıda belirtilen maddeler, örgütlü ve sistemli bir şekilde mütedeyyin kesimleri, din âlimlerini ve İslami değerleri, Kürt Ulusal Kurtuluş hareketi olarak isimlendirilen PKK'ya ne şekilde kanalize edileceğinin yol haritasını sunmaktadır. Bu çerçevede KİH amaçsal olarak etnik temeli esas alan bir perspektife sahiptir.

KİH yönetimi, Şark bölgelerinde Kürt kökenli gençleri örgütsel faaliyetlere kanalize etmek amacıyla altı maddelik şu bildiriye³⁷² yayınlamıştır;

Kürt Müslüman Gençliği:

1. İslam'ın karakteristik özelliği olan “zulme başkaldırı” öğretisi hayata geçirilmelidir,
2. Düzene ve düzenin işbirlikçi kurumlarına itibar göstermemek,
3. Kemalist ideolojinin hayat damarı RP'ye, Kürt ve Kürdistan değerlerini peşkeş çekmemelidir.
4. Kürdistan toprağının Kürt halkının namusu olduğunu kavramalı ve namus talancılarına gerekli cevabı vermelidir.

³⁷² Abdurrahman Dürre, “Kürt Müslüman Gençliği”, *Özgürleşen Yurtsever Gençlik Dergisi*, S.15, 1997 Kasım, s.16.

5. Ulusal kurtuluş hareketini iyi anlamalı, ulusal karakter kazanılmadan evrensel karakterin kazanımının mümkün olmadığını kavramalıdır.
6. Özgür Kürdistan için bedel ödeyen gerçekliğe doğru yaklaşım gösterilmeli, Yurtsever Gençlikle aynı kulvarda, özgürlük için vakit kaybetmeden koşmalıdır.

KİH, her ne kadar toplumun örgüte karşı dini açıdan olumsuz bakışını engellemeye çalışmış olsa da, gerek örgütün geçmiş dönemlerde dine ve toplumsal değerlere karşı uyguladığı politikalar sebebiyle, gerekse bölgede çeşitli siyasi parti, cemaat ve dini akımların mütedeyyin kesimler üzerindeki etkisi nedeniyle, istediği amaca ulaşamamıştır. Ayrıca bölgede özellikle Hizbullah'ın dini araçsallaştırma konusunda PKK'ya göre daha köklü ve nitelikli bir potansiyele sahip olması, KİH'in alan hâkimiyetini sağlayamamasına ve örgütün din stratejisini hayata geçirme gayretlerinin istenilen noktaya ulaşamamasına yol açmıştır. Örgüt içi hizipleşmeler ve dini örgütlenme konusundaki fikri ayrılıklar sebebiyle, KİH örgütlenmesi 25 Mayıs 2004 yılında tamamen feshedilmiştir.³⁷³

3.3.1.3. Kürdistan İslam Toplumu

KİH'in lağvedilmesi sonrası, yeni yapılanma olarak 25 Mayıs 2004'te kurulan Kürdistan İslam Toplumu*, Almanya Kürt Dernekleri Federasyonu YEK-KOM'a bağlı olarak faaliyetlerine başlamıştır.³⁷⁴ Almanya merkezli faaliyete başlayan CİK'in başına Melle Şafi (kod) Mehmet Ballı getirilmiştir. CİK dini alandaki faaliyetlerini KİH'in sürdürdüğü bir çizgide devam ettirmiştir. Ancak CİK daha çok yurtdışı merkezli hareket etmeye başlamıştır.

CİK kuruluşu sonrası, 10 Ekim 2007 tarihinde Almanya'nın Heilborn kentinde İkinci Kongre'sini gerçekleştirmiştir.³⁷⁵ Bu kongrede başta Türkiye'deki faaliyetlerle ilgili olmak üzere çeşitli kararlar alınmıştır. Kongrede, Türkiye, İran ve Suriye devletlerinin Kürtlere karşı imha konseptine tepki gösterilmiştir. Kongre'ye Avrupa'daki cami sorumlularından toplam 60 delege katılmıştır. Kongrede Şark bölgelerinde daha derli toplu çalışmalar yapmak için birçok karar alınmış ve bu kararlar doğrultusunda İmamlar Birliği harekete geçirilmiştir.³⁷⁶

³⁷³ Siverekli, s.135.

* Ciwaka İslamiya Kürdistan (CİK)

³⁷⁴ Siverekli, s.135.

³⁷⁵ Siverekli, s.135.

³⁷⁶ www.cik-baweri.com, 23 Eylül 2008; Siverekli, 2008, s.135.

2007 yılında gerçekleştirilen Birinci Şura toplantısı sonrası, CİK 17 Nisan 2008 tarihinde 3. Olağan Kongresini gerçekleştirmiştir. Bu kongrede gündeme getirilen ve alınan kararlar³⁷⁷ şu şekildedir:

- Kürdistan'da Kürt halkına karşı yürütülen her türlü kirli savaşı bir daha kınıyoruz ve bu savaşa karşı demokratik eylemlilikler temelinde Kürt halkının vermiş olduğu mücadelenin meşru bir hak mücadelesi olduğunu yineliyoruz.
- CİK'in kendi içerisindeki örgütsel yetersizliklerin üzerinde durulması ve bunların giderilmesi için gerekli çalışmaların yapılması
- Hac ve Umre organizasyonları için yürütülecek çalışmaların şimdiden başlatılması
- CİK'in resmiyete kavuşması için çalışmaların yapılması
- Dinler arası platformun geliştirilmesi için ortak çalışmaların yapılması

Yukarıda belirtilen kararlar içerisinde dikkat çeken hususların başında hac ve umre organizasyonları için yürütülecek çalışmalara yer ayrılmış olmasıdır. PKK'nın Avrupa'da her alanda finansman sağlamaya çalıştığı bilinen bir gerçekliktir. Bu durum CİK'in Hac ve Umre ile ilgili faaliyetlerinden elde edilen gelirler içinde geçerli bir durumdur.³⁷⁸ Örgüt böylelikle dini ve İslamiyet'i, finansman temini amacıyla da araçsallaştırmaya çalışmıştır. Benzer şekilde gerek yurtdışında gerekse yurtiçinde CİK veya çeşitli dernekler çatısı altında fitre ve zekat adı altında finansman temini sağlanmaktadır.³⁷⁹

CİK'in Avrupa merkezli sürdürdüğü faaliyetler hakkında yukarıda belirtilen hususların yanı sıra özellikle 2007 sonrası dönemde Türkiye'de yaşanan sosyal ve siyasal gelişmelere paralel olarak KCK ve DTK çatı örgütlenmeleri bünyesinde dini faaliyetler hız kazanmıştır.³⁸⁰ Bu faaliyetler birbirinden bağımsız ancak çatı örgütlenmeye bağımlı bir yatay ve dikey örgütlenme modeli ile faaliyetlerine başlamışlardır.

³⁷⁷ www.cik-baweri.com, 10 Eylül 2012.

³⁷⁸ www.cik-baweri.com, 10 Eylül 2012.

³⁷⁹ Demirel, s.147.

³⁸⁰ Süleyman Özeren ve Murat Sever (Der.), *Terörizm Paradoksu ve Türkiye*, Ankara, Karınca Yayınları, 2011, s.110-111.

3.3.2. PKK'nın Yakın Dönem Dini Örgütlenme Modeli ve İslami İbadetlerin Araçsallaştırılması

KCK³⁸¹ ve DTK³⁸²'nin yeni dönemde dini araçsallaştırma faaliyetlerinin temelini oluşturan dernek faaliyetleri, Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde örgütlenmiştir. Örgütün yeni dönemde dini alandaki faaliyetlerinin dernekler üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmasının temelinde, bölge genelinde Hizbullah'ın 2000 sonrası süreçte strateji değişimine giderek dernek, vakıf, öğrenci yurtları gibi faaliyetlere ağırlık vermesi yatmaktadır.³⁸³ Ayrıca bölge genelinde cemaatlerin ve dini akımların STK'lar üzerinden bölge halkı ile yakın bir temas kurması, örgütün taban kaybetmemek için bu alanda faaliyet göstermesine neden olmuştur.

Yukarıda belirtilen amaçlar çerçevesinde örgüte yakın kesimlerden emekli imam, vaiz veya yerel din adamı olarak görülen kişileri içine alan dernekler kurulmuştur. Bu dernekler, başta dini günlerde gerçekleştirilen faaliyetler olmak üzere, mevlit okutulması, Hac organizasyonları, Cuma namazları, fitre ve zekât toplatılması gibi etkinliklerle toplumsal tabanda yer edinmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu gibi dini faaliyetlerin gerçekleştirilmesi süreci içerisinde etnik söylemleri de hedef kitleye doğrudan veya dolaylı olarak aktarmaya çalışmaktadırlar.³⁸⁴

Bahsi edilen derneklerin ilki 13 Mayıs 2007 tarihinde Din Adamları Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (DİAY-DER) ismiyle Diyarbakır'da kurulmuştur. DİAY-DER'in amacı kuruluş bildirgesinde "Din adamları arasında yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak ve diğer sivil toplum örgütleri gibi sosyal

³⁸¹ KCK, bir yandan kırsaldaki terör ve şiddet eylemlerinin, bir yandan da şehir eylemlerinin organizatörü olarak yeni dönemin gölge örgütlenmesi olarak görülebilir (Türküne, 18 Eylül 2010). Aynı zamanda KCK, başta yerel yönetimler olmak üzere BDP gibi yasal bir siyasal partiye baskı uygulayan ve örgütsel amaçların dışında hareket edilmesini engelleyen bir yapılanmadır (KCK/TM İddianamesi, 2010).

³⁸² Operasyonlarının ardından KCK'nın PKK terör örgütünün silahlı-silahsız tüm yapılarını koordine eden çatı örgütlenmesi olduğunun ulusal ve uluslararası kamuoyunda öğrenilmesinin ardından oluşturulan siyasi alanda faaliyet yürütüyor gibi gösterilen ve siyasal muhataplık iddiasındaki yapılanma.

³⁸³ Çiçek, 2008, s.172.

³⁸⁴ Haşim Söylemez ve Hamza Erdoğan, "Marksist PKK'nın Din Oyunu", *Aksiyon Dergisi*, S.697, 14.04.2008.

sorunların çözümüne yönelik, yasal, demokratik faaliyetlerde bulunmak amacıyla kurulmuştur.” ifadesi yer almaktadır.³⁸⁵

DİAY-DER’in kuruluş söylemlerindeki ifadelerin yanı sıra çeşitli dönemlerde yapılan toplumsal gösterilerde ön plana çıkmış olması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu konuda kamuoyuna yansıyan en önemli örnek olay, dernek üyelerinden Muhittin Eryılmaz’ın 25 Şubat 2008 tarihinde PKK’ya yönelik sürdürülen kara hareketini protesto mitinginde yapmış olduğu provokatif eylemdir. Muhittin Eryılmaz, söz konusu protesto mitinginde eline Kuran-ı Kerim’i alarak radikal ve ayrılıkçı ifadeler kullanmış ve kitleyi provoke edecek nitelikte söylemlerde bulunmuştur.³⁸⁶

DİAY-DER’in dikkat çeken faaliyetleri özellikle yerel ve genel seçim dönemlerinde daha çok ön plana çıkmaktadır. Bu konuda Cuma namazlarında resmi din görevlilerinin protesto edilmesi, Demokratik Çözüm çadırları adı altında oluşturulan faaliyetler içerisinde Cuma namazlarının örgüte müzahir din adamlarına bağlı olarak ifa edilmesi gibi etkinlikler DİAY-DER’in öncülük ettiği veya katılım sağladığı faaliyetlerdir.³⁸⁷ Diyarbakır’daki derneği İstanbul, İzmir, Van, Batman ve Ağrı’da açılan dernekler izlemiştir.

Faaliyetleri halen devam eden derneklerden bir diğeri olan ve DTK bünyesinde 2011 yılında Ankara merkezli kurulan Anadolu Din Adamları Derneği, kuruluş amacı olarak DİAY-DER’lerden farklı bir nosyona sahip olan bir dernek örgütlenmesidir. ADA-DER kuruluş bildirgesinde herhangi bir siyasi görüş veya örgütlenmenin tarafı olmadığı yönünde bir çizgi izlemektedir. Siyasi, ayrılıkçı veya etnik söylemler yerine İslami argümanlar konsepti içerisinde kardeşlik, barış, halkların birlikteliği gibi ifadeler kuruluş amacı içerisinde vurgulanmıştır.

ADA-DER’in bu politikası DTK bünyesinde oluşturulmak istenen bir konsepttir. Din adamlarının veya mellelerin toplumun her kesimi tarafından kabul

³⁸⁵ www.beroj.com, 13 Nisan 2007.

³⁸⁶ Ferit Arslan, “DTP mitingine elinde Kuran’la katılan imam gözaltına alındı”, <http://www.milliyet.com.tr/2008/02/29/son/sontur23.asp>, 29.02.2012.

³⁸⁷ “Kimse Bizi Dini Öğretmesin”, <http://www.ozgur-gundem.com/haberBaslik>, 09.04.2011.

edilebilir bir seviyeye ulaşması ile birlikte KCK ve DTK stratejisinin devreye gireceği ve DİAY-DER'lere benzer şekilde siyasi söylemlerin kullanılacağı hedeflenmektedir. Bu strateji ile toplumsal tabanda din üzerinden meşruiyet ve saygınlık kazanan din adamlarının veya mellelerin KCK ve DTK konseptindeki söylemleri daha etkili olacaktır.

Abdullah Öcalan'ın talimatı ile kurulan KCK ve DTK yapılanmalarının en önemli özelliklerinin başında toplumsal algıları örgütsel amaçlara kanalize edebilmek için yapılan faaliyetler gelmektedir.³⁸⁸ Örgütün dini alandaki faaliyetlerinde de bu durum açıkça görülmektedir. Özellikle 2010 yılından itibaren *İmamlar Birliğinin* aktif olarak şark bölgeleri ve göç alan metropollerde dini ibadetleri örgüt söylemleri ekseninde araçsallaştırmaları örnek bir vaka olarak değerlendirilebilir.³⁸⁹

PKK'nın KCK ve DTK çatı örgütlenmeleri altında dini alandaki faaliyetleri bazı yerel din adamlarının namaz veya zekât gibi ibadetleri örgütün söylemleri ekseninde gerçekleştirmeye çalışması ile şekillenmiştir.³⁹⁰ Bu perspektif ile Abdullah Öcalan'ın 28 Mart 2011 tarihinde kız kardeşiyle yaptığı görüşmenin ardından, örgüt güdümünde faaliyet gösteren basın-yayın organlarında "imamların -sözde- barış çadırlarında namaz kıldırması" yönünde haberler yapıldığı gözlenmiş, akabinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı imamların arkasında namaz kılınmaması gerektiği ve yine mevcut camilerde ibadet edilmesinin uygun olmadığı yönünde toplumu yönlendirici telkinlerde bulunmuşlardır.³⁹¹ Fetva olarak nitelendirilen bu telkin ve yönlendirmeler toplum ile devlet arasındaki mesafeyi din olgusu üzerinden açmayı amaçlayan bir strateji olarak görülebilir.

Örgüt devletin din üzerinden kendisine alan daraltması yaşattığı düşüncesinden hareketle bu konuda karşı hamle yapabilecek argümanlar geliştirme ihtiyacı duymuştur. Bu argümanların başında Sivil Cuma Namazları konusu gelmektedir.³⁹²

³⁸⁸ Özeren ve Başbüyük, 2011.

³⁸⁹ Helin Demir, "PKK Dini Nasıl Propaganda Haline Getirdi?", <http://www.turquie-news.fr/spip.php?article293>, 10.06.2011.

³⁹⁰ Söylemez ve Erdoğan, 14 Nisan 2008.

³⁹¹ ANF, 15.04.2011.

³⁹² ANF, 15.04.2011.

Cuma namazları toplu olarak gerçekleştirilen bir ibadet olması nedeniyle provokatif siyasi söylem ve eylemlerle istismar edilebilmektedir.

KCK, DTK ve CİK, Devletin Şark bölgelerinde imamlar ve camiler üzerinden özel savaş yürüttüğünü vurgulamaktadır.³⁹³ Devlet tarafından görevlendirilen imamların arkasında Cuma namazlarının kılınmamasını bunun yerine, Yurtsever İmamlar adı altında bazı yerel din adamlarının arkasında namaz kılmanın hem İslamiyet hem de Kürtlük adına bir görev olduğu yönünde söylemler geliştirilmiştir.³⁹⁴

Abdullah Öcalan'ın talimatı örgüt tabanında karşılık bulmuş, bu çerçevede; 01 Nisan 2011'de (7) ilimizde yaklaşık (2.850), 08 Nisan 2011'de (11) ilimizde yaklaşık (6.950), 15 Nisan 2011'de (16) ilimizde yaklaşık (21.190), 22 Nisan 2011'de (17) ilimizde yaklaşık (8.760), 29 Nisan 2011'de (17) ilimizde yaklaşık (11.025), 06 Mayıs 2011'de (17) ilimizde yaklaşık (16.725), 13 Mayıs 2011'de (18) ilimizde yaklaşık (16.565), 20 Mayıs 2011'de (20) ilimizde yaklaşık (14.975), 27 Mayıs 2011'de (19) ilimizde yaklaşık (16.110) kişinin katılımıyla Cuma Namazı kılındığı gözlenmiştir.³⁹⁵

Örgüte müzahir yayın kuruluşlarında yer alan haberlerde, sivil Cuma namazı ve örgüt stratejisinin paralel bir eksende geliştiği görülmektedir. KCK İnanç ve Azınlıklar Komitesi'nin 08 Nisan 2011 tarihinde PKK terör örgütüne bağlı olan internet sitesi ANF'ye yaptığı açıklamada "İslam'ın bir mücadele ve cihat dini olduğu, Türkiye'de yaşayan tüm Müslümanları ve her inançtan halkları bu direnişe sahip çımaya çağırdıkları, iyi niyetli olduktan sonra ibadet ve vecibelerin her yerde ve her zamanda yerine getirilebileceği, haksızlığa karşı, hak ve adalet mücadelesi yapılırken, her yerin ibadethane olduğu, Kürt halkının sivil itaatsizlik eylemlerini gerçekleştirirken kurduğu çadırlarda Cuma namazlarını kılıp dini vecibelerini yerine getirmeleri, Sn Başbakan'ın ve Diyanet'in çadırlarda kılınan namazlara karşı tavır alarak küfür içerisine girdikleri" belirtilmiştir.³⁹⁶

³⁹³ "Özel Savaş", http://komunar.net/tr/pirtuk/ozel_savas.pdf, 29.11.2012.

³⁹⁴ Dilzar Dîlok, "Devletsiz İbadet", <http://komunar.net/tr/index.php?sys=nuce&dw>, 20.06.2011.

³⁹⁵ EGM verilerinden alınmıştır.

³⁹⁶ ANF, 13 Mayıs 2011.

Özellikle sivil Cuma namazı esnasında yapılan hutbelerde veya namaz sonrasında yapılan basın açıklamalarında hükümete ve bölgede aktif faaliyet sürdüren cemaatlere yönelik eleştiri ve protestolar namaz ibadetinin siyasi konuların aracı haline getirilmesinin açık bir örneğidir. BDP Genel Başkanı Selahattin DEMİRTAŞ tarafından 08 Nisan 2011 tarihinde yapılan bir açıklamada³⁹⁷ ifade ettiği şu hususlar, “alternatif Cuma namazı kılınması” eyleminin niyetini anlaşılır kılar niteliktedir:

Eleştirilerimiz imamların "din öğretme" amacı dışında "terörle mücadele" adı altında görevlendirilmesine yöneliktir. MGK, imamları ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı PKK ile mücadelede aktif şekilde kullanma kararı almıştır. Terörle mücadele amacıyla Güneydoğuya imam gönderilmesi planlanıyor. İmamın ve dinin terörle mücadele gibi bir görevi olamaz. Devletin bu misyonla gönderdiği imamlar AKP, cemaat ve tek millet propagandası yapıyorlar. Amacı ibadet olmayan, siyasi bir görev verilmiş imamların arkasında saf tutmak yanlıştır. Sizi kendi yurtsever imamlarımız arkasında ibadetlerinizi yapmaya çağırıyorum.

Ayrıca sivil Cuma namazlarının medyada işlenebilecek farklı ve aykırı bir eylem niteliği taşıması ülke kamuoyunun dikkatlerinin bu alana çekilmesini sağlamaktadır. Örgüt ve bağlı yapılanmalarının geçmişten bugüne propaganda açısından en geniş kitlelere ulaşmaya çalışıyor olması sivil Cuma namazlarını önemli ve etkili bir strateji konumuna getirmektedir.

Örgütün sivil Cuma/teravih namazları ve hutbeleri dönemsel ajandasına almasındaki temel strateji; gün geçtikçe gelişen Kürt etnik bilincini, geçmişten günümüze gücünü koruyan Müslüman kimliğine aşılıyarak daha geniş bir toplumsal platforma taşıyabilmektir. Ancak örgüt bu amacının istenilen düzeyde olmaması durumunda da Müslüman kimliğini ön planda tutan geniş Kürt nüfusu içerisinde din üzerinden bir çatışma oluşturmaya çalışmaktadır. Bu anlamda her tür provokasyona açık alanların oluşturulması, toplumun genelinde öfke ve kin duygularını artıracak söylemlerin ısrarla dile getirilmesi, bölgedeki cemaatleri çatışma ortamına çekmeye çalışan ifadelerin kullanılması yönündeki eylem ve girişimler çatışma zemininin oluşturulmasına yönelik faaliyetlerdir.

³⁹⁷ ANF, 27 Mayıs 2011.

Sivil Cuma namazlarının yanı sıra Ramazan ayında sivil teravih namazlarının başlatılması örgütün bu alanda etkili propaganda yaptığının ve bunu toplumsallaştırmaya çalıştığının önemli bir yansımasıdır. Bu ve benzeri araştırmaya faaliyetleri ilerleyen dönemlerde de diğer ibadet ve itikadi konuların yine etnik söylemler altında ve örgüt perspektifinde gerçekleştirilebileceği izlenimini uyandırmaktadır.

Bu durum örgütün KCK ve DTK stratejisi altında bireysel ve toplumsal alanların tamamında yer almaya çalıştığının önemli bir göstergesidir. Ancak bu alanların tamamı örgüt içinde ikincil konumunu geçmişte sürdürdüğü gibi ilerleyen dönemlerde de sürdürmeye devam edecektir. Nitekim örgütün politik ajandasında İslamiyet, Kürtçe, Kürtlük, Marksizm, Kadın vd. tüm olgular ikincil konumda bulunan birer araç statüsündedir. Kürtlük bilincinde olmayan Müslümanı ajan konumunda gören bu politik ajanda, örgüt perspektifinde olmayan Kürtlük bilincini ise işbirlikçi şeklinde tanımlamaktadır. Örgüt perspektifinde ise Öcalan ekolünü benimsemeyen, rehber kabul etmeyen veya pratiğe geçirmeyen anlayışın yozlaşmış bir anlayış olduğunu tüm kadrolara duyurmaktadır.³⁹⁸

Bireysel ve toplumsal anlamda bir alan kazanma mücadelesi içinde olan PKK, toplumun geniş kesimi üzerinde ciddi bir etki alanına sahip olan STK'larla da dirsek teması gayreti içinde olmuş, buna paralel olarak son süreçte bölgedeki farklı toplumsal kesimleri sivil toplum faaliyeti görünüşü altında etkisi altına almak adına DTK bünyesinde *İnanç Çalıştayları* düzenlemiştir.

Bu çerçevede, yazar, aydın, gazeteci, Barış ve Demokrasi Partili (BDP) milletvekilleri, kanaat önderleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile Irak'ın kuzeyinde yaşayan Alevi, Sünni, Yezidi, Hıristiyan gibi farklı inançlara mensup şahısların da aralarında yer aldığı yaklaşık yetmiş kişinin katılımıyla 06-07 Şubat 2010 tarihlerinde Mardin Ardoba Evleri'nde *Mezopotamya 1. İnanç Çalıştayı* düzenlenmiştir.³⁹⁹

³⁹⁸ Selim Çürükkaya, *Aponun Ayetleri, Beyrut Günlüğü*, İstanbul, Doz Yayınları, 2006.

³⁹⁹ "DTK İnanç Gruplarını Topluyor", <http://www.diyarbakırhaber.gen.tr/haber-737-DTK-Inanc-Gruplarini-Topluyor.html>, 04.09.2012.

Yine DTK İnanç Komisyonu organizesinde 19-20 Şubat 2011'de farklı inanç gruplarından yaklaşık 50 kişinin katılımıyla "Anayasa çalışmaları ve laiklik ekseninde talepler, demokratik özerklik ve inançların kamusal alandaki varlığı, inanç gruplarının toplumsal barıştaki rolü" konularının ele alındığı 2. *İnanç Çalıştayı* gerçekleştirilmiştir.⁴⁰⁰

Demokratik Toplum Kongresi (DTK)'nin gerçekleştirilen İnanç Çalıştayları ile farklı etnik-dini kimliklere mensup şahısların sempatisini kazanmaya yönelik faaliyetlerle, gündeme getirmeye çalıştığı örgütsel taleplerin bu kesimlerce de sahiplenildiğini göstermeye çalıştığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizdeki farklı kimlikleri kendi çatısı altında toplayıp manipülatif hareket ettiği gözlemlenmiştir. Bu bakımdan Abdullah Öcalan'ın ve PKK terör örgütünün, İslamiyet dışındaki diğer etnik-dini ve inanç kimliklerine bakış açısı ve araştırmaya stratejisinin anlaşılmasında fayda görülmektedir.

⁴⁰⁰ İhsan Çölemerikli, "2. İnanç Çalıştayı", www.yuksekovahaber.com/yazi/2.-inanc-calistayi-2318.htm, 04.09.2012.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PKK’NIN İSLAMİYET DIŞINDAKİ DİN VE İNANÇ ÖĞELERİ İLE İLGİSİ ve ARAÇSALLAŞTIRMA FAALİYETLERİ

4.1. PKK’nın Alevilik Algısı

Abdullah Öcalan’ın Alevilik algısının, sömürgeleştirme tezi çerçevesinde oluştuğu, bölgede Kürt nüfusun İslamiyet algısı ve kolektif aksiyon etkisi üzerinde ciddi bir etkiye sahip Sünni mezhep ve tarikatların, Sünni devletin ve emperyalist güçlerin ajan kurumu olarak Kürtleri milli kimliklerinden uzaklaştırarak sömürgeleştirdiği teziyle oluştuğu söylenebilir. Dolayısıyla bir inanış olarak Aleviliği benimsediğinden değil, Sünni tarikat ve cemaatlerin etkisi karşısında reaksiyon gösterebilmek amacıyla “Kürtler Sünni Müslüman olacağına, Alevi Şialaşsın” mantığıyla hareket ettiği söylenebilir. Sünni tarikatları çözmeden, daha genelinde yeniden canlanan İslamcılığın toplum üzerindeki etkisini araştırmadan, doğru bir zihniyet mücadelesi verilemeyeceğini⁴⁰¹ belirten Öcalan milli kimliğin oluşumu aşamasında mücadele edilmesi gerektiğini düşündüğü Sünni tarikatlar ile ilgili “Sünni kökenli birçok tarikatın yüzlerindeki örtü altındaki gericiliği, çıkarıcılığı iyi teşhis ve teşhir etmeden, tutarlı bir Kürt yurtseverliği ve demokratlığı geliştirilemez.” ifadelerini kullanmaktadır.⁴⁰²

Öcalan İslamiyet’in işlevsel rolünün 1980 sonrasında da, geçmiş dönemlerde olduğu gibi yeniden kullanılmaya çalışıldığını düşünmektedir. Bu anlamda Kenan Evren ve Turgut Özal’ın Türk-İslam sentezi ve Nakşibendi veya Kadiri gibi tarikatlar üzerinden Kürtlerin milli bilincinin gelişmesinin önünde engel oluşturmaya çalıştıklarını ifade etmektedir.⁴⁰³ Bu konuda Öcalan “MİT’in olağanüstü çabaları ile bir yığın sahte tarikat örgütlendirildi. Bu tarikatlar (Nakşibendi, Kadiri vb.) sözde dini tarikatlar gibi lanse edilmesine rağmen, tamamen halkın dini duygularını kötüye kullanmak için icat edilmiş istihbarat faaliyetleridir.” şeklinde beyanlarda bulunmaktadır.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Öcalan, 2004/b, s.270.

⁴⁰² Öcalan, 2004/b, s.298.

⁴⁰³ Öcalan, 1991, s.82.

⁴⁰⁴ Öcalan, 1991, s.83.

Kürtler üzerinde kollektif aksiyon etkisine haiz Nakşibendilikle ilgili Öcalan, Bir Halkı Savunmak (2004) isimli kitabında şunları ifade etmiştir:

Kürt ve Kürdistan üzerinde siyasi İslam'ın ağırlıklı biçimi Sünni-Nakşibendi tarikatıdır. Uzun bir tarihi geçmişi olan Nakşiciliğin Ortadoğu'daki gelişiminde Kürt şeyh ve tarikat başlarının payı büyüktür. Bir nevi ideolojik boşluk Nakşicilikle doldurulmak istemiştir. Beylerin ayaklanma dönemlerinden sonra ideolojik önderliğin Nakşi şeyhlerinin eline geçtiği görülmektedir. 1878 Nehri İsyanı, 20. yüzyılda 1914 Bitlis-Mutki, 1925 Şeyh Sait, 1930 Şeyh Ahmet Barzani ve 1960'lardaki Barzani ve Talabani önderlikli hareketlerin ideolojik motiflerinde Nakşicilik belirgindir. Erbakan Hocanın ve Ecevit'in ABD ve bürokrasiye tam uyum sağlayamaması sonucunda, yeni dalganın R.T. Erdoğan önderliğinde AKP ile yükselişe geçtiği görülmektedir. Nakşiliğin siyasi bir zafer kazandığı söylenebilir. Bunda Kürt Nakşi önderinin rolü de çok önemlidir. 2002 ve 2004 seçimlerinde de açıkça görüldüğü gibi, Şeyh Sait ve Said-i Nursi mirasçılarından Abdülmelik Fırat, Cüneyt Zapsu, Hüseyin Çelik, Zeki Ergezen. Abdülmelik Hak ve Özgürlükler Partisi Başkanı, Zapsu R.T. Erdoğan'ın Başdanışmanı, Hüseyin Çelik Milli Eğitim Bakanı ve birçoğları sayılı Nakşi önderleri olarak devlet ve resmi siyaset içinde tam yer almışlardır. YNK lideri Talabani ve KDP lideri Barzani de aynı Nakşi şeyhleri olup, Türkiye'deki Nakşi geleneğinin destekleyicileridir. Kürt emekçi ve demokratik hareketine karşı Özal'dan beri devletle birlikte birçok ortak operasyon geliştirmişlerdir.⁴⁰⁵

Nakşiliğin aşırı milliyetçilik üzerinde bir törpü vazifesi gördüğünü belirterek aynı kitapta şöyle devam etmişti:

1980'den sonra İslam'ın Sünni-Nakşi anlayışıyla katıştırılıp yeni Türk-İslam sentezi halinde sunulmaya çalışıldı. Bunda içte aşırı Türk milliyetçiliğini –MHP ülkücülüğü- ehliileştirmek ve daha da önemlisi önemli bir hamle yapan Kürt hareketinin daha fazla büyümesini engellemek temel bir rol oynadı. Nakşi gelenekli Kürt üst tabakası sisteme eklenerek, Kürt direniş hareketine katılması engellenmek istendi. Dışta da aynı tutum Barzani ve Talabani Nakşiciliği desteklenerek PKK'ye karşı cephe geliştirilmek istendi.⁴⁰⁶

Karayılan'ın Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında konuyla ilgili şu düşüncelerine yer vermektedir:

Mevlana Halidi'nin Kürt olmasından kaynaklı bazı milli duyguları taşıdığı doğru olsa bile, onun geliştirdiği Nakşibendî Tarikatı'nın geçmişte Osmanlı Devleti ile geliştirdiği işbirliği, günümüzde ise, TC ile iç içe örgütlenmiş olması gerçeği, onu tam bir işbirlikçi tarikat haline getirmiştir. Kürdistan'da milli bir düşüncenin şekillenmesinin önündeki en önemli ve ciddi engellerinin başında Nakşibendî Tarikatı gelmektedir.⁴⁰⁷

⁴⁰⁵ Öcalan, 2004,s.336.

⁴⁰⁶ Öcalan, 2004,s.338.

⁴⁰⁷ Karayılan, s.49-50.

Tarikatların yanı sıra PKK üst yönetiminin rahatsızlık duyduğu bir diğer husus da Sünniliğin Şark bölgelerindeki fonksiyonel etkisi ile ilgilidir. Öcalan duyduğu bu rahatsızlığı ifade ederken, Sünniliğin milli bilinci, feodal yapıyı güçlendirerek engellediğini ifade etmekte, Sünnilikten ziyade Aleviliğe vurgu yaparak ön plana çıkarmaktadır. Öcalan'ın Alevilik ve Sünnilik ile ilgili söylemleri ve örgütsel pratiklerin birbirleriyle ironik boyutta çelişkili olması, örgütün din ve inançları araştıran faaliyetleri ile açıklanabilir. Bu çerçevede, Sünni, tarikat ehli ve feodal yapının temsilcileri olan Şeyh Ubeydullah Nehri, Şeyh Mahmud Berzenci, Şeyh Said, Ahmedî Hani gibi isimlerin Kürt milli bilincinin gelişiminde önemli isimler olarak örgütsel dokümanlarda ve söylemlerde kullanılması dinin araştırmalarına açık bir örnektir.⁴⁰⁸

Öcalan bazı ifadelerinde Şark bölgelerinde dini bilincin oluşmasında en önemli etken olarak değerlendirebileceğimiz tarikat ve cemaatlerin, devlet eliyle oluşturulduğu tezini bir seviye yukarı taşıyarak uluslar arası aktörlerin konuyla alakasını ifadelerine yansıtmıştır. Bu konuya Bir Halkı Savunmak isimli kitabında şu ifadelerle değinmiştir:

En son AKP iktidarıyla İslami ideoloji resmen iktidar olmuştur. Sanıldığı gibi aksine siyasal İslam'ın iktidar olması bir tercih olmayıp, devletin uzun süreden beri yürüttüğü din politikasının sonucu olmuştur. Hem de İslam'ın en tutucu bir mezhep yorumu olan Sünni-Nakşibendi ekolü yoluyla bu dönüşüm sağlanmıştır. İran İslam'ıyla çelişki özde değil biçimdedir. Toplumsal yanı ağır daha basan Şia mezhebiyle, tutucu devletçi yanı ağır basan Sünni-Nakşibendi yorum çekişme halindedir. ABD 'yeşil kuşak' teorisiyle komünizme karşı yürüttüğü İslami hareketi, günümüzde sözde radikal İslam'a karşı ılımlı İslam olarak devam etmek istemektedir. Bunu Türkiye üzerinde deneyerek, özellikle Fethullah Gülen önderliğinde bölge ve dünya çapında büyük bir İslami reform projesi yürüterek gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İslami ideolojinin siyasi ve toplumsal rolü son tahlilde toplumları şeffaf olmaktan alıkoyduğundan olumsuzdur. Toplumsal geleneğin gerçek yorumu olmaktan uzaktır.⁴⁰⁹

Bölgedeki Nakşibendi tarikatı müntesiplerini ihanetle suçlayan Öcalan 2004 yerel seçimleri öncesi Bingöl'de yaşanan bir hadiseyi aynı kitabın devamında şu şekilde değerlendirmektedir:

Zihniyet yabancılaşmasında önemli bir merhaleyi teşkil etmiştir. Birçok Kürt İslam aydını yetişmiş olmasına rağmen, işbirlikçi devlet eğilimlerinden ötürü kalıcı bir etki bırakmamışlardır. Sultan övgücülüğü, devlet işbirlikçiliğinin en ilginç tipi İdris-i Bitlisi bunların başında gelmektedir. Son 2004 yerel seçiminde Bingöl'de Nakşibendi

⁴⁰⁸ Öcalan, 1991, s.82-85.

⁴⁰⁹ Öcalan, 2004, s.335.

tarikât kökenli –Şeyh Sait’in Tarikatı- bir grubun “İdris-i Bitlisi burada, Yavuz Selim nerede?” diye slogan atması hayli ilginçtir. Başbakan Erdoğan’dan ikinci bir Yavuz rolü beklenmektedir. Kürdistan’daki Nakşibendi ihaneti bütün kapsamıyla değerlendirmedikçe, aydınlanma devrimini yaşamak olanağı yoktur. Buna karşılık Alevi kökenli Kürtlerdeki aydınlanma daha olumlu olmuştur.⁴¹⁰

Bir taraftan bölgedeki Sünni orijinli tarikatlara düşmanlık güderken diğer yandan Alevi kökenli Kürtlerin aydınlanmada daha olumlu olduğunu ifade eden Öcalan, isyan ve direniş kültürü olarak öne çıkardığı Aleviliği, ilerleyen bölümde daha ayrıntılı ele alınacak olan Zerdüştlük inancıyla harmanlayarak kutsamaya devam etmektedir. Bir Halkı Savunmak isimli kitabında Alevilik ve Zerdüştlükle ilgili şu ifadelere yer vermektedir:

İslamiyet ortamında Zerdeştlik bir nevi kültür direnişçiliğidir. Kürt kültürünün yabancılaşmaya karşı soylu bir direnişidir. Zayıf ve Hz. Ali yanlısı bir İslami örtüye bürünmüş Kürt Aleviliği de Zerdeştlikten sonra en güçlü Kürt kültür direnişçiliğidir; Kürtlerdeki Şialıktır. Buna karşılık özellikle ovaya yakın Güney Kürtlerinde gelişen Sünni İslam’ı en gerici ve işbirlikçi karakterde geliştirmiştir. Kültürel soyunu inkâr eden feodal-tüccar zihniyetin bu güçlü temsilcileri, özellikle Urfa, Mardin, Siirt kent ve yakın yörelerinde süper bir ihanet içerisindedirler. Müthiş işbirlikçi ve çıkarıcıdır. İran etkisi altındaki Kürtlerde bozulma daha az olmuştur. Ulusal kültürel özlerini daha otantik yapılarıyla korumaktadırlar.⁴¹¹

Görüleceği üzere Öcalan’a göre Alevi inancı örgüt içerisinde İslamiyet’ten çok Zerdüştlüğün bir yansıması olarak ifade edilmektedir.⁴¹² Alevilik konusunda örgütün ayrı bir tutum izlemesinin temelinde tarihsel süreçte yaşanan olay ve gelişmeler yatmaktadır. Örgüt Aleviliği İslamiyet’in bir parçası olmaktan çok Zerdüştlüğün günümüze yansıması olarak görmektedir.⁴¹³ Ayrıca Aleviliği direniş, özgürlük, ezilen sınıf veya düzene isyan gibi figürlerle betimlemesi, bunun dışında kalan birleştirici yönlerini vurgulamaması İslamiyet ve Zerdüştlük gibi Aleviliğinde araçsal bir öge olarak kullanılmaya çalışıldığını göstermektedir.⁴¹⁴ Örgüt Aleviliği İslamiyet’ten izole ederek bu inanca sahip örgüt üyelerine çatı dini inanç olarak Zerdüştlüğü işaret etmektedirler. Bu çerçevede, bir yandan Alevi inancı örgütsel amaçlar dâhilinde

⁴¹⁰ Öcalan,2004, s.298.

⁴¹¹ Öcalan,2004, s.297-298.

⁴¹² Bese Şimal, “Alevilik Üzerine-I Komünal Demokratik Değerlerin Taşıyıcısı olarak Direnişçi Alevilik Gerçeği”, <http://www.rojaciwan.com/modules.php?name>, 31.07.2012.

⁴¹³ Abdullah Öcalan, *Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması-2*, İstanbul, Mem Yayıncılık, 2001/b.

⁴¹⁴ Öcalan, 2004/b.

dönüştürülmeye çalışılmakta, bir yandan da örgüt içindeki Alevilik eksenli sınıfsal oluşumlara karşı ön alma stratejisi uygulanmaktadır.⁴¹⁵

Öte yandan örgütün özellikle Alevi kesimleri etki altına alma amaçlı istismar çabaları uzun yıllardır devam etmiştir. Örgüt 1990'lı yıllarda "*Kürdistan Yurtsever Aleviler Birliği*" adlı oluşum üzerinden Alevi vatandaşlarımızı örgütsel faaliyetlere dahil etmeye çalışmıştır.

Son olarak 2010 yılında Tunceli'de Öcalan'ın talimatları doğrultusunda Dersim *Alevilik İnanç ve Kültür Akademisi Derneği*'nin (DAKAD) açılması örgütün Aleviliğe yönelik istismar çabalarını eğitim düzeyinde kurumsallaştırarak sürdürmeye çalıştığını göstermektedir.

4.2. Vatikan-Öcalan Yakınlaşması, Öcalan'ın Hristiyanlığı Araçsallaştırması

Öcalan'ın Hristiyanlık dinini araçsallaştırma söylemleri, İslamiyet'i araçsallaştırma söylem ve faaliyetlerinin çok öncesine, örgütün kuruluş yıllarına dayanmaktadır. PKK'nın kuruluş yıllarından itibaren Hristiyan dünyasıyla, özellikle Vatikan'la flört halinde olan Abdullah Öcalan'ın bu yaklaşımında önemli tarihsel sebepler bulunmaktadır. Bu durumu Öcalan'ın, örgütün sırtını Ortadoğu coğrafyası üzerinde söz sahibi olan aktör devlet ve dini inanç gruplarına dayamak amacına taşıdığı kadar, aslında her iki tarafın da kazandığı, menfaat birlikteliği şeklinde anlamak da yanlış olmayacaktır.

PKK-Hristiyan dünyası ilişkilerini anlamlandırmak için Ortadoğu coğrafyası üzerinde yaşanan mücadele, misyonerlik ve espionaj faaliyetlerinin tarihine uzanmak gerekmektedir. Bilindiği üzere Anadolu toprakları ve Mezopotamya eski çağlardan günümüze kadar, gerek dini gerek ekonomik nedenlerle sayısız savaşın ve güç çekişmesinin odağında yer almıştır. Özellikle emperyalist güç diye nitelendirilen ülkelerin, sınırların belirlenmesi, nüfusun yönetilmesi, yer altı ve yer üstü kaynakların kullanımı bağlamında Anadolu ile ilgili planları zaman zaman

⁴¹⁵ Etem Xemgin, *Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnanıcı ve Zerdüşt Öğretisi*, İstanbul, Berfin Yayınları, 1998.

formasyon değişikliği yaşamış, fakat hiçbir zaman sona ermemiştir. Türk-Kürt ilişkileri de yapılan bu planlamaların ana maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Nitekim 17 Kasım 1919'da İngiltere Dışışleri Bakanlığı'nda düzenlenen "Ortadoğu İşlerine İlişkin Bakanlıklar arası Komite" toplantısında bir konuşma yapan ajan Moel "Kürtler İngilizlere dostturlar. Fanatik olmayan bu millet misyonerlerin biraz gayretli çalışmaları ile Hıristiyanlaştırılabilirdi. Eğer bu tasavvur gerçekleşirse aynı ümmeti oluşturan Araplarla Türkler arasında "İslamcı cereyanın" tesiriyle vücut bulacak işbirliğini parçalayıcı bir tampon sokulmuş olacaktır." şeklindeki ifadeleri, Anadolu coğrafyası üzerindeki emperyalist planların özeti niteliğinde değerlendirilebilir.⁴¹⁶

İngilizlerin, öteden beri Kürtlerin etnik kimliklerine kavuşmalarını ve siyasal yapılanmalarını tamamlamalarını arzu ettikleri bilinmektedir. Araplarla Türkler arasında İslam saikiyle gelişebilecek bir işbirliğinin önüne geçebilmek için tampon niteliğinde olması planlanan "Kürdistan" için bu iki temel oluşum gerekmektedir. Özgür-özerk Kürdistan fikrinin bir adım ötesi "misyoner" proje ile de ilintili olarak Hıristiyanlaştırma amacı taşımaktaydı. Batının bu bir asırlık rüyası 1990'lara kadar Kürtler tarafından kabul görmedi fakat PKK lideri Abdullah Öcalan, Papa II. Jean Paul'e yazdığı mektupta "Sayın Peder! Hıristiyanlığa çok yakınım" diyecek ve La Republika isimli gazetenin 23.11.1998 tarihli basımında yayınlanan mektubunda şu satırlara yer verecekti:

San Pietro tarzı bir hareketle buraya, Vatikan'a kadar ulaştım. Ben eşitliğin, barışın, hümanizmin Hıristiyanlığın temel amaçlarından biri olduğunu biliyor ve inanıyorum. Hıristiyan azizleri Ortadoğu kökenliydi ve kutsal kiliseleri burada kurmuşlardı. Kürtler de bu dönemin ilk Hıristiyan halklarından. Doğduğum ve okuduğum köyde bu kiliselerin kalıntıları duruyor.

Kürdistan amacıyla kurulmuş bir terör örgütünün tıpkı İngiliz istihbaratının raporlarına yansıdığı şekliyle "Hıristiyanlığa" olan sempatisini itiraf etmesi, bölümün başında bahsi geçen menfaat birlikteliğinin bir yansıması niteliğinde değerlendirilebilir.

⁴¹⁶ Atilla Şehirli, *Türkiye'de Bölücü Terör Hareketleri*, İstanbul, Burak Yayınları, 2000, s.276.

PKK ile batılı kurumların ilişkisini irdelerken, batılı dini kuruluşların, kiliselerin, din adamlarının ve özellikle Vatikan'ın PKK'yı nasıl algıladığının ve amaçsal bileşenleri doğrultusunda hangi konumda değerlendirdiğinin anlaşılması gerekmektedir. Papa II. Jean Paul'un Ocak 1998'de, Kürt sorununa sahip çıkma görüntüsü altında söylediği "İçinde bulunduğumuz günlerde herkesin dikkatini çeken Kürt halkının trajedisini sessizlik içinde geçiştiremeyiz. Olağanüstü durumlarda mültecilere yönelik acil merhamet arzusu; onların güvenli ve kabul edilebilir hayat şartlarını isteyen milyonlarca kardeşinin arayışını unutmamıza neden olmamalıdır." şeklindeki sözler bu anlamda dikkat çekicidir.⁴¹⁷

Aytunç Altundal'ın Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri isimli kitabında yer verdiği, Abdullah Öcalan'ın Papa'ya bu jeste karşılık olarak yazdığı mektup ise daha da manidardır:

Suriye'de bulunduğum sırada Suriye Ortodoks Kilisesi'nin Başpiskoposu Yoharına İbrahim Mar Oregorius ile birçok kez görüştüm. Türkiye'deki rejim sadece Kürtleri değil Ermenileri, Süryanileri ve Rumları da imha etmiştir. Ben, Kürdistan topraklarında yaşayan Hıristiyan azınlıkları da Türk vahşetinden korumak için savaşıyorum. Beni bu savaşta yalnız bırakmayacağınıza eminim.⁴¹⁸

Öcalan'ın bu mektubu Vatikan-PKK ilişkilerinde örgütün Vatikan'ı sığınacak bir liman olarak görme düşüncesini de ortaya koymaktadır. Vatikan-PKK yaklaşması gün gelip PKK lehine meyvesini vermiş, Vatikan, Öcalan İtalya'ya kaçtığında PKK liderine sığınma hakkı tanınması için çağrıda bulunmuş ve Doğu Kiliseleri Topluluğu sorumlusu Kardinal Achille Sylvestrini, Kilisenin Kürt toplumunun ulusal kimlik kazanmasına sempati ile baktığını ifade etmekte bir beis görmemiştir.⁴¹⁹

Aynı meyanda, Tercüman Gazetesi'nin 29 Kasım 2006 tarihli basımında yer alan habere göre; Vatikan'ın Adalet Bakanlığı konumundaki Papalık Adalet ve Barış Kurulu Başkanı Kardinal Renato Raffaele Martino'nun, Napoli'de Aziz Egidio Cemaati tarafından düzenlenen dinler arası diyalog toplantısında konuya ilişkin yaptığı değerlendirmede, Vatikan'ın Türkiye ile Irak arasındaki sorunun barışçıl

⁴¹⁷ Muharrem Bayraktar, *Batının Kanatları Altında PKK*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2009, s.37.

⁴¹⁸ Aytunç Altundal, *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2010, s.125.

⁴¹⁹ İhsan Dörtkardeş, "Vatikan PKK'nın Arkasında Ne Arıyor", *Hürriyet*, 22 Kasım 1998.

biçimde çözümlenmesinden yana olduğunu açıklarken, Kürtler konusunda ayrı bir devletin gerekliliğini şu ifadelerle vurgulamaktadır:

Vatikan, Türkiye ile Irak'ın kuzeyi arasında yaşanan son gerginliğin kısa sürede barışçıl biçimde çözümlenmesinden yanadır. Çözümde Kürt halkının ihtiyaçtan da dikkate alınmalıdır. Zira Kürtlerin durumu dünyada benzeri olmayan bir nitelik taşımaktadır. Ortada bir halk var, ama bu halka tekabül eden bir devlet yok. Tüm bu hadiseler, Ortadoğu'da satrancı andıran durumun uzantısıdır: Irak'ta savaş olmasaydı, İsrail-Filistin sorunu olmasaydı, ortaya bu sorunlar çıkmazdı. Durum vahimleştikçe, sorunlar artacaktır. Türkiye, İran ve Suriye'ye dağılmış durumdaki bu halka, kendilerini ifade etme imkanı tanınmalıdır. Baskılar, doğal olarak durumun daha da kötüleşmesine neden olmaktadır.

Öcalan'ın Hıristiyan dünyası ile yakınlaşma çabaları içinde, 11 Eylül 2004 tarihinde PKK terör örgütüne bağlı olarak yayın yapan Özgür Politika isimli dergide yayınlanan makalesinde yer verdiği şu ifadeler oldukça dikkat çekicidir:

Öyküm İsa'nın öyküsüdür! Davamın aydınlatılmasında Avrupa uygarlığının temel etkenlerinden biri olan çarşıya gerilme öyküsünün doğru çözümlenmesi önemli rol oynamaktadır. Öldürülmeden önce Hz. İsa, bir nevi Hz. Yahya'nın halifesi olarak sivrilmiş durumdadır. Sosyal rahatsızlığın başını çekmek ona düşmüştür. Özünde bir sınıf savaşını yürütmektedir. Tüm tahakkümcü ve istismarcı sistemler, mağdurlarının kanı ve alın teri ile beslenirler. Halkların tüm savaşı bu durumlardan kurtulmanın öyküsüdür. Hz. İsa'nın öyküsünden tam iki bin yıl geçtikten sonra, onun mekanına ve kültürüne yakın bir yerden, benzer bir sürecin içine düşenlerden biri de benim. Bu sefer bölgenin en yoksul halkı Kürtlerdir. Katmerli baskıya uğramaktadırlar. Öykünmeden hoşlandığım için belirtmiyorum. Ama doğuş tarzım, sistemin içine girip, muhaliflik ve yakalanış tarzım Hz. İsa'nın öyküsüne öz ve biçim olarak yakın durmaktadır. Büyük havarilerden Saint Paul hiç olmazsa bir iki sefer sonunda kurban edildi. Roma biraz müsamahalı davrandı. Benim ise ilk Avrupa seferinde yakalanmam gerçekleştirildi. Hz. İsa'da belirleyici otorite Roma idi. Roma'nın otoritesi olmadan İsa ne yakalanır ne çarşıya gerilebilirdi. Benim yakalanmamda belirleyici otorite ABD idi... Her taşın altında bir yılan ve akrep vardır. Buna rağmen, adeta çağdaş bir Mesih İsa hareketine girişilmekten çekinilmeyecekti. Benzerlik gerçekten çarpıcıdır. PKK'nın oluşumunun da başlangıç grubu on iki kişi civarındadır.

Öcalan, makalesinde, Roma'nın ezilen halklarına gelen Hz. İsa gibi, bugün ezilen Kürtlere de kendisinin geldiğini ifade ederek, kendisini Hz. İsa'ya, PKK'nın kurucularını da on iki havariye benzetmektedir. Yazıda kullandığı dinsel terminoloji ve kendisini, misyonunu, ortaya çıkışını Hz. İsa ile birebir özdeşleştirmek için yaptığı yorumlar, Öcalan'ın Hıristiyanlığı araçsallaştırma adına nasıl bir yöntem izlediği konusunda aydınlatma fişeği olarak değerlendirilebilir.

Bu yakınlaşmanın bir tezahürü olarak her iki taraf pratik eylemsellik anlamında bazı önemli adımlar atmışlardır. Hatta bu yaklaşıma sadece Vatikan'la sınırlı

kalmayıp Avrupa'daki kiliselerin önemli bir bölümünde PKK-Kilise ilişkisini görmek mümkündür.

Almanya'da kurulan ve PKK ile doğrudan organik bağı bulunan Born Kürdoloji Enstitüsü ile PKK arasındaki diyalog da bu bağlamda oldukça dikkat çekicidir. Zaman Gazetesi'nin 8 Mart 1994 tarihli basımında röportajına yer verilen Ali Batman Kürdoloji Enstitüsü ile Kiliselerin göbek bağı şu ifadelerle aktarmaktadır:

Born Kürdoloji Enstitüsünü finanse eden kaynaklardan birisi Alman Kiliseler Birliği olmuştur. Bu kiliseler birliğinin desteği ile sözünü ettiğimiz Kürdoloji Enstitüleri kurulmuştur. Hatta bu, basın ve kamuoyundan gizli tutulan bir iş değildi. Kilise ile enstitü arasındaki organik ilişkileri, kiliselerin yayın organında görebildiğimiz gibi, enstitünün diğer yayın organında da açıkça görebiliriz. Diğer taraftan özellikle de Almanya hedeflerinden birisi, buradaki Kürdoloji Enstitüsüne para akıtmak için, mevcut Kürtçü kuruluşlara maddi finansman sağlamak olan, sosyal ve kültürel kuruluşlar tarafından bir takım yeni iş imkânları temin edilmesidir.

Avrupa'daki PKK yanlılarının sadece Vatikan'la değil gruplar halinde diğer kiliseler ve papazlar ile olan diyalogu da yine örgütün yayın organı olan Özgür Politika isimli derginin 27 Aralık 2002 tarihli sayısında şöyle yer almıştır:

- Kürdistan Ulusal Kongresi (KNK) ve Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (KADEK)'in başlattığı "Başkan Apo'yu savunma ve sahiplenme kampanyası" yeni etkinliklerle sürüyor. Noel vesilesi ile kiliselerde düzenlenen ayinlere katılan Kürtler, KADEK Genel Başkanı Abdullah Öcalan'ın tutulduğu tecrit koşullarına dikkat çeken dosyalar sundular.
- Avusturya Kürt Dernekleri Federasyonu kampanya çerçevesinde Avusturya'nın en büyük dinî kurumu olarak kabul edilen Don Kilisesi yöneticileriyle görüştü. Demek yetkilileri, Öcalan'a uygulanan tecridi içeren bir dosya iletilip kilise rahibinden destek istediler.
- Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da Fey-Kurd'un organizasyonu ile "Başkan Apo'ya özgürlük" adı altında kiliseler ziyaret edildi. Kopenhag'daki Vore Fru Kilisesinde Öcalan'ın özgürlüğe kavuşması için dua okundu.
- Almanya'nın başkenti Berlin'de PJA'lı kadınlar Noel vesilesiyle kiliseleri ziyaret etti. Berlin Süryani Ortodoks Kilisesi ile Katolik Kilisesini ziyaret eden PJA'lı kadınlar, ayine katılanlara bildiri ve güller dağıttı. Kürt kadınlar, kilise yetkililerinden Apo için de dua okunmasını talep ettiler.
- Bremen'de ulusal kıyafetler giyen Kürt kadınlar kiliseleri ziyaret ederek papazlara Öcalan'a uygulanan tecrit koşullarını içeren dosyalar sundular.
- İngiltere'nin başkenti Londra'da bir grup Kürt çocuk ve annelerinin katılımı ile UNICEF Britanya şubesine bir ziyaret gerçekleştirerek KADEK Genel Başkanı Abdullah Öcalan ile ilgili dosya sundular.
- Fransa'nın Bordeaux kentinde yaşayan Kürt kadınlar, kampanya çerçevesinde Katolik kiliselerini ziyaret ettiler. Marsilya'daki en önemli Katolik kilisesi Piotre Dame de la Garde'nin başpapazı Monsenyör Antoine Bertochi ile yapılan görüşmede, Apo'nun tutukluluk koşulları hakkında bilgi verildi.

- İskandinavya'da önderliği sahiplenme savunma kampanyası çerçevesinde Finlandiya'nın Helsinki, Norveç'in Oslo, İsveç'in Uppsala, Stocholm, Gavle, Söderhom, Bollnos, Borlange, Vesteros ve Göteborg şehirlerinde heyetler şeklinde Protestan kiliseleri ziyaret edildi.
- Hollanda'nın Alkmar kentinde bulunan Protestan kilisesinde düzenlenen ayinde, rahip Drs. D.T Jans tarafından Kürt halkı için dua okundu. Rahip Jans, Öcalan'ın çıkışının, İsa'nın çıkışıyla benzer özellikler taşıdığını ve İsa'nın temel özelliklerinin adalet, barış olduğunu ve Öcalan'ın şahsında da çağımızda bu kavramların somut bir ifadesini bulunduğunu belirtti.

Vatikan ve diğer kiliseler, yaşanan yakınlaşma süreci sayesinde, Şark bölgelerinde bir asırdır rüyasını gördükleri Hıristiyanlaştırma ve misyonerlik faaliyetleri için PKK ve uzantıları sayesinde hareket alanı bulmuş, fırsatları değerlendirmek adına açık-gizli bazı faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

Aydın'da 2011 Nevruz etkinliğinde misyoner papazlarca, etkinliğe katılan çocuklar başta olmak üzere halka *Türkçe ve Kürtçe İnciller* ile *İffetli Yaşam, Na Meyek Jı Tere (Sana Bir Mektup), Zer A Rastiğin (Altın Hakikatler), Michael Sattler İsa Mesih'in Bir Tanığı, Sen Özelsin* adlı kitapların dağıtılması misyonerlerin PKK üzerinden gerçekleştirdikleri faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir.⁴²⁰

Abdullah Öcalan, Hıristiyanlığı - takipçilerinin devletler arası arenadaki siyasal gücü sebebiyle - diğer dinlerden ayrı şekilde değerlendirerek, pragmatist bir yaklaşımla bölgedeki varlığının teminatı olarak görmüş ve sıklıkla eylem ve söylem birlikteliği içine girmiştir.

4.3. Milli Din İnşası Çerçevesinde Zerdüştlüğün Araçsallaştırılması

PKK'da var olan materyalist perspektif her ne kadar örgüt üyeleri üzerinde etkin ideoloji olsa da, inanç ve din konusunda Müslümanlık yerine farklı din ve inançların örgüt içerisinde teşvik edildiği ve önünün açıldığı ifade edilebilir.⁴²¹ Bu dinlerin ve inançların başında Zerdüştlük ve Hristiyanlık gelmektedir. Bu hususla ilgili olarak, Fırat Haber Ajansı tarafından 2006 yılında 300 PKK'lı ile yapılan röportajda "En çok beğendiğiniz dini önder kim?" sorusuna verilen cevaplar

⁴²⁰ "Nevruz'da Kürtçe İncil", haber.mynet.com/nevruzda-kurtce-incil-561903-guncel, 02.01.2013.

⁴²¹ Xemgin, 1998.

içerisinde Zerdüş'tün ve Hz. İsa'nın %34 oranında olması dikkat çekici bir husustur.⁴²²

Zerdüştlüğün örgüt içerisinde sürekli olarak vurgulanması, bu inancın bir yaşam şekli olarak algılanmasından çok, İslamiyet'in ötelenmesinde bir araçsal öge olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır.⁴²³ Özellikle Öcalan ve örgüt yönetiminin Zerdüştlük ile ilgili açıklamalarında sürekli olarak vurgulanan Kürtlerin gerçek dini Zerdüştlüktür, İslamiyet zorla kabul ettirilen bir dindir şeklindeki ifadelerin temelinde bu inancın İslamiyet'e öteleyici yaklaşımda, materyalist felsefeye bir alternatif olarak kullanılması yatmaktadır.⁴²⁴

Her ne kadar Öcalan, Kürtlerin gerçek dini söylemleri içinde Zerdüştlük inancını ön plana çıkarsa da, Zerdüştlüğü de İlahi bir olgu olarak görmeyip, klasik indirgemeci yaklaşım içinde Sümer mitolojisinin dönüşüme uğramış hali Ahura-Mazda inancının reformisti olarak Zerdüş'tü peygamber ilan etmektedir. Öcalan'ın İlahi bir olguya inanmadığı halde, bir inanışı din olarak lanse etmesinde araçsal bileşenler vardır. Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması isimli kitabında Zerdüş'tün ortaya çıkışı ve inanç değerlerinin kaynağı ile ilgili şu ifadeler yer vermektedir:

Medler siyasi olarak yükselmeden önce, güçlü bir ideolojik dönüşüm sürecinden geçmişlerdir. Bunun güçlü önderi Zerdüş'tü Peygamberdir. Sümer mitolojisinin birinci hamle yerelleşmesi ve dönüşümü, Hint-Avrupa'nın bir ilk kolu olan Aryen mitolojisi biçimindedir. Üçlü ve sonraları ikili bir tanrı sistemi vardır. Tahminen bu düalistik, ikili tanrı sistemi M.Ö 1500'lerde oluşmaktadır. Ahura-Mazda inancı da denilen bu inançta, karanlık ve aydınlığın tanrıları şeklinde bir ayrışma yaşanmaktadır. Zerdüş'tü tıpkı Budha'nın Brahmanizm'de, Konfüçyüs'ün Taoculukta, Sokrates'in de felsefede yaptığı büyük ahlaki reformu, hepsinden önce Ahura-Mazda inancında yapmaktadır. Tıpkı İbrahim'in Urfa yöresinde Sümer mitolojisinde yaptığı reform gibi, Zerdüş'tü de tahminen M.Ö 1000-500 yıllarında reform geçiren bu inancı en güçlü bir biçimde dönüştüren kişi konumundadır.⁴²⁵

Öcalan'a göre; Zerdüş'tü tıpkı Hz. İbrahim'in yaptığı gibi Mazda inancında reforma gitmesiyle peygamberlik ekollerinden birini daha temellendirmiştir. İbrahim

⁴²² Ülkede Özgür Gündem, 30 Ocak 2006; Ali Bulaç, *Kürtler Nereye?*, İstanbul, Çıra Yayınları, 2010, s.127.

⁴²³ Eğitim Dizisi-1, *Devrimci Kültür ve Ahlak*, Bilim Aydınlanma Yayınları, Ronahi Matbaası, 2009, s.72.

⁴²⁴ Öcalan, 2004/b, s.233-250; Şimal, 4 Kasım 2009.

⁴²⁵ Öcalan, s.281.

ve Zerdüşt geleneği veya dini, esas olarak Sümer ve Mısırın köleleştiren tanrı düzenlerine karşı, neolitik düzenin tanrı anlayışıyla bir reform denemesinden doğmaktadır.⁴²⁶

Zerdüştlük ve Zerdüşt'ü tarihte din-ahlak ilişkisinde müstesna bir öğreti ve kişilik olarak takdim eden Öcalan, yapılan araştırmaların Zerdüşt'ü ve bağlı olduğu öğretiyi büyük bir ahlaki devrim olarak tanımladığını belirtmektedir.⁴²⁷

“Zerdüştlüğün meydana getirdiği ahlaki devrim” olgusu, PKK'nın diğer yönetici kadrosunun söylemlerinde de görülebilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Murat Karayılan'ın Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında yer verdiği şu ifadeler konuya örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir:

Kuzey'deki Aryen topluluklarında daha çok insanlık erdemlerini yüceleştiren Zerdüştlük gelişmektedir. Zerdüştlük aynı zamanda köleliğe karşı bir direniş ve varolma felsefesi olurken, insanlık tarihinde ilk kez ortaya çıkan tek tanrılı din yaklaşımı olarak büyük bir etki yaratmaktadır. Zerdüşt, toplumda yeni bir ahlaki sistemi geliştirmiştir. Karanlık ve aydınlığın, iyilik ile kötülüğün mücadelesini esas almakta ve insan iradesinin özgürlüğünü savunmaktadır. Bu temelde Sümer mitolojisinin yaratmış olduğu tanrı-kralları sorgulayan bir inanç olmaktadır. İnsanın bireysel yaratıcılığına inandığı gibi, köleliğini hazmedememektedir. Kulluğu reddetmektedir.⁴²⁸

Öcalan'a göre; Zerdüştlük M.Ö 700-550 döneminde bir Kürt zihniyet devrimi olarak gelişim göstermiştir. Zerdüşt zihniyetinin tarıma dayanan, hayvan sevgisiyle dolu, kadın-erkek eşitliğine dayalı, özgür ahlaklı bir öğreti olarak, hem Persler kanalıyla Doğu, hem Helenler kanalıyla Batı uygarlığı üzerinde güçlü etkileri olan bir kültür olarak tanımlamaktadır.⁴²⁹

*M.Ö. 1000'lerde zirveleşen, ziraatın ve hayvanlarla dostluğun peygamberi*⁴³⁰ olarak betimlediği Zerdüşt 'ün gerçekleştirdiğini ifade ettiği ahlaki devrimi Demokratik Uygarlık Manifestosu isimli kitabında şu mitolojik ifadelerle aktarmaktadır:

⁴²⁶ Öcalan, 2001/a, s.278.

⁴²⁷ Öcalan, 1978/1984, s.207.

⁴²⁸ Karayılan, s.27.

⁴²⁹ Öcalan, 2004/b, s.294.

⁴³⁰ Öcalan, 2001/a, s.18.

Rivayet edilir ki Zerdüşt çok tutkulu olduğu Zagros dağlarında güneş tüm parlaklığı ile doğarken bir ses duyar. O sese şöyle bağırır “söyle, sen kimsin?” Tanrıyla böyle karşılaşmış hesaplaştığı biçiminde bir yorumdur bu. Ben ise binlerce yıl Zagros halkının özgürlüğüne yönelmiş Sümerik tanrı-kralların varlığı ile ilgili bir hesaplaşma yaptığı kanısındayım. Bir nevi uygarlığın kendisi olan bu kral-tanrıların kutsallığını sorgulayıp Zerdüştü ahlak devrimini gerçekleştirir.⁴³¹

Zerdüşt’ün tanrı ile hesaplaştığını, tanrının kutsallığını sorgulayıp kendi ahlak devrimini gerçekleştirdiğini söyleyen Öcalan’ın Zerdüştlük algı ve sunumunun düşünsel arka planında, gerçekleştirmek istediği etnik ayaklanma, başkaldırı ve isyan kültürü ile materyalist din algısının kodlarını görebiliriz. Zerdüştlük ile ilgili örgüt yayınlarına ve Öcalan’ın ifadelerine bakıldığında, bu inancın belirli amaçlar çerçevesinde kullanıldığı görülmektedir.⁴³²

Abdullah ÖCALAN’ın ve PKK örgüt üst yönetiminin, Zerdüştlüğü bir din olarak Şark bölgelerinde yaşayan insanlara takdim etmesindeki en temel neden *Kürt ulus inşa sürecinde farklı bir din oluşturmak* amacı gütmektedir. Ulus devlet yapılarının önemli bir özelliği, ulusal din algısının tesis edilmesidir. Din, ulus inşa sürecinde bir manivela olarak kullanılmak istenmektedir. Bu konuda Milliyetçilik ve Ulus-Devlet kuramlarına ve modellerine bakıldığında istenilen amaca ulaşabilmek için dinin çeşitli şekillerde değişim ve dönüşümünün yaşandığı görülmektedir.⁴³³ Ulus inşa sürecinde dinin fonksiyonel kullanımı bazı durumlarda çeşitli sorunlarla karşılaşılmasına ve uyuşmaz amaçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu uyuşmaz amaçlar, ulus inşa sürecinde kullanılan argümanların ve politik ajandanın, toplumsal tabanın geleneksel ve dinsel değerleri ile çatışması halinde ortaya çıkmaktadır. İşte bu durum PKK’nın uzun bir dönem Kürtler üzerinde tesis etmeye çalıştığı etnik bilincin ulus inşa sürecine dönüşümünde yaşanan asli sorun olarak görülebilir. PKK ve etnik temelde benzer söylemlere sahip siyasi oluşumlar, toplumun din algısı ile yaşadıkları çatışmayı uzun vadede aşabilmek ve ulus inşa sürecinde yeni bir din algısını oluşturabilmek amacıyla Zerdüştlüğü, Kürt ulusunun gerçek dini olarak göstermeye çalışmaktadırlar. Bu anlamda Zerdüştlük PKK

⁴³¹ Öcalan s. 215.

⁴³² Öcalan, 1991/a;2004/b.

⁴³³ Süleyman Seyfi Ögün, *Mukayeseli Sosyal Teori Bağlamında Milliyetçilik*, Alfa Yayınları, Bursa, 2000, s.42-64.

tarafından İslamiyet ile benzer yönleri vurgulanarak aşama aşama sosyal hayatta yer almaya başlayan bir inanç sistemi haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

Kürtlerin köken olarak Medler'e dayanan "kadim bir millet" olduklarını iddia eden örgüt ideologları, tezlerini güçlendirmek için bir o kadar da köklü bir din bulmanın yollarını aradıkları görülmektedir. "Türklerin Şamanizm'i varsa, Kürtlerin de Zerdüştlüğü olmalı"⁴³⁴ tezi örgütün ilk metinlerinde de yer almaktadır.

Örgüt üst yönetimi tarafından İslamiyet'ten önce Kürtlerin ideolojik kimliği ve milli ideolojisinin Zerdüştlük olduğu, İslamiyet'in kabulü, milli ideoloji ve Kürtlerin ideolojik kimliği olan Zerdüştlüğün aşılmasıyla birlikte, Kürt toplumunda, ideolojik planda bir nevi milli değerlerden uzaklaşma yaşandığı iddiası sıkça tekrarlanan söylemler olarak kendisini göstermektedir.⁴³⁵

Öcalan ve örgüt yönetici kadrosu, milli din kavramının içeriği ve milli dinin kabulünün toplumlar için birleştirici sonuçlara netice vereceği açıklamaları için rol model anlamında İran ve İsrail'i örneklem olarak tercih etmektedirler. İran'ın Şia inancıyla İslam'a milli bir yorum getirdiği, İsrail'in ise milli din olarak Yahudilik etrafında milli bilinç kazandığı ifade edilmektedir. Zerdüştlük inancının Kürtlerde bir toplumsal bilinç geliştirerek daha büyük bir şekilde güçlenme ve toparlanma sağladığını⁴³⁶ belirten Karayılan Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Kürdistan'da feodal dönem boyunca, daha çok yabancı veya komşu devletlerin din anlayışı etkisinde kalma durumu vardır. Özellikle de İslamiyet'in Kürdistan'a girişinden sonra, Kürt halkı İslam ideolojisini kendi milli toplumsal yapısıyla bütünleştiren bir yoruma ve milli toplumsal yapısını güçlendirecek bir içtihadla ulaşamamıştır. Örneğin, Fars halkının İrani halklar adına Şialığı geliştirmesi, kendine özgü bir yoruma tabi tutması temelinde ulusal, milli bir ideolojiyi oluşturma durumu söz konusudur. Bugün bile İran İslam Cumhuriyeti'nin bu ideolojiye dayanarak dünyaya meydan okuma durumu bilinmektedir. Burada İran'ın yaptığı, İslam'ın Şia yorumuna ulusal bir muhteva kazandırmasıdır. Dolayısıyla toplumun toparlanması ve örgütlenmesinde bir güç kaynağına dönüştürülmüştür. Ancak Kürdistan'da böyle bir şey olmadığı gibi, bunun tam tersi bir durum söz konusudur. Bu anlamda diyebiliriz ki, İslamiyet'in çıkışı Arapları, Farsları toplumsal olarak güçlendirmiştir. Yine sonradan bölgeye gelen Türkleri de güçlendirmiştir. Arkasına İslamiyet'i alan,

⁴³⁴ Öcalan, 1993/a.

⁴³⁵ Karayılan, s. 30-72.

⁴³⁶ Karayılan, s. 28.

onun fetihçi karakterine dayanan Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin nasıl yükselişi yaşadıkları ve İslam dininden nasıl yararlandıkları ve güç aldıkları bilinmektedir.⁴³⁷

İran'ın eski dini olan Zerdüştlüğün yerine geçen Şia İslam'ın halen devletin resmi ideolojisi⁴³⁸ olduğunu ifade eden Öcalan ise Yahudilerin durumuyla ilgili Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması isimli kitabında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Allah daha özgün ad olarak “Yehova” (anlamı=Odur) oluyor. Sert yönetim ihtiyacı Yehova'nın ağzından “Sizi kendimle evlendirdim, başka tanrıya varamayacaksınız” biçiminde kıskançça dile getirilmektedir. Buradaki özgünleşmeye, Yahudi gerçekliğinde dinin millileşmesi demek de mümkündür. Erimemek ve büyük tehlikelerle sürekli yüz yüze olmak, bu kavimsel Yahudi din anlayışının temelidir.⁴³⁹

Aynı milli kimlik tartışmaları çerçevesinde, Kürt din adamlarını, Türkiye solunun etkisi altında Kürt solculuğunun uzun bir süre silik, kişiliksiz, şahsiyetten yoksul kalması durumuna benzeterek, tarih boyunca hakim milliyetteki egemen ideolojinin etkisi altında silik ve onun kopya taklitçisi olarak kaldıkları ve şahsiyetli bir kimliğe pek bürünmedikleri⁴⁴⁰ eleştirisini yönelten Öcalan, Kürtlerin Kürtlüğü terk ettiği oranda İslamlaştıklarını⁴⁴¹ ifade ederek etnik ve dini değerleri uzlaşmaz değerler olarak farklı köşelere göndermektedir.

Öcalan ve PKK üst yönetiminin Zerdüştlüğü, *Kürtlerin gerçek dini* etiketiyle piyasaya sürmesinde ulus inşa sürecinde milli bir din oluşturma asli amacının yanında, bu asli amacı destekler nitelikte tali amaçlar güttüklerini de gözlemlemekteyiz.

Önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, Şark bölgelerinde baskın dini inanış %99 gibi yüksek bir oranla İslamiyet'tir. İslamiyet bölgedeki nüfusun ana aidiyet unsurlarının başını çekmekle beraber, kolektif aksiyon etkisi bakımından da diğer faktörlerin üzerinde yer alır.

⁴³⁷ Karayılan, s.34.

⁴³⁸ Öcalan, 2004/b, s.250.

⁴³⁹ Öcalan, 1991/a, s.37.

⁴⁴⁰ Öcalan, 2004/b, s.13.

⁴⁴¹ Öcalan, 2004/b, s.12.

Dini saiklenmeyi, özellikle İslamiyet'in kolektif aksiyon etkisini etnik bilincin oluşmasında düşman kurum olarak gören PKK, Zerdüştlük projesi ile, *İslamiyet'in Kürtler üzerindeki asabiyet etkisini farklı bir inanç algısıyla zayıflatmak* amacını da ajandasında taşımaktadır. İslamiyet'in oluşturduğu asabiyet etnik algıları ve tutumları ikincil konumda gören ve asli unsuru İslam ümmeti anlayışı olarak algılayan bir zemine sahiptir. Bu çerçevede İslamiyet ile örgüt arasında doku uyumsuzluğu oluşmaktadır. Zerdüştlük gibi toplum nezdinde bilinmeyen bir dinin İslamiyet algısını zayıflatmada kullanılması, zaman içerisinde bu din üzerinden etnik bilincin ulus bilincine doğru evrimleşme sürecinde rahatlıkla kullanılabileceği düşüncesini doğurmuştur.

Yukarıdaki amaçla bağlantılı olarak; Kürtlerin İslamiyet öncesindeki dinlerinin Zerdüştlük olduğu yönündeki düşünce ve fikirlerin örgütsel perspektifte sıkça dile getirilmesinin temelinde, toplumun din algısında yeni bir inşa süreci oluşturmaktır. *Zerdüştlüğün Kürtlerin gerçek dini olduğunu toplumsal bilinçaltına yerleştirmek*, örgütün istediği temelde inşa edilecek bir toplum adına önemli amaçlardan biri olma niteliği taşımaktadır. Bu açıdan İslamiyet Arap istilasının sonucu olarak Kürtlere dayatılan bir din olduğu yönündeki söylemler beraberinde Zerdüştlüğü teşvik eden ifadelerle devam etmektedir. Bu konuda Öcalan'ın "Zerdüştlük bir Kürt zihniyet devrimi olarak gelişim göstermiştir..... İslamiyet ortamında Zerdüştlük bir nevi kültür direnişçiliğidir. Kürt kültürünün yabancılaşmaya karşı soylu bir direnişidir." şeklindeki ifadeleri konu açısından açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır.⁴⁴²

Öcalan'ın yanı sıra örgütün üst düzey yönetimi ve Kürt milliyetçiliği propagandası yapan siyasilerinde benzer söylemleri kullanmaları bu konuda Kürtler üzerinde oluşturulmak istenen din politikasını yansıtmaktadır.⁴⁴³

Bu meyanda, Karayılan'a göre; İslamiyet süreciyle beraber, kendi toplumsal kültüründen alabildiğine bir uzaklaşma ve egemenlerin denetimine girmeyi kabul etme vardır. Milli ideoloji oluşturamama durumunun beraberinde kendi toplumsal

⁴⁴² Abdullah Öcalan, *Kürdistan'da Halk Kahramanlığı*, İstanbul, Çetin Yayınları, 2004/a, s. 371-390.

⁴⁴³ "Kürtler İslam'a Girince Kaybetti", *Vakit Gazetesi*, 21.03.2007, s.14.

gerçekliğinden kopuşu ve onun değer yargılarından uzaklaşmayı güçlendirdiğini⁴⁴⁴ ifade eden Karayılan İslamiyet'in Kürt nüfus üzerindeki tesirini Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında şu ifadelerle açıklamaktadır:

Bu süreçten sonra İslamiyet, Kürt toplumunda özellikle sosyal, kültürel, dil, edebiyat, inanç ve yaşamın her alanında toplumun yaşam dinamiğini oluşturan tüm olguların istikametini belirleyen temel bir etken olmuştur. İslami kültürün gelişmesiyle beraber, Kürtlerin ideolojik kimlik ve aynı zamanda inanç dini olan Zerdüşti kültür kısmi düzeyde varlığını sürdürse de giderek etkisizleşmiştir.⁴⁴⁵

Topluma Zerdüştlük düşüncesinin aşılmasına paralel olarak, *İslamiyet'in örgüt üyeleri üzerindeki geleneksel etkisini farklı bir inanç algısıyla değiştirmek* amaçlanan neticeler arasındadır. İslamiyet her ne kadar örgüt içerisinde bir yaşam alanına sahip olmasa da, ailesel ve geleneksel faktörlere bağlı olarak Müslümanlığı içsel bir kimlik gören örgüt üyeleri bulunmaktadır.⁴⁴⁶ İslamiyet'in örgüt üyeleri üzerindeki etkisinin kırılarak örgütsel asabiyetin güçlü bir şekilde sağlanabilmesi için ideolojik argümanların dışında inanç ve Tanrı olgularını kapsayan bir din algısına ihtiyaç duyulmuştur. PKK böylelikle örgütsel inanç ile İslam inancı arasındaki uyumsuz amaçları farklı bir din nosyonu ile aşmaya çalışmaktadır. Ayrıca Müslümanlığın Kürt kimliğindeki güçlü asabiyet etkisi, örgüt üyelerinde farklı kimlik ve tutunum öğelerine karşı refleksler oluşturmaktadır. Bu durumun farkında olan örgüt yönetimi –özellikle Öcalan- sürekli olarak İslam'ı ve Müslümanlığı, Kürtlerin savaşçı özelliğini kaybetmelerine, asimile olmalarına ve sömürülmelerine neden olan bir din şeklinde örgüt üyelerine yansıtmaktadır.⁴⁴⁷ İslamiyet'i bu şekilde örgüt üyelerine yansıtan yönetim, Kürtler'in asıl dinini Zerdüştlük olarak vurgulamakta, bu dinin; direniş, özgürlük ve kendini koruma özelliğini öne çıkartarak örgütsel din algı inşasını gerçekleştirmeye çalışmaktadırlar.⁴⁴⁸ Öcalan'ın Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması isimli kitabındaki şu ifadeler örgüt üyelerinin Zerdüştlük temelinde *başkaldırı ve isyan kültürüyle* güdülenmesine örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir:

Zerdüş'tün getirdiği en önemli yenilik, köleci sistemin gölgesine bile sahip çıkamaz hale getirdiği insan iradesine özgürlük tanınması; bireyi bir yönüyle köleci tanrıların mutlak kadercı tahakkümünden kurtarmasıdır. Koyu köleci mitolojinin insan zihniyeti ve davranışları üzerindeki hakimiyetine meydan okumaktadır. Dolayısıyla

⁴⁴⁴ Karayılan, s.35-36.

⁴⁴⁵ Karayılan, s.33.

⁴⁴⁶ Sami Demirkıran, *İhanetler Çemberinden Kurtuluş*, İstanbul, Kamer Yayınları, s.278-279

⁴⁴⁷ Öcalan, 1978/1984.

⁴⁴⁸ Mustafa Karasu, *Radikal Demokrasi*, Bilim Aydınlanma Yayınları, 2009, s. 37-39.

köleci sitemin katılığında büyük bir yumuşatma ve dönüştürme yolunu açmaktadır. Bu yönüyle İbrahim'den daha radikal ve mücadelecidir. Tek tanrılı dinin oluşmasındaki rolü İbrahim'inkinden daha az değildir. Med ve Pers İmparatorluğu doğmadan önce, ideolojik temel böylesi bir irade devrimiyle hazırlanmaktadır. Bu irade devrimi olmadan, Sümer ve Mısır tarzı köleci siteme karşı çıkmak çok zordur. Onca peygamberin çabası ve büyüklüğü, ancak oldukça sınırlı bir yumuşatmaya ve dönüşüme imkan vermektedir. Zerdüşt bu eğilimin, irade devriminin en güçlü temsilcisi olmaktadır. . . Bu aslında Zerdüşt ve geleneğinin temsil ettiği özgür irade isyanının adeta köleci tanrıyı, dolayısıyla rahiplerin ve tanrı-kralların en derin kulluk sistemlerini sorgulaması ve sarsması anlamına gelmektedir.⁴⁴⁹

Bununla birlikte İslamiyet'in Zerdüştlükten yoğun şekilde etkilendiğine vurgu yapılarak, bu inanca meşruiyet alanı sağlanmaya çalışılmaktadır.⁴⁵⁰

Öcalan'ın ve PKK üst yönetiminin, Zerdüştlük projesi ile amaçladıkları bir diğer sonuç ise *örgüt içinde Alevi inancını ve sınıflaşmasını dönüştürmek* durumudur. PKK içerisinde ailesel ve geleneksel açıdan Alevi inancına sahip örgüt üyeleri bulunmaktadır. Örgüt Aleviliğe özel bir önem vermekte olup bu alanda ayrı bir örgütlenmeye sahiptir. Alevi inancı örgüt içerisinde İslamiyet'ten çok Zerdüştlüğün bir yansıması olarak ifade edilmektedir.⁴⁵¹ Alevilik konusunda örgütün ayrı bir tutum izlemesinin temelinde tarihsel süreçte yaşanan olay ve gelişmeler yatmaktadır. Örgüt Aleviliği İslamiyet'in bir parçası olmaktan çok Zerdüştlüğün günümüze yansıması olarak görmektedir.⁴⁵² Ayrıca Aleviliği direniş, özgürlük, ezilen sınıf veya düzene isyan gibi figürlerle betimlemesi, bunun dışında kalan birleştirici yönlerini vurgulamaması İslamiyet ve Zerdüştlük gibi Aleviliğinde araçsal bir öge olarak kullanılmaya çalışıldığını göstermektedir.⁴⁵³ Örgüt Aleviliği İslamiyet'ten izole ederek bu inanca sahip örgüt üyelerine çatı dini inanç olarak Zerdüştlüğü işaret etmektedirler. Bu çerçevede, bir yandan Alevi inancı örgütsel amaçlar dâhilinde dönüştürülmeye çalışılmakta, bir yandan da örgüt içindeki Alevilik eksenli sınıfsal oluşumlara karşı ön alma stratejisi uygulanmaktadır.⁴⁵⁴

Karayılan'ın, Bir Savaşın Anatomisi isimli kitabında Kürtlere İslamiyet'in milli yorumunu teşvik niteliğindeki şu ifadeler dikkat çekicidir:

⁴⁴⁹ Öcalan, 1991/a, s.281.283.

⁴⁵⁰ Öcalan, 1991/a.

⁴⁵¹ Şimal, 31.07.2012.

⁴⁵² Öcalan, 2001/b.

⁴⁵³ Öcalan, 2004/b.

⁴⁵⁴ Xemgin, 1998.

Ancak İslamiyet'in kendi döneminde bir devrimsel karakteri olup, toplumlarda değişik biçimlerde gelişmeye yol açarken, Kürt toplumunda bu tür bir gelişmenin yaşanmaması önemli bir sonuçtur. Açık ki Kürt halkı ve onun dindar çevreleri, İslamiyet'in Kürt toplumuna özgün bir yorumunu geliştiremedikleri için, İslamiyet diğer halklar için bir aydınlanma, ilerleme ve güç kazanma kaynağı olurken, Kürdistan toplumu için, bölünme, parçalanma, başkasına bağlanma ve zayıflama nedeni olmuştur. Oysa Kürtler aşiret yapılanmalarındaki doğal demokratik niteliklere uygun olarak İslam'ın demokratik yorumunu kendilerine uyarlamış olsalardı toplumsal dokuları fazla bozulmaya uğramayabilir ve bu temelde kendi birliğini kurarak güç olabilirlerdi.⁴⁵⁵

Aleviliği, belirtilen formda değerlendiren Öcalan ve diğer yöneticilere göre, Aleviliğin İslamiyet'e ait bir inanış olmamakla birlikte, Hz.Ali'nin yüceltilmesi ve İslam mistisizminden gelme etkiler aslında Müslümanlara karşı birer gizlenme ve korunma önleminde ibaret olarak görülmektedir. Örgütün Kürt Alevileri şeklinde nitelendirdiği kesim, Zerdüş inanişinde, Yezidilerle⁴⁵⁶ *asıl kürtler* olarak birleşme amacı gütmektedirler.

Yezidiler ise bölgede varlığını sürdüren bir başka inanç grubudur. Her ne kadar PKK terör örgütü içinde takipçileri ve inananları bulunsada, müntesiplerinin tarafından bir din olarak değerlendirilen Yezidiliğin bölgede ciddi bir potansiyelinin olmaması, Öcalan'ın bu gruba özel bir araçsallaştırma faaliyeti geliştirmesine ihtiyaç duymaması olarak netice vermiştir. Örgütün Yezidilerden beklentisinin ise, diasporada kendilerini Kürt toplumunun bir parçası olarak görüp buna uygun davranmaları ve dinsel kimliklerini ulusal kimliğe tabi kılmaları şeklinde olduğu söylenebilir.⁴⁵⁷

⁴⁵⁵ Karayılan, s.34-35.

⁴⁵⁶ Yezidiliğin kökeni ve kurucusu bilinmiyor. Çoğu zaman İran'daki Zerdüş dini, Manicilik, Hıristiyanlık, tasavvuf gibi hem şimdiki hem de geçmişte kalmış din ve inanışlara ait birçok öğeyi barındıran bir tür senkretizm (bağdaştırmacılık) olarak görülen bir din söz konusudur (C.Colpe, 1997, s. 42-43.) Yezidi sözcüğünün etimolojisi de tartışma konusudur. Bazı yazarlar Yezidileri tasavvufun bir kolu sayarken, bazıları da I. Yezid'in taraftarları olarak görür. Bazen de Yezidiliğin kökeni Nesturilerde ya da Zerdüş dininde aranır.(Eliade, 1994)

⁴⁵⁷ S.Banu Yalkut, *Melek Tavusun Halkı Yezidiler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.120-125.

SONUÇ

Terörizm ve şiddet olgusu bireyi, toplumları ve insanlığı tehdit eden bir noktaya ulaşmıştır. Geline bu noktada terörizm sorununa reçete oluşturabilmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle etno-politik problemler içeren konularda çok sayıda akademik araştırma ortaya konulmuş ve literatüre kazandırılmıştır. Türkiye’de ise terörizm konusunu sosyolojik açıdan tetkik eden yeterli çalışmanın olduğu söylenemez.

Özellikle kırk yılı aşkın bir süredir Şark bölgeleri başta olmak üzere göç alan illerde devam eden PKK terör örgütünün faaliyetleri, uzun bir dönem güvenlik odaklı bir perspektif ile çözülmeye çalışılmıştır. Oysaki sorunun güvenlik boyutunun ötesinde geniş bir sosyolojik veçhesi bulunmaktadır. Sosyolojik boyutu içerisinde de farklı ana başlıklar altında değerlendirmeye ve analize açık birçok konu yer almaktadır.

Bu çalışmada PKK’nın toplumsal taban olarak gördüğü Kürtlerin din ve İslamiyet algısı tetkik edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ile PKK’nın dine yaklaşımı mukayeseli olarak analiz edilmiş ve ortaya çıkan tabloda, PKK ve Kürtlerin din ve İslamiyet algısında derin bir çatışma yaşadıkları, PKK’nın bu toplumsal algıyı yönlendirebilmek amacıyla üstyapı kurumundan araçsallaştırmaya doğru evrilen bir strateji izlediği gözlemlenmiştir.

PKK ilk olarak, kuruluş aşamasından itibaren, dini/İslamiyet’i -Marksist ideolojiden esinlenerek, üstyapı kurumu olarak gören bakış açısı ve bu çerçevede düşman olgu konsepti içinde ele almış ve dini ötelemiştir. Ancak Şark bölgelerindeki dinsel realite ve konjonktürel gelişmeler, PKK’nın din algısı imajını değiştirmesini zorunlu kılmış ve dini/İslamiyet’i araçsallaştırma faaliyetleri aşamasına geçilmesine netice vermiştir. Dini söylem değişikliğinin yaşandığı bu evrilme neticesinde din üzerinden sosyal çatışma ve fay hattı oluşturma çabaları Öcalan’ın ana stratejilerinden biri haline gelmiştir.

İslamiyet eksenli aidiyet bilinci bazı bölgelerde yükselirken bazı bölgelerde eğilim düşmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, Kürt nüfus için, algısal açıdan İslamiyet ile ilişkileri etnik algıya göre çok daha derin bir etkiye ve güce sahiptir. Şark bölgelerinde -genel olarak Türkiye’de- İslam akaidi açısından ise yeterli olmayan dini eğitim ve bilgi birikimi, toplumun olumsuz yönlendirilmesine açık kapı bırakmaktadır.

İslamiyet’in Kürt sorununun çözümünde işlevsel bir fonksiyona sahip olacağı yönündeki düşünceler ve bu çerçevede hazırlanan çözüm stratejileri, sosyolojik açıdan önemli bir yaklaşım modeli sunmaktadır. Özellikle bölgede tarikat ve cemaatlerin yoğun faaliyetleri göz önüne alındığında toplumun dini akımlara olumlu yönde refleks gösterdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. İslamiyet’in bölgede ümmet bilincini güçlendireceği ve böylelikle çatışma ortamının kurutulacağı yönündeki düşüncelerde haklılık payı bulunmakla birlikte bazı önemli noktaların da göz önünde bulundurulması gerektiği hatırlanmalıdır.

Göz önünde bulundurulması gereken hassas noktaların başında Kürtlerin din algısında çok farklı kaynaklardan beslenmesi gelmektedir. Bu durum bir yandan Kürtleri ümmet bilinci eksenine kanalize ederken, bir yandan da Kürt-İslam sembolizmini güçlendiren faaliyetlere açık kapı bırakmaktadır. Ayrıca bölgede devlet temsiliyeti ile dini ibadetlerin icrasına karşı PKK’nın alternatif stratejiler ortaya koyması, toplumun bilinçaltında sarsıntılar oluşturmaktadır.

PKK’nın dışında radikal dini eğilimlerin -Hizbullah gibi- Kürt etnik bilincini İslami söylemlerle aynı düzleme çekmeye çalışması yukarıda belirtilen Kürt-İslam algısının güçlenmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan belirli bir stratejik ajanda dâhilinde olmadan İslamiyet’in çözüm için kullanılması, karşı reflekslerin oluşması sonucunu doğurabilir. PKK’nın “Özel Savaş” adı altında nitelendirdiği İslamiyet odaklı çözüm stratejileri toplumsal tabana tam olarak yansıtılmadığında, örgüt propagandasının bu boşluğu doldurabileceği göz önünde bulundurulması gereken bir husustur. Özellikle sivil Cuma/Teravîh namazlarının -her ne kadar geniş bir kitleliliğe sahip olmasa da- veya örgüte yakın din adamlarının faaliyetlerinin -hutbe, vaaz veya sohbet- zamanla toplumda bir bilinç oluşturabileceği düşünülmelidir.

PKK'nın Kürt ulus inşa sürecini gerçekleştirmeye yönelik faaliyetleri içerisinde din konusu her dönem bir adım geride kalmış olsa da KCK/DTK faaliyetleri kapsamında bu eksikliğin giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Örgüt bir yandan ulus inşa sürecinde toplumsal tabanı kendi perspektifinde bir din algısına yönlendirirken, bir yandan da bu stratejinin amacına ulaş(a)maması durumunda gizli ajandasında yer alan din üzerinden çatışma kartını sahneye koymaktadır. Böylelikle örgüt, İslamiyet veya din konusunda çözüm odaklı stratejilerin çözümsüzlüğe sürüklenmesine yol açacak ön alma faaliyetlerini çok yönlü olarak gerçekleştirmektedir.

Şark bölgelerinde dini akımların ve mütedeyyin kesimlerin örgüt tarafından korku kültürüne hapsedilmeleri bir diğer handikap olarak görülebilir. Hakkari'de İmam Aziz Tan'ın öldürülmesi, Şırnak'ta İmam Hatip yurdunun yakılması, cami imamlarının tehdit edilmesi, Gülen cemaatine yakın dernek, vakıf, okul veya dershanelerin taciz edilmesi gibi olaylar bölgede İslamiyet'in bir çözüm adresi olmasının önündeki engellerdir. Bununla birlikte Hizbullah'ın bölgede yürüttüğü faaliyetlerdeki etnik vurgu, zımnî olarak PKK ile eş düzlemde bir anlayışın oluşmasına yol açmaktadır.

İslamiyet'in bölgedeki fonksiyonel etkisi ve aidiyet oluşumundaki rolü tek başına bir algısallık oluşturamamaktadır. Kamuoyunda sürekli dile getirilen kimlik tanımı İslam algısının yanında kendisine yer bulabilmektedir. Ayrıca 1990 sonrası neslin din algısındaki zayıflık ve çatışma ortamında politize olmaları, örgüt için geniş bir insan kaynağına ulaşabilme imkanı sunmaktadır. Bununla birlikte modernleşmenin bölgede varlığını hissettirmesi ve metanın bireye yönelmesi zamanla aşiret yapısında çözülme sonucunu doğurmaktadır. Aşiret yapısının çözülmesi ile birlikte bireysel kimlik travması ortaya çıkmakta ve aidiyetin temsili için alternatif kimlikler aranmaktadır. İslamiyet bu alanda önemli bir alternatif sunmakla birlikte tek başına yeterli bir kolektif güce erişememektedir. Bu durum da örgüt için yeni açılım sahaları oluşturmaktadır.

PKK'nın ve mutedil Kürt nüfusun İslamiyet algısındaki uyuşmaz amaçlar, göreceli bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır. Toplumun İslamiyet algısının değişimi örgüte yaklaşımını da şekillendirmektedir. Ancak örgütün silahlı şiddeti sürekli olarak elde tutması geniş bir toplumsal kesim tarafından tasvip edilmemekte, uyuşmaz amaçları sürekli kılmaktadır.

Sonuç olarak İslamiyet Kürt nüfus üzerinde güçlü bir aidiyet duygusu ve kolektif aksiyon etkisi oluşturmuştur. Etnik temelli ayrılıkçı bir terör örgütü olan PKK'nın din algısı ve din yorumu dönemsel olarak maksatlı olarak değişiklik göstermektedir. Öcalan ve PKK üst yönetimi, materyalist bir perspektifle üst yapı kurumu olarak gördükleri din/İslamiyet yorumunu, temsil ettiklerini iddia ettikleri ve güçlü din saiklenmesine sahip Kürt nüfusuna hitap edebilmek amacıyla değiştirdikleri görülmektedir. Özellikle Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılından sonra din yaklaşımını değiştiren örgüt dini alanda örgütlenme faaliyetleri yürütmüş, dini olgu ve ibadetleri, amaçları doğrultusunda araçsallaştırarak örgütsel faaliyetlerin içine ve çatışma ortamına çekme çabası içinde olmuştur. Öcalan'ın, İslamiyet'e olan materyalist ancak faydacı yaklaşımının yanında, İslamiyet dışındaki din ve inançları da araçsallaştırma stratejisi kapsamında değerlendirdiği, mezkur din ve inanç gruplarının etki alanından faydalanmayı hedeflediği gözlemlenmiştir. Ancak dini alanda, dönemsel olarak söylem ve eylem değişikliği görülse de, Abdullah Öcalan ve PKK üst yönetiminin materyalist din anlayışında herhangi bir farklılaşma yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Aktay, Yasin ve. Köktaş, M. Emin ed., *Din Sosyolojisi*,3. Baskı, Ankara, Vadi Yayınları, 2007.
- Alkan, Necati, *Psikolojik Harekât Terörizm ve Polis*, Ankara, TEMÜH Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Alkan, Necati, *Gençlik ve Terörizm*, Ankara: TEMÜH Yayınları, 2002.
- Alkan, Necati, *Özgürlükten Araçsallığa PKK'da Kadınlar*, Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2011.
- Altundal, Aytunç, *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*, İstanbul:Alfa Yayınları, 2010.
- Aydın, Mahmut, *Anahatlarıyla Dinler Tarihi*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010.
- Barbier, Maurice, *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, çev. Özkan Gözel, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 1999.
- Baykal, Ece, “Türkiye’de Anarşist Yazının Gelişimi ve Siyahi Dergisi”, *İletişim Dergisi*, S.13, (2008)
- Belge, Murat, “Türkiye İşçi Partisi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, 2000.
- Berger, Peter L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, çev. Ali Coşkun, İstanbul, İnsan Yay., 1993.
- Beşikçi, İsmail, *Hayali Kürdistan’ın Dirilişi*, İstanbul: Aram Yayınları, 1991
- Bilgiç, Mehmet Sadi ve Akyürek, Salih, *Türkiye’de Kürtler ve Toplumsal Algılar*, İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 2012.
- Bois, Thomas, *The Kurds*, Beirut: Khayat Book&Publishing Company S.A.L., 1966
- Boyuneğmez, Mahmut, “Feuerbach Üzerine Tezleri Anlamak”, www.marksistarastirmalar.org, 17 Haziran 2011.
- Bruinessen, Martin Von, *Ağa Şeyh Devlet*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

- Bruinessen, Martin Von, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Bruinessen, Martin Von, “Ehmede Xani’nin Mem-u Zin’i ve Kürt Milli Uyanışının Ortaya Çıkışındaki Rolü”, Abbas Vali (Der.), *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2005.
- Bulut, Faik, *İslamcı Örgütler-3*, İstanbul: Doruk Yayınları, 1997.
- Bulut, Faik, *Kod Adı Hizbullah, Türkiye Hizbullah’ının Anatomisi*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1995.
- Burns, Emile, *Marksizm Nedir*, İstanbul: Yordam Kitap, 2012.
- Campanile, R. P. Guiseppe, *Kürdistan Tarihi*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2009.
- Celil, Celile, *1880 Şeyh Ubeydullah Nehri Ayaklanması*, İstanbul: Peri Yayınları, 1998.
- Cemal, Hasan, *Kimse Kızmasın Kendimi Yazdım*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2008.
- Çay, Abdülhaluk, *Her Yönüyle Kürt Dosyası*, İstanbul: Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1994.
- Çayan, Mahir, *Bütün Eserleri*, İstanbul: Eriş Yayınları, 2003.
- Çiçek, Nevzat, “Kürt İslamında Yer Altı Dönemi Bitti”, *Nokta Dergisi*, S.2, (2006)
- Çiçek, Nevzat, *Puşi ve Sarık: İslam Kürt Sorununu Çözer mi?*, İstanbul: Hayy Kitapçılık, 2008
- Çürükkaya, Selim, *Aponun Ayetleri, Beyrut Günlüğü*, İstanbul: Doz Yayınları, 2006.
- Dahlman, Carl, “The Political Geography of Kurdistan”, *National Science Foundation Award, No. 9906948. Eurasian Geography and Economics*, No:43, (2002)
- Davis, Winston, “Sociology Of Religion”, Mircae Eliade (Der.), *The Encyclopedia Of Religion*, New York: Macmillan Publishing Company, Vol.13, 1987.

- DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) *Dava Dosyası*, Ankara: Komal Yayınları, 1975.
- Demirel, Emin, *Geçmişten Günümüze PKK ve Ayaklanmalar*, İstanbul: IQ Yayınları, 2005.
- Demirkıran, Sami, *İhanetler Çemberinden Kurtuluş*, İstanbul: Kamer Yayınları, 1998.
- Dilok, Dilzar, “Devletsiz İbadet”, <http://komunar.net/tr/index.php?sys=nuce&dw>, 20 Haziran 2011.
- Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı, (2007/2010), KCK/TM (Koma Ciwaken Kürdistan-Türkiye Meclisi) İddianamesi 1-2, Soruşturma/İddianame No: 2007-996/2010-1072
- Dürre, Abdurrahman, (1997 Kasım), “Kürt Müslüman Gençliği”, *Özgürleşen Yurtsever Gençlik Dergisi*, S.15, (1997 Kasım)
- Edmonds, Cecil John, *Kürtler, Türkler ve Araplar; Kuzey-Doğu Irak'ta Siyaset, Seyahat ve İnceleme (1919-1925)*, İstanbul: Avesta Yayınları, 2003.
- Eğitim Dizisi-1, *Devrimci Kültür ve Ahlak*, Bilim Aydınlanma Yayınları, Ronahi Matbaası, 2009.
- Ekinci, Tarık Ziya, *Lice'den Paris'e Anılarım*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Engels, Friedrich, *Maymundan İnsana geçişte Emeğin Rolü, Marks-Engels, Seçme Yapıtlar*, Cilt: III, Ankara: Sol Yayınları, 1979.
- Engels, Friedrich, *Anti-Dühring*, çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları, 2003.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki, *Tarikatler*, İstanbul: Der Yayınları, 1993.
- Fany, Mesoud, *Kürtler ve Sosyal Gelişimleri*, çev. Azmi Süslü, Ankara: Tanmak Yayınları, 1993
- Furseth, Inger ve Repstad, Pal, *Din Sosyolojisine Giriş, Klasik ve Çağdaş Kuramlar*, çev. İhsan Çapcıoğlu, Ankara: Birleşik Yayınevi, 2011.

Füredi, Frank, “Tarihsel Materyalizmde Üstyapıya Önsöz”, *Praksis Dergisi*, S.1, 2001.

Geras, Norman, *Marx ve İnsan Doğası-Bir Efsanenin Reddi*, çev. İsmet Akça ve M. Görkem Doğan, İstanbul: Birikim Yayınları, 2002.

“Gizli Kürt Cemiyetinin Hücre Yapılanması” (29 Haziran 1963), *Bütün Dünya Dergisi*, S.4896.

Göktaş, Hıdır, *Kürtler-1*, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1991.

Göle, Nilüfer, *Melez Desenler, İslam ve Modernlik Üzerine*, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1997.

Gürer, Dilaver, *Abdülkadir Geylani, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yayıncılık, 1999.

Gündüz, Şinasi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: DİB Yayınları, 2007, Giriş.

Demir, Helin, “PKK Dini Nasıl Propaganda Haline Getirdi?”, <http://www.turquie-news.fr/spip.php?article293>, 10 Haziran 2011.

Hilmi, Refik, *Anılar-Şeyh Mahmud Berzenci Hareketi*, İstanbul: Nüjen Yayınları, 1995.

Hourani, Albert ve Brown, Vivian, *Shaikh Khalid and the Naqshbandi order*, Oxford: Oxford Publishers, 1972.

Izady, Mehrdad, *Kürtler*, İstanbul: Doz Yayınları, 2007.

İmset, İsmet, *Ayrılkçılığın Anatomisi PKK*, İstanbul: T.D.N. Yayınları, 1992.

Kandil, Sinan Şahin, *Bir Uygarlık Hastalığı Milliyetçilik*, Almanya: Mezopotamya Yayınları, 2010.

Karabaşoğlu, Metin, “İki Milliyetçilik Ortasında Türkiye, Güneydoğu’daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları”, *Köprü Dergisi*, S. 98, (2007)

Karasu, Mustafa, *Radikal Demokrasi*, y.y.y.: Bilim Aydınlanma Yayınları, Azadi Matbaası, 2009.

Kaya, M. Ali, “Doğu ve Ortadoğu Problemlerine Bediüzzaman’dan Çözüm Önerileri, Güneydoğu’daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları”, *Köprü Dergisi*, S. 98,(2007).

Kazdağlı, Celal, “Kanlı Örgütün Son Umudu İslam”, *Aksiyon Dergisi*, S.35, 1995.

Kırman, Nabi, *Dine Devrimci Yaklaşım mı Kürt-İslam Sentezi mi?*, İstanbul: Varyos Yayınları. 1992.

Kısacık, Raşit, *KAWA: Kürt Sorunu ve Etnik Örgütlenmeler-1*, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2010.

KİH, *Kürdistan İslami Hareketi Tüzüğü*, 1994.

Kirişçi, Kemal ve Winrow, Gareth, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.

Kodaman, Bayram, *Sultan 2. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987.

Koru, Fehmi, “Cemaatten korkulur mu?”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 16 Nisan 2009, 10.

Kurubaş, Erol, *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, Ankara: Nobel Yayınları, 2004.

Kuyaksil, Ali, *Uluslararası Sistem ve Terör, I. Milletlerarası Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Huzur Sempozyumu - Bildiriler*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2000.

Laquer, Walter, *The New Terrorism*, New York: Oxford University Press, 1999.

Lenin, Vladimir İlyiç, *Marks, Engels, Marksizm*, Ankara: Sol Yayınları, 1990.

Löwy, Michael, *Marksizm ve Din*, İstanbul: Belge Yayınları, 1996.

Mardin, Şerif, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

- Marks, Karl ve Engels, Friedrich, *Komünist Manifesto*, Ankara: Sol Yayınları, 1848/1976
- Marks, Karl, *Kapital-1*, Ankara: Sol Yayınları, 1975.
- McDowall, David, *A Modern History of the Kurds*, London: I.B. Tauris Publishers, 1996.
- Meriç, Ümit, *Gençliğin Yetişmesinde Aile ve Eğitim Müesseseleri, Gençlik Meseleleri*, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayını, 1988.
- Metiner, Mehmet, *Yemyeşil Şeriat, Bembeyaz Demokrasi*, İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2004.
- Minorsky, Vladimir, *Kürt Milliyetçiliği*, İstanbul: Örgün Yayınevi, 2009.
- Mitropolski, Zubritski, *İlkel ve Feodal Toplum*, İstanbul: Sol Yayınları, 1980.
- Mumcu, Uğur, *Kürt Dosyası*, Ankara: Um:Ag Yayınları, 2010.
- Munck, Ronaldo, *Marx@2000*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- Mutlu, Servet, *Doğu Sorununun Kökenleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.
- Natali, Denise, *The Kurds And The State, Evolving National Identity In Iraq, Turkey And Iran*, New York: Syracuse University Press, 2005.
- Nikitin, Basil, *Kürtler-1*, İstanbul: Özgürlük Yayınları, 1976.
- Nursi, Said, *Tarihçe-i Hayat*, İstanbul: Söz Yayınları, 2006.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Okumuş, Ejder, *Meşruiyet Ekseninde Din ve Devlet*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2003.
- Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.
- Onat, Hasan, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara: Kökler Değerler Yayınları, 2009.
- Öğün, Süleyman Seyfi, *Mukayeseli Sosyal Teori Bağlamında Milliyetçilik*, Bursa: Alfa Yayınları, 2000.

Öcalan, Abdullah, *Kürdistan Devriminin Yolu (Manifesto)*, Köln: Weşanen Serxwebun Yayınları, 1978/1984.

Öcalan, Abdullah, *Kürdistan'da Zorun Rolü*, Köln Weşanen Serxwebun Yayınları, 1984.

Öcalan, Abdullah, "Parti Hareketinin Kuruluş Süreci", *Serxwebun Dergisi*, S.83, (1988).

Öcalan Abdullah, "Ortadoğu Halklarının 2000 Yılına Yürüyüşünde Newrozları Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşlik Yılları Haline Getirelim", *Serxwebun Dergisi*, S.95, (1990).

Öcalan, Abdullah "Önderlik Çözümlemeleri, Cephe Ve Cephe Eylemine İlişkin", *Serxwebun Dergisi*, S.99, (1990).

Öcalan, Abdullah, "Kürdistan'da Türklük, İslamiyet ve Ulusal Kurtuluşçuluk", *Serxwebun Dergisi*, S.100, (1990).

Öcalan, Abdullah, *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım*, İstanbul: Melsa Yayınları, 1991/a.

Öcalan, Abdullah, *Aile ve Kabileciliğin Tarihsel Gelişimi*, Şam: Weşanen Serxwebun Yayınları, 1991/b.

Öcalan, Abdullah, *Kadın ve Aile Sorunu*, İstanbul: Melsa Yayınları, 1992/a.

Öcalan, Abdullah, *Kürdistan'da Kişilik Sorunu*, İstanbul: Melsa Yayınları, 1992/b.

Öcalan, Abdullah, *Kürdistan Yurtseverliği ve Ulusal Kurtuluş Cephesi*, Köln: Weşanen Serxwebun Yayınları, 1992/c.

Öcalan, Abdullah, *Kürdistan Yurtseverliği ve Ulusal Kurtuluş Cephesi*, İstanbul: Zağros Yayınları, 1993/a.

Öcalan, Abdullah, *PKK 4. Kongresine Sunulan Politik Rapor*, İstanbul: Zağros Yayınları, 1993/b.

Öcalan, Abdullah ve Küçük, Yalçın, *Kürt Bahçesinde Sözleşti*, İstanbul: Başak Yayınları, 1993.

Öcalan, Abdullah, *Nasıl Savaşmalı, Halk Savaşı ve Ordulaşması Üzerine*, y.y.y.: Bilim Aydınlanma Yayınları, 1994/a

Öcalan, Abdullah, *Halk Savaşında Militan Kişilik*, Köln: Weşanen Serxwebun Yayınları (1994/b).

Öcalan, Abdullah, *Apocu Militan Kişilik-1*, y.y.y.: Bilim Aydınlanma Yayınları, 1995.

Öcalan, Abdullah, *Demokratik Devrimde Halk Serhildanları*, y.y.y.: Bilim Aydınlanma Yayınları, 1998/a.

Öcalan, Abdullah, *Mektuplar*, Köln: Weşanen Serxwebun Yayınları, 1998/b.

Öcalan, Abdullah, *Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması 1*, İstanbul: Mem Yayıncılık, 2001/a.

Öcalan, Abdullah, *Sümer Rahip Devletinden Halk Cumhuriyetine Doğru Özgür İnsan Savunması-2*, İstanbul: Mem Yayıncılık, 2001/b.

Öcalan, Abdullah, *Özgür Yaşama Diyaloğlar*, İstanbul: Çetin Yayınları, 2002.

Öcalan, Abdullah, *Apocu Militan Kişilik*, y.y.y.: Mazlum Doğan Kadro Okulu Yayınları, Ronahi Matbaası, 2003.

Öcalan, Abdullah, *Kürdistan 'da Halk Kahramanlığı*, İstanbul: Çetin Yayınları, 2004/a.

Öcalan, Abdullah, *Bir Halkı Savunmak*, İstanbul: Çetin Yayınları, 2004/b.

Öcalan, Abdullah, *İdeolojik Kimlik (Savunmalardan Derleme)*, y.y.y.: Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, Ronahi Matbaası, 2007/a.

Öcalan, Abdullah, *Devlet*, y.y.y.: Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, Ronahi Matbaası, 2007/b.

Öcalan, Abdullah, “Önderliğin Perspektifleri Politik Rapor”, *Komünar Dergisi* S.36, (2008),

- Öcalan, Abdullah, *Önderlik Gerçeği*, y.y.y: Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları, Azadi Matbaası, 2010.
- Önder, Ali Tayyar, *Türkiye'nin Etnik Yapısı*, İstanbul: Fark Yayınları, 2006.
- Önderlik Çözümlemeleri, "Bizim Kalkışımız Halkların Dostluğudur", *Serxwebun Dergisi*, S.93, (1990).
- Önderlik Çözümlemeleri, "Parti Önderliği'nin 2. Ulusal Konferans Konuşmaları Konferans Açılış Konuşması", *Serxwebun Dergisi*, S.95, (1990).
- Önderlik Çözümlemeleri, "Cephe ve İttifaklar Sorunu Üzerine", *Serxwebun Dergisi*, S.95, (1990).
- Önderlik Çözümlemeleri, "Erkek-Kadın Yoldaşlık İlişkilerinde Ulaşılması Gereken Militan Kişilik Üzerine", *Serxwebun Dergisi*, S.123, (1993).
- Önderlik Çözümlemeleri, "PKK III. Ulusal Konferansı Sonuçlandırma Konuşması", *Serxwebun Dergisi*, S.135. (1994).
- Önderlik Çözümlemeleri, "Tarih Boyunca Din, Büyük Mücadelelerin İdeolojik Kılavuzu Olmuştur", *Serxwebun Dergisi*, S.168, (1995).
- Önderlik Çözümlemeleri, "Kendimi Sind Devrimci Hareketinin Bir Üyesi Olarak Görüyorum", *Serxwebun Dergisi*, S.179, (1996).
- Özdağ, Ümit, Vurucu, İkbâl ve Akbaş, Ali Aydın, *Doğu Raporu Bölgede Türk Kimliği ve Türklük Algısı*, Ankara, Kripto Kitaplar, 2011.
- Özeren, Süleyman ve Başbüyük, Oğuzhan, "Kendi Dilinden KCK: Sivil Siyaset mi, Yeniden PKK mı?" Süleyman Özeren ve Murat Sever (Der.), *Terörizm Paradoksu ve Türkiye*, Ankara: Karınca Yayınları, 2011.
- Özek, Çetin, *100 Soruda Türkiye'de Gerici Akımlar*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1968.
- Özkan, İsmail, "Din ve Toplum", *Yeni Çözüm Dergisi*, S.4. (1987).
- Pazarlı, Osman, *Din Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.

- Perinçek, Doğu, *Abdullah Öcalan İle Görüşme*, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1990.
- Pirim, Oktay ve Örtülü, Süha, *PKK'nın 20 Yıllık Öyküsü*, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2000.
- Polat, Gamze, "Hizbullah'ın 'Derin Sızma' Planı", *Aksiyon Dergisi*, S.750. (2009).
- Politzer, George, *Felsefenin Temel İlkeleri*, İstanbul: Sol Yayınları, 1996.
- Pritchard, E. Evans, *Sosyal Antropoloji*, çev. İrfan İnce ve Fuat Aydın, İstanbul: Birey Yayınları, 1998.
- Ramazanoğlu, Yıldız, "Kürtleri Kim Temsil Edebilir?", *Zaman Gazetesi*, (22 Kasım 2009), s.18.
- Roy, Oliver, "Kimliğin Yeniden Oluşumu Neden Dinsel Bir Tabanda Gerçekleşir?, Terörle Yüzleşme", *Birikim Dergisi*, S.150, (2001).
- Smart, Ninian, *The World's Religions*, y.y., Cambridge University Press, 1998.
- Semiz, Burhan, *Çıkmaz Sokak PKK*, Ankara: Lalezar Kitapevi, 2007.
- Semiz, Burhan, *PKK Terör Örgütünün Din Algısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2011.
- Semiz, Burhan, "PKK'da Değişen Ne?", Süleyman Özeren ve Murat Sever (Der.), *Terörizm Paradoksu ve Türkiye*, Ankara: Karınca Yayınları, 2011.
- Sivrekli, İsmet, *Kürdistan'da Siyasal İslam*, İstanbul: Peri Yayınları, 2008.
- Sorokin, Pitirim A., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, çev. M. Raşit Öymen, Ankara: KBY., 1994.
- Söylemez, Haşim ve Erdoğan, Hamza, (2008, 14 Nisan). "Marksist PKK'nın Din Oyunu", *Aksiyon Dergisi*, S.697.
- Stalin, Joseph, *Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları, 1979.

Şimal, Bese, “Alevilik Üzerine-I Komünal Demokratik Değerlerin Taşıyıcısı olarak Direnişçi Alevilik Gerçeği”, <http://www.rojaciwan.com/modules.php?name> (31 Ocak 2010).

Tan, Altan, *Kürt Sorunu Ya Tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Tan, Altan, *Değişen Ortadoğu'da Kürtler*, İstanbul: Çıra Yayınları, 2011.

Topakkaya, Arslan, “Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marks'ı Yeniden Okumak”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.1/3, (2008)

Tori, *Aşiretten Millet Olma Yapılanmasında Kürtler*, İstanbul, Doz Yayınları, 2005.

Trimingham, J. Spencer, *The Sufi Orders In İslam*, New York: Oxford University Press, 1971.

Tuncer, Erol, *Osmanlıdan Günümüze Seçimler*, Ankara: TESAV Yayınları No.17, 2002.

Turner, Bryan S., *Religion and Social Theory*, 2. Ed., London:Sage Publications, 1991

Türkdoğan, Orhan, *Doğu ve Güneydoğu Aşiret Kabile Yapısı*, İstanbul: IQ Yayınları, 2009

Türköne, Mümtaz-er, “Din, Etnik Farklılıkları Aşan Bir Toplumsal Yapıştırıcıdır, Güneydoğu'daki Etnik Problemler ve Çözüm Arayışları”, *Köprü Dergisi*, S. 98, (2007)

Uğur, Hasan Atilla, *Öcalan'ı Nasıl Sorguladım – İşte Gerçekler*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2011

Uşak, Hasan, *Kürdistan'da Aşiretler ve Milliyetçilik*, İstanbul: Aram Yayınları, 2005.

UTSAM, *Radikalleşme ve Din İstismarı Değerlendirme Raporu 1-2*, Ankara: UTSAM Yayınları, 2009.

UTSAM, *Güneydoğu Anadolu'da Terörü Besleyen Sorunlar: Hakkâri, Yüksekova ve Van Örneği*, Ankara: UTSAM Yayınları, 2010.

- Ülken, Hilmi Ziya, *Dini Sosyoloji*, İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1943.
- Volkan, Vamık, *Körü Körüne İnanç, Kriz Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri*, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2009.
- Wach Joachim, *Din Sosyolojisine Giriş*, çev. Battal İnandı, Ankara, AÜ-1FY., 1987.
- Weber, Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Aruoba, İstanbul: Hil Yayınları, 1985.
- Xemgin, Etem, *Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnanıcı ve Zerdüşt Öğretisi*, İstanbul: Berfin Yayınları, 1998.
- Yalkut, S.Banu, *Melek Tavusun Halkı Yezidiler*, İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Yaşar, Hatice, “Kürt Milli Meselesi Karşısında Türk Sosyalistlerinin Tutumu”, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi C:7*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Yılmaz, İrfan, İhsanoğlu, İ.Hakkı ve Aydın, Selim, *Yeni Bir Bakış Açısıyla İlim ve Din*, İstanbul, Feza Gazetecilik A.Ş., 1998.
- Yılmaz, Mehmet, “Kürt Meselesi ve Terör: Sivil Çözüm Arayışı-1”, *Zaman Gazetesi*, (9 Ağustos 2005), s.14
- Yılmaz, Mehmet Yakup, “Kürtleri Sadece DTP Temsil Etmiyor”, *Hürriyet Gazetesi*,(9 Aralık 2009), s.22.
- Yüce, Mehmet Can, *Doğu'dan Yükselen Güneş-1*, İstanbul: Zelal Yayınları, 1999/a.
- Yüce, Mehmet Can, *Doğu'dan Yükselen Güneş-2*, İstanbul: Zelal Yayınları, 1999/b.
- Yüksel, Müfit, *Kürdistan'da Değişim Süreci*, İstanbul: Sor Yayınları, 1993.
- Zinar, Zeynelabidin, “Xwendina medresê (Medrese education)”, http://www.let.uu.nl/martin.vanbruinessen/personal/publications/kurdist_education_kurdistan, 27.09.2012.
- Bayık, Cemil, “PKK Parti Tarihi”, www.komalenciwan.com, 23 Şubat 2013

“Diyanet Allah’tan değil AKP’den korkuyor”, <http://www.firatnews.tv/index.php?>,
13 Mayıs 2011

“Nevruz’da Kürtçe İncil”, haber.mynet.com/nevruzda-kurtce-incil-561903-guncel,
02 Ocak 2013

Çölemerikli, İhsan, “2. İnanç Çalıştayı”, www.yuksekovahaber.com/yazi/2.-inanc-calistayi-2318.htm, 04 Eylül 2012

“Diyarbakir’de Din Adamları Dernek Kurdu”, www.beroj.com, 13 Mayıs 2007.

“DİAY-DER”, http://www.diayder.com/diayder_derneği_hakkında_.html., 21 Mayıs 2011

“Kimse Bizi Dini Öğretmesin”, <http://www.ozgur-gundem.com/haberBaslik>, 09 Nisan 2011.

“Kürdistan’da camiler boşaldı”, <http://www.firatnews.tv/index.php?rupel>, 15 Nisan 2011.

“Kürt din adamları Başbakan’ı protestoya çağırdı”,
<http://www.firatnews.tv/index.php?>, 27 Mayıs 2011.

“Kürt İmamaları Kongrelerini Yaptı”, www.anf.eu, 14 Mart 2008.

“Özel Savaş”, http://komunar.net/tr/pirtuk/ozel_savas.pdf, 29 Kasım 2012.

“Şeyh Sait’in asıldığı yerde ‘Sivil Cuma Namazı’ kılındı”,
<http://www.firatnews.tv/index.php?>, 15 Nisan 2011.

<http://www.cik-baweri.com>, 10 Eylül 2012.

<http://www.cik-baweri.com/index.php/tr/>, 23 Eylül 2008.

<http://www.cik-baweri.com/index.php/tr/>, 10 Eylül 2012.

<http://www.cikbaweri.com/index.php.CiwakeIslamiyaKurdistan>, 10 Eylül 2012.

“Kürtler İslam’a Girince Kaybetti”, Vakıf Gazetesi, 21 Mart 2007, s.14.

“Biz Kimiz? Toplumsal Yapı Araştırması”, 2006, Konda Araştırma Şirketi,
http://www.konda.com.tr/tr/raporlar/2006_09_KONDA_Toplumsal_Yapi.pdf, 10
Aralık 2012

“Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Politik
Araştırması”, Aralık 2009, Bahçeşehir Üniversitesi,
<http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/Guneydogu-Raporu.pdf>, 11 Aralık 2012

“Türkiye’de Dini Kullanan Terörün Sosyal Sebeplerinin Araştırılması” isimli
çalışma, 2007, Harran Üniversitesi

“DTK İnanç Gruplarını Topluyor”, [http://www.diyarbakirhaber.gen.tr/haber-737-](http://www.diyarbakirhaber.gen.tr/haber-737-DTK-Inanc-Gruplarini-Topluyor.html)
DTK-Inanc-Gruplarini-Topluyor.html, 04 Eylül 2012